

TÜRKÇE

AÇIKLAMALI

DİL BİLİM

GÜL ÇETİN

Der. FERUZE İLKATMIŞ

G.YULE

V.FROMKIN

İngilizce Öğretmenliği ÖABT Hazırlık Platformunun Değerli Üyeleri, 2 ayı aşkın süredir grubumuzda yürütülen dilbilim konu çalışmalarından derlediğimiz bu özeti sizlere sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Çalışmalara aktif olarak katılarak ufkumuzu genişleten, sorularıyla bizleri terleten , çeşitli aksaklıklara rağmen dersleri sabırla takip eden üyelerimize ve çalışmalar esnasında tam kadro grupta bulunarak düzeni sağlayan adminlerimize ve konu anlatımlarından önce sorularına bıkıp usanmadan cevap vererek beni konu anlatımlarına hazırlayan Turan Cömert'e sonsuz teşekkürler. Uzun ve yorucu bir çalışmanın sonucu ortaya çıkan bu özet kitap alan bilgisi sınavı için büyük bir ilerleme kaydettiğimiz aynı zamanda birlik ve beraberliğimizin somut bir kanıtıdır. En son biçimini sevgili Feruze ilkalıtmış adminimizin özverili çalışması sayesinde almış olan bu özeti çalışmalarınızda size yardımcı olacağını umuyor, hepinize başarılar diliyorum..

1.THE ORIGINS OF LANGUAGE

1. **The Divine Source**
2. **Natural Evolution Hypothesis (Physical Adaption)**
3. **Invention Hypothesis**
 - A. Imitation Hypothesis
 - I. Ding-dong Hypothesis
 - II. Pooh-pooh Hypothesis
 - III. Bow- Wow Hypothesis
 - IV. Ta-Ta Hypothesis
 - B. Necessity Hypothesis
 - I. Warning Hypothesis
 - II. Yo-he-ho Hypothesis
 - III. Lying Hypothesis
4. **Genetic Source**
5. **Hypothesis Regarding Language Diversity**
 - A. Monogenesis
 - B. Polygenesis

Bu ünite de insanlardaki dil yetisinin kökenini ne olabileceği ve ilk dilin oluşumu ile ilgili ileri sürülen hipotezler üzerinde duracağız.

1.Divine Source: Dilin insanlara Tanrı tarafından bahşedilmiş bir hediye olduğunu savunan görüştür. Pek çok toplumda yüzyıllar boyunca dilin tanrıdan gelen bir armağan olduğunu düşünülmüştür. Örneğin Hristiyan inancına göre tanrı Adem'e her şeye bir isim verme gücü bahşetmiştir. Hinduların inancına göre dil , kainatın yaratıcısı olan Brahmanın karısı Sarasvati tarafından insanlara verilmiştir.

2.Natural Evolution Hypothesis (Physical Adaption): bu hipoteze göre evrim sonucu insanın fiziksel özellikleri değişikliğe uğramış, bu değişiklikler de insanın konuşma yetisini kazanmasına neden olmuştur. Evrimleşme sürecinde insan öncelikle ellerinin yardımı olmaksızın iki ayağının üzerinde durup dik bir pozisyon almayı başarmıştır. İki ayağının üzerinde dik bir duruş alabilmesi başın daha yukarı da durmasını sağlamış bu da gırtlığın biraz daha aşağıya kayması neden olmuştur. Gırtlığın aşağı kayması yutağın oluşmasını sağlamıştır. İnsanın uzunca bir süreç içerisinde geçirdiği bu değişimler onun dil yetisini kazanmasına ortam hazırlamıştır. sonuç olarak baktığımızda da insana ait organlar insan vücudu başka hiç bir canlıya ben zemiıyor. İnsan fiziksel özellikleri bakımından diğer canlılardan farklı yani. Ağzımız, dudaklarımız, yutak ve gırtlığımız diğer canlılarınkine benzemez. İşte bu farklılıkların dil yetisine sahip olmamızın bir nedeni olabileceğini de ileri sürüyor bu görüş. fiziksel, biyolojik olarak değişime uğradık, beynimiz de gelişti o zaman bu gelişmiş beyinle ve sıfır kilometre fiziksel özelliklerimizle boş boş mu oturacağız. Hayır, tabi ki.Ne yapacağız dili icat etmemiz lazım.

3.Invention Hypothesis e gelince dilin insanlar tarafından nasıl icat edilmiş olabileceğine dair pek çok görüş bulunmakta. Biz bunları Imitation Hypothesis ve Necessity Hypothesis olarak iki başlık altında inceleyeceğiz.

A- Imitation Hypothesis adı üzerinde dilin başlangıcının taklit yoluyla olduğunu savunur. Imitation hypothesis i kendi içinde 4 başlığa ayırıyoruz .Bunlar Ding-dong Hypothesis, Pooh-pooh Hypothesis, Bow- Wow Hypothesis ve Ta-Ta Hypothesis.

- **I.Ding-Dong Theory**

Ding-dong Hypothesis insanların bir sesi bir objeyle, hareketle ya da kavramla eşleştirmeleri ve öyle çağrılmaları sonucunda dilin başladığını savunur. Örneğin Hint dilinde kalp sözcüğünün karşılığı tun-tun'dır. Burad a kalbin atış sesi kelimenin ortaya çıkmasına neden oluyor. Bask dilinde bıçak ai- ai diye adlandırılmış ki onlara göre bir bıçağın çıkardığı ses buymuş. Bıçağın çıkardığı sürtünme, kesme sesi sonucu ortaya çıkmış bir kelime yani. Bu görüşün en önemli sınırlılıklarından biri pek çok dilde bu tarz kelimelerin az olması. Ayrıca doğal olarak ses çıkarmayan nesnelere ya da kavramlar ve bu kavramlar da dilde yer alıyor. Örneğin, güneş, gökyüzü ve aşk bunların sesi yok ancak dilde bu kelimeler mevcut. Ding dong her türlü objeyi kapsayabiliyor. Ancak yansımada doğa sesleri ağır. Kuş sesi börtü böcek sesi su sesi. Ding dong a type of icon whose form is an exact image of its meaning, anomatopeia ile ilgisi yok. Ding dong, şunu özetle diyor arkadaşlar: dildeki adlar, eylemler ve olgular dil dışı dünyadaki onunla çağrışım kuracak herhangi tanımlanabilir ses aracılığıyla adlandırılmıştır. Bu görüşe göre dildeki ilk kelimeler icon özelliği gösteriyordu; yani sign ve anlam arasında bir ilişki vardı, explosion için boom gibi.

- **II.Bow- Wow Hypothesis**

Bow- Wow Hypothesis ilk sözcüklerin doğa seslerini taklit etmek yoluyla ortaya çıktığını savunur. onomatopeia kavramı yani yansıma sözcükler burada devreye daha çok giriyor. buzz, meoevizz,bumm gibi. Burada da sorun yine aynı bu tarz sözcükler dillerde çok az yer alıyor ve dilden dile farklılık gösteriyorlar. Ayrıca şu soru da ortaya çıkıyor eğer dil bu şekilde ortaya çıkmışsa örneğin aşk, sevgi nefret gibi sesi olmayan kavramlar nasıl ortaya çıkmış.

- **III.Ta- ta Hypothesis**

Ta- ta Hypothesis Charles Darwin tarafından ortaya atılmış bir görüş. Darwin'e göre insan dili konuşma organlarının özellikle dudakların ellerimizi taklit etmesi sonucu ortaya çıkmış.

Bu görüşe benzer bir görüş de tool- making source olarak adlandırılıyor. Evrim süreci içerisinde insanların özellikle sağ elleri gelişince aletler yapmaya başladılar. Alet yaparak objeleri ve şekillerini değiştirdiler. Alet yapımı çalışan bir beynin göstergesi olarak ele alınıyor bu görüşte. Sağ elin kontrolünün beynin sol yarım küresi tarafından sağlandığı, dil yetisinin de beynin sol tarafında bulunduğu ve ikisinin arasında bir ilişki olabileceği öne sürülüyor.

- **IV.Pooh-pooh Hypothesis**

Pooh-pooh Hypothesis ilk sözcüklerin acı, mutluluk gibi duygulara tepki olarak ortaya çıkan seslerden oluştuğunu savunur. Daha sonra bu sözcüklerin gelişerek fikirleri ve duyguları ifade edecek duruma geldiğini belirtiyor yani. Ancak duygulara verilen bu tepkilerle ilgili sözcükler yani emotional exclamations pek çok dilde sınırlı yer tutar. Ayrıca dilden dile de değişiklik gösterir. Örneğin İngilizcede acıya karşı tepki olarak ouch denirken Türkeçe de ah diyoruz. Burada şunu hatırlatmakta fayda var. Eğer bir sözcük dilinden dile farklılaşıyorsa, özellikle ait olduğu dilin fonolojik özelliklerine uyuyorsa, bu sözcüğün dilin kurallarına uyum gösterdiği anlamına gelir. Dilin kurallarına uyum göstermiş bir sözcüğün dilin kökeni olması, uyum sağladığı dilden önce var olması olası değildir. Imitation la ilgili hypothesisler böylece bitmiş oluyor.

B-Necessity Hypothesis : Dilin çeşitli ihtiyaçlardan, gerekliliklerden ortaya çıktığını savunan bir görüş. Kendi içerisinde 3' e ayırmak mümkün: Warning Hypothesis, Yo-He-Ho Hypothesis, Lying Hypothesis.

- **I.Warning Hypothesis**

Tehlike anında insanları uyarma yada tehlike anında yardım isteme ihtiyaçlarından dolayı dilin ortaya çıktığı iddia ediyor. "Look out, help" gibi sözcükler bu hipotez içinde yer alır.

- **II.Yo-he-ho Hypothesis**

İnsanların birlikte çalışma, iş yapma ihtiyacının ortaya çıkması ve birlikte efor sarf etmelerini gerektiren bir iş yaparken çıkardıkları sesler sonucu dilin ortaya çıkmış olabileceği görüşüdür. Yani birlikte iş yaparken ne diyoruz ye-ho-he.

- **III.Lying Hypothesis**

Bu görüşe göre dil, gerçeği çarpıtma yalan söyleme ve insanlarını kandırma isteklerinin ortaya çıkması sonucu, yani yalan söyleme gerekliliğinden ortaya çıkmış. Yalanın dilin ortaya çıkışında itici bir güç olmuş olabileceği iddia ediliyor. Bir görüşe göre de dil erkekler tarafından icat edilmiş. Şikayet etmek ve her şeyi mahvetmek için.

4-Genetic Source

Bu görüşe göre insanlar dünya dil öğrenme yetisi ile gelirler, biyolojik olarak buna programlanmışlardır. Yani dil dünya ya geldiğimiz andan itibaren vardır ancak olgunlaşma sonucu zamanı gelince ortaya çıkar. Bu görüşü physical adaption görüşüyle karıştırmıyoruz. Physical adaption da evrimleşme ve dil yetisini kazanmak için biyolojik değişikliğe uğrama var uzun bir süreç söz konusu. Ancak genetic source da herhangi bir değişiklik yaşamıyoruz. Dil yetisine doğduğumuz andan itibaren sahibiz ve bu yeti biyolojik olarak genlerimize işlenmiş durumda. Yani dil geniyle (language gene) doğuyoruz yada LAD ile. Genetic source un dilin tanrı tarafından verilmiş bir hediye olduğu görüşüyle ortak bir paydası olduğu söylenebilir. Çünkü doğuştan bu yetenek bize tanrı tarafından armağan edilmiştir şeklinde de yorumlayanlar var. Dil kökeni ile ilgili görüşler bunlar.

6. Hypothesis Regarding Language Diversity: O yada bu şekilde olsun ortada bir gerçek dil var ve biz onu kullanıyoruz. ancak sormamız gereken bir soru daha var yeryüzünde neden bu kadar çok farklı dil var bu diller birbirlerinden nasıl ayrıştılar. Bu konu da iki farklı görüş mevcut monogenesis ve polygenesis.

A- Monogenesis yani **Monogenetic Theory of Language Origin** e göre ilk başta tek bir orijinal dil vardı ve bu dil bütün dillerin atasıydı. Yani bütün diller bu tek, ilk ve orijinal dilden doğdu. Bu anlamda ilk ve orijinal dilin yani bütün dillere kaynaklık eden o dilin hangisi olabileceği konusunda pek çok araştırma yapılmış. Ancak bu konuda yapılan bütün çalışmalar taraflı bir şekilde sonuçlanmış. Çalışmayı bir Alman yapıyorsa ilk dil Almanca , bir İngiliz yapıyorsa ilk dil İngilizce bulunmuş yani. Psamtik anekdotundan bahsetmiştik daha önce. Bu konuya güzel bir örnek. **Psammetikus (Psamtik)** iki çocuk üzerinde deney yaparak dilin kökenini bulmaya çalışıyor. Yeni doğmuş iki bebeği, onlara bakması için dilsiz bir çobana teslim ederek, kimsenin onlarla konuşmasına izin vermemesini tembih ediyor. Çocuklar büyüdüğünde ise konuştukları ilk kelimeleri tespit etmesini istiyor. Psamtik 'e göre, dışarıdan müdahale edilmediğinde çocukların söyleyeceği ilk kelimeler, tüm insanların dilinin kökenini ilk orijinal dil belirleyecek. **“Bekos”** diyorlar firigya dilinde **“ekmek”** anlamına geliyor. Frigce'nin insanların orijinal dili sonucuna varıyorlar yani. Ancak Herodot dışında buna kanıt yok.

B- Polygenesis Paralel Evolution ya da **Cadelabra Theory** olarak da bilinir. Bu görüşe göre dünyanın farklı yerlerinde farklı diller ortaya çıkmış. Yani bir değil birden çok orijinal dil var. Daha sonra bu orijinal dillerin her biri farklılaşarak yeni dilleri ortaya çıkarmış. Hatta dil ailelerinin varlığına uygun bir görüş. Çeşitli dil ailelerine mensup dillerin tek bir ana dilden ortaya çıktığı söyleniyor. Zaten bu yüzden candleabra adı kullanılıyor. Bu görüşün ana kaynağı şu: madem insan birden fazla yerden evrim sürecini gerçekleştirdi ve buna bağlı olarak da her bir yerde farklı bir dil olabilir ve daha sonra bu ata diller kök dil olarak dallara ayrılıp diğer dillerin oluşmasına sebebiyet vermiş olabilir .şimdi bir mumluğu bir dil olarak düşünelim, Hın -avrupa dilleri mesela. Üzerine mum konulacak yerleri de bu aileye mensup diller olarak düşünelim. Mesela İngilizce , Almanca Ermenice. Bir anadil var ve üç ayrı dil bu anadile mensup. Hını- sami dilleri ana dil. Bu dilden ortaya çıkan diller Arapça , İbranice vs. Çünkü hepsi aynı kaynaktan doğuyor.

2.PROPERTIES OF LANGUAGE

Bu ünite de insan dilinin kendine özgü özelliklerinden bahsedeceğiz. Properties of language aynı zamanda **design features** olarak da geçiyor ki bu terminolojiyi bulan da Hocket'tır. **6 tane özelliği var.**

1. Reflexivity:

Dili, dil hakkında konuşabilmek için kullanabilmemizdir. Mesela biz şu anda dilin reflexivity özelliğini kullanıyoruz çünkü dil hakkında konuşuyoruz.

2. Displacement:

Displacement dili kullanarak hem şimdiden, hem gelecekte hem de geçmişten bahsedebilmemizdir. Şu anda ortamda bulunan ve burada olan şeyler hakkında konuşabildiğimiz gibi ortamda olmayan şeyler hakkında da konuşabiliyoruz. mesela; geçmişten gelecekte söz ediyoruz. Hatta dilin bu özelliği sayesinde var olmayan ya da varlığını ispat edemeyeceğimiz şeylerden bile söz edebiliyoruz. Yani illaki here and now olmak zorunda değil. Displacement varlığı kanıtlanmamış varlıklar hakkında da konuşma imkanı sağlar, santa claus, spider man, angels gibi.

3. Arbitrariness:

Arbitrariness anlam ve şekil arasında doğal bir bağlantının bulunmamasını ifade ediyor. Ya da anlam ve görüntü de olabilir. Anlam ve söyleniş de olabilir. Köpeğe neden köpek diyoruz. Köpek neden bu şekilde yazılıyor. Köpeği yazış tarzımızla köpeğin anlamı arasında bir bağlantı yok. Tall kelimesi kısacık ama uzun demek:) yani burda var olmayan şey aslında dilbilimsel terimiyle de bilin diye yazıyorum. Yani kelimeyle anlamı değişik olmalı. **Iconic relationship** yok. Iconik bir ilişki söz konusu olduğunda gördüğünüz şeyle, ya da söylenişle anlam arasında bir ilişki olur. Bu bakımdan yansıma sözcükler bu durumun istisnası olarak ele alınabilir. Söyleniş biçimi ve anlam arasında bağ kuruluyor çünkü onlarda.

4. Productivity (open endedness/ creativity)

Tamamen dilin üretkenliği ile ilgili bir durum. Dili kullanarak sonsuz yeni daha önce yazılmamış yada duyulmamış cümleler üretmemiz mümkündür. Şiir ve edebiyat bu yüzden var. Ayrıca dile yeni kelimeler eklemek de mümkün. Bu da dilin gelişmeye ve üretime açıklığının bir kanıtı zaten. Dilin productivity olması yalnız yoktan var etme anlamına gelmiyor; dilde var olan sign'larla yeni mesajlar üretiyoruz. Biz türkçede plural marker'in *-lar* olduğunu biliyoruz, "çocuk" sözcüğünü biliyoruz ve onu "çocuklar" olarak üretebiliyoruz ama ayrıca çocuklar sözcüğünü ezberlemiyoruz çünkü productivity bunu yapmamıza gerek bırakmıyor. **"With finite rules, we can produce infinite sentences."** bu generative gramerin tanımı aynı zamanda. Productive özellik generative gramerle ilgili.

5.Cultural transmission:

Dilin toplum içinde kazanılıp nesilden nesile aktarılabilmesi özelliğidir.

6.Duality:

Dilin iki katmanlı , ya da boyutlu diyelim bir özelliğinin olması. Fiziksel boyutta sesler yer alıyor be biz bu seslerin her birini tek tek üretebiliyoruz. **“n, b, i”** seslerini ayrı ayrı söyleyebiliyoruz. Ancak bu seslerin tek başlarına bir anlamı yok. **“k-l-e-e”** bu seslerden **“ekle, elek, leke”** gibi kelimeler üretebilirz..Dilin iki tabakada ,iki boyuttan oluşmasıdır duality. Bir boyutunda ses bir diğer boyutunda ise anlam var. Sesler örneğin tek başlarına bir şey ifade etmiyorlar. Biz de onları yanyana getirerek anlam üretiyoruz. Sınırsız sayıda parçadan sınırlı sayıda sözcük üretebilme olayı. Aynı zamanda dilin ekonomikliğini bildirir. **“n, b, i”** seslerini yanyana getirip anlamlı bir kelime oluşturabiliyoruz ; **“bin”** gibi. Hatta aynı sesleri farklı şekilde yanyana getirerek anlamı farklı bir başka kelime oluşturabiliyoruz **“nib”** gibi. Sonuç olarak bir boyutta birbirinden farklı sesler yer alırken bir diğer boyutta anlamlar hatta birbirinden farklı anlamlar yer alıyor. İlla tek harflerden olması gerekmiyor **“kaslı-ıslak”** Duality insan dilinin ekonomik özelliklerinden biri . Sınırlı sayıda sesle , çok sayıda ses kombinasyonu yaparak farklı anlamlar elde etmemizi sağlıyor.

Discreteness tek harfteki değişiklik **“back ve pack”** de olduğu gibi. Discreteness, ayrık bir unit var diyor dilde; diğerlerinden farklı sesler. **“bin ve pin”** minimal pairdir ve **“b”** ve **“p”** nin birbirinden farklı discrete unit olması discreteness oluyor, duality farklı. Discreteness da bir ayrılık var duality de sesler aynı. Aynı seslerin yeri değişiyor+ anlam değişiyor discretenessda. Discreteness: minipal pairs oluyor kısaca.

3.PHONETICS

Konuşma seslerinin özellikleri üzerinde çalışır. Seslerin nasıl üretildiği, nasıl algılandığı ve fiziksel özelliklerini araştırır.

Phonetics in çeşitleri var bunlar neler ? Articulatory, acoustic, auditory phonetics.

Fonotik, telaffuzdaki sembol ve çalışmalarının genel adıdır.

Articulatory Phonetics : Bize bir kelimenin telaffuzunun nasıl yapılacağını gösteren çalışmadır.

Acoustic Phonetics : Konuşmanın fiziksel özellikleridir, havadaki ses dalgaları gibi.

Auditory Phonetics : Algı, işitme ile ilgilidir.

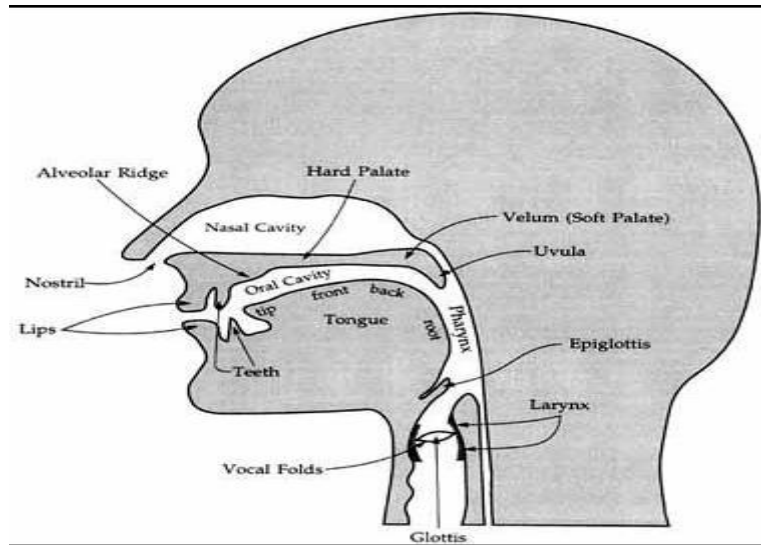
Forensic Phonetics : Kanunsal olaylarda konuşanın hüviyeti ve telaffuz kayıtları üzerinde inceleme çalışmalarıdır

Akustik fonetik ne ile ilgilenir çalışma konusu nedir ? Akustik Ses Bilgisi, havadaki ses dalgaları, sesin sürekliliği, frekansı gibi fiziksel özellikleri ve bunların fonetiğin diğer alanları ile olan ilişkisi ile ilgilenir. Sesin havadaki durumunu inceler

İşitsel (Auditory) Ses Bilgisi, seslerin kulaklarımız tarafından nasıl alındığı seslerin insan beyninde nasıl algılandığını ile ilgilenir.

Söyleyiş (Articulatory) Ses Bilgisi, seslerin nasıl üretildiği, söylendiği, konuşma organlarının ses üretimi sırasındaki hareketleri ile ilgilenir. Konuşma organları üzerine yoğunlaşır.

Konuşma organları Ciğerler (lungs), dudaklar (lips), dişler(teeth), jaw(çene), tongue(dil), vocal cords (ses telleri), diaphragm (diyafram), trachea (windpipe- nefes borusu),glottis (nefes borusu ağzı) larynx (gırtlak), pharynx (yutak), hard palate (sert damak), velum (soft palate-yumuşak damak), nasal cavity (geniz boşluğu), oral cavity (ağız boşluğu), uvula (küçük dil), alveolar ridge (dişlerin hemen arkasında başlayan sert damağa kadar devam eden bölüm, diş yuvası çıkıntısı)

işte bütün bu organlar bir araya gelerek **ses üretim yolunu** oluşturuyor yani **vocal tract** ı

Phonetic Symbol/English Spelling Correspondences			
Consonants		Vowels	
Symbol	Examples	Symbol	Examples
p	spit tip Lapp pin	i	beet beat be receive key believe amoeba people Caesar Vaseline serene
p ^h	pit prick plaque appear	ɪ	bit consist injury bin women
b	bit tab brat bubble	e	gate bait ray great eight gauge greyhound again
m	mitt tam smack Emmy camp comb	ɛ	bet serenity says guest dead said
t	stick pit kissed write	æ	pan act laugh comrade
t ^h	tick intend pterodactyl attack	u	boot lute who sewer through to too two move Lou true suit
d	cad drip loved ride	ʊ	put foot butcher could
n	nick kin snow mnemonic Gnostic pneumatic know	ʌ	cut tough among oven does cover flood
k	skin stick scat critique elk	o	coat go beau grow though toe own sew
k ^h	curl kin charisma critic mechanic close	ɔ	caught stalk core saw ball awe auto
g	girl burg longer Pittsburgh	a	cot father palm sergeant honor hospital melodic
ŋ	sing think finger bank	ə	sofa alone symphony suppose melody bird verb the
f	fat philosophy flat phlogiston coffee reef cough	aɪ	bite sight by buy die dye aisle choir liar island height sign
v	vat dove gravel	aʊ	about brown doubt coward sauerkraut
s	sip psychology pass pats democracy scissors fasten deceive descent	ɔɪ	boy oil
z	zip jazz razor pads kisses Xerox design lazy scissors maize		
θ	thigh through wrath ether Matthew		
ð	thy their weather lathe either		
ʃ	shoe mush mission nation fish glacial sure chef	IPA	Alternative
ʒ	measure vision azure casual decision rouge	ʃ	š
tʃ	match rich righteous	ʒ	ž
tʃ ^h	choke Tchaikovsky discharge	tʃ	č
dʒ	judge midget George magistrate residual	dʒ	ǰ
l	leaf feel call single	ʊ	u
r	reef fear Paris singer		
j	you yes feud use		
w	witch swim queen		
ʍ	which where whale (for speakers who pronounce which differently than witch)		
h	hat who whole rehash		
ʔ	bottle button glottal (for some speakers), (ʔ)uh-(ʔ)oh		
r	writer, rider, latter, ladder		

IPA: international phonetic alphabet

IPA ne işe yarar ne yapar? dünya dillerinde mevcut sesleri kağıt üzerinde gösterebilmek için semboller kullanır. her sembol bir sese karşılık gelir amaç dillerin doğru telaffuz edilmesini sağlamaktır. IPA de temel olarak Latin harfleri kullanılır. Latince dışından alınan harfler latinceye benzetilerek sembolleştirilir. telaffuzu gösteren sembollerin yanı sıra vurgu, ünlülerin uzunlukları vb. özellikleri göstermek için de semboller kullanılır.

İngilizcenin bazı sembolleri:

ŋ bu sembol için örnek kelimeler: morning, king, sing, beginning, bank, think

genellikle ng nk sesleri yan yana geliyor bu harfi kullanmak için

θ bu sembol için örnek (th sesi) three, thing, through, bath, teeth. Bu sese Teta da deniliyor.

ð bu sembole eth diyoruz

- her ikisi de th için kullanılıyor ancak çıkan ses farklı birinde f sesi de çıkıyor diğeri d .
Thanks TETA th sesi, Then ETH d sesi yani.

ʃ bu sembol için örnekler verelim (ş sesi) shower, shoe, shout, fish, she

ʒ bu sembolün bulunduğu yerde genelde j sesi çıkıyor treasure, church, measure, pleasure

tʃ (ç sesi) rich, chin, child, watch

dʒ bu sembol (c sesi sanki) june, july, joke, James, judge

j bu sembol (y sesi) you, use, yellow unique= yunik

Sesleri ikiye ayırıyoruz **CONSONANTS** ve **VOWELS**, (ünsüzler ve ünlüler)

A-Consonants

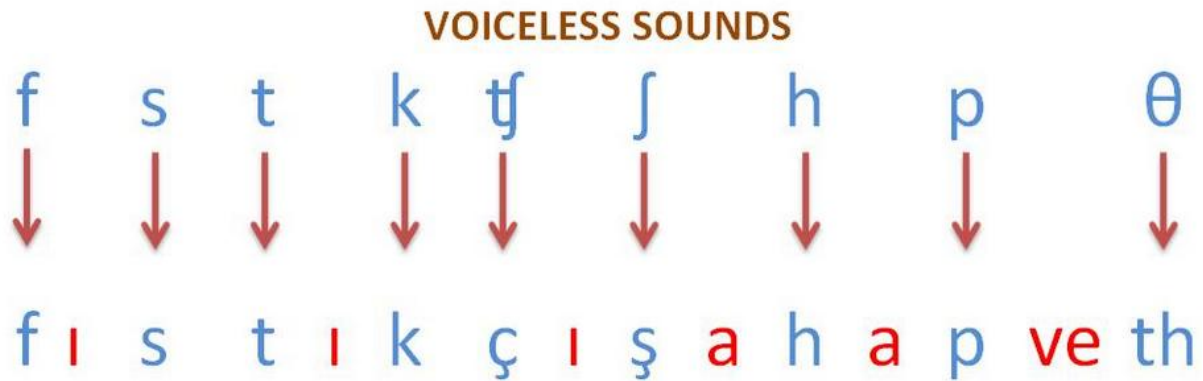
CONSONANTS		
VOICING ARTICULATION	PLACE OF ARTICULATION	MANNER OF
→ Voiced	→ Bilabials	→ Stops
→ Voiceless	→ Labiodentals	→ Fricatives
	→ Dentals	→ Affricatives
	→ Alveolars	→ Nasals
	→ Palatals	→ Liquids
	→ Velars	→ Glides
	→ Glottals	→ Approximants
	→ Uvulars	→ Clicks
		→ Flaps and Trills

Ünsüz harflerin üretimi sırasında ciğerlerden geçen hava ses üretim yolunda engelle karşılaşır.

Ünsüz sesleri üç farklı özelliklerine göre birbirinden ayırıp sınıflandırabiliriz. Bu özellikler **1.voicing (titreşim, sesli-sessiz telaffuz), 2.place of articulation(sesin üretildiği yer), 3. manner of articulation (sesin üretiliş biçimi)**

1. Voicing ses tellerinin titreşimi ile ilgili bir durumdur ve sesli ve sessiz telafuzla alakalıdır. İki çeşidi var

- **Voicless (unvoiced) Sounds:** hava ciğerlerden geçerken ses tellerinde titreme oluşmaz.
- **voiced: yumuşak sessizler :** hava ciğerlerden geçerken ses tellerinde titreme olur.

Voiceless:sert sessizler . Mesela z harfi bir consonant ama aynı zamanda voiced. Neden? Z harfini çıkarırken ses tellerimiz titriyor.

Voiceless sounds -> fıstıkçışahap ve θ, bunun dışında kalan seslerin hepsi voiced

- Voiceless sounds ları 2 'ye ayıracağız p,k ve t seslerine **aspirated** kalanlara **unaspirated** diyeceğiz.

Ses tellerinin kapanış zamanlamasına göre yaptık ayrımı. Bu durumda p, t,k aspirated (soluklu) diğerleri unaspirated (soluksuz) oldu.

Soluklu seslerin söylenişi sırasında nefes borusu kapanmadan önce belirgin bir ancak kısa bir nefes dışarı çıkar . P, k, ve t sesleri soluklu (aspirated), f,s,tʃ, ʃ, h, θ sesleri soluksuzdur (unaspirated).

* Ancak her p, t, k sesi soluklu değildir. **P, t, k seslerinin soluklu olabilmeleri için kelime başında yer almaları gerekir.**(pen, ten, kin gibi sözcükleri telaffuz ederken belirgin bir h sesi çıkarırız. Bu p, t, ve k seslerinin soluklu olmasından kaynaklanır). Soluklu sesleri (aspirated sounds) göstermek için soluklu harfin üzerine h harfi yazılır. : pool [p^hul] tale [t^hel] kale [k^he]SPOON P soluksuz çünkü kelime başında değil.

2.Place Of Articulation: sesin üretildiği yer.

- **Bilabials (Çift dudaksıl):** alt ve üst dudaklar birbirine dokunur: b,p,m çift dudaksıldır. Çoğu kaynak w da çift dudaksıl olarak kabul eder. pembe diye kodlanmış. bilabial ları akılda tutmak için ne diyoruz BMW Porsche
- **Labiodentals: (Diş-Dudak Ünsüzleri):** üst dişler alt dudağa değır : f,v VeFa ile aklımızda tutuyoruz
- **Dentals (Aynı Zamanda İnterdental da Denir- Diş Ünsüzleri) :** dilin ucu üst dişlerin arkasına dokunur: [θ] theta [ð] eth
- **Alveolars (Diş Yuvası Sesleri)** dilin üst dişlerin arkasında yer alan kısma çeşitli şekillerde dokunmasıyla oluşur: d,ts,z,n, l,r DeRTLİ SeZeN
- **Palatals: (Alveo Palatals da Denir).** Dilin damağa dokunmasıyla oluşur. [ʃ] [ʒ] [tʃ] [dʒ] [j] bunlara şifre bulamamışalr bütün ş,ç,j,c,y ler falan burda ama. Jale Cemil Şişeyi Çaldı Yaktı. Bunlar şekilsizler oluyor.
- **Velars:** dilin arkasının yumuşak damağa dokunmasıyla oluşur. [k] [g] [ŋ] king
- **Glottals: [h] [ʔ]** gırtlak ünsüzleri dil kullanılmadan çıkarılır. [ʔ] bu nedir? [ʔ] glottal stop diyoruz. Ses telleri arasında hiç boşluk kalmayınca bu ses çıkıyor. bottle, button, butter, glottal gibi sesleri telaffuz ederken bir h sesi çıkarıyoruz işte bu h sesi [ʔ] bu sembolle gösteriliyor
- **Glottal Stop** okunmayan t bottle butter batman deki t harfleri yumuşak

3.Manner Of Articulation Sesleri çıkarma şeklimiz. Bazen dudak büküriz, bazen bogazdan ses veririz, bazen dişlerimizi devreye sokarız.

Stops: stops adı üzerinde duraklı sesler [p] [b] [t] [d] [k] [g] pakedteki bog ==))

Fricatives [f] [v]

[θ] [ð]

[s] [z]

[ʃ] [ʒ] [h] vefasız hale jale bide teta ile etna..

Nasals : Genizden gelen havanın çıkardığı seslerdir [m] [n] [ŋ] mng kargo ==)) Nasalda hava ağızdan değil burundan çıkar. Cam - Çam

Affricates : [dʒ] [tʃ] affricates ayrıca c ve j nin üzerinde minnak bir v işareti oluyor

Liquids: [l] [r] LiRa

Glides: [w] [j] bu ikisine aynı zamanda semi-vowels deniyor. j sesi y olarak okunduğu için waaaay demiştik buna derste wet+yes yanındaki sesliye göre söylenir.

Approximants: bazı kitaplarda [w], [j], [r], and [l] sesleri approximant olarak adlandırılıyor böyle bir şey görürseniz şaşırmayın.

- **Flap** writer reader butter-budder tler yumuşar. Most American speakers produce a flap instead of a [t] or [d] in words like latter, ladder, metal, medal, writer and rider, which then sound identical and are spelled phonetically as writer [raɪrər]. t ve d sesini farklı çıkarıyoruz ya writer-rider mesela flap örneği. Sembolü [ɾ]

DİKKAT : PHONOLOGY VE PHONETICS SORULARINDA GÖRDÜĞÜMÜZE ALDANMIYORUZ TELAFFUZA BAKIYORUZ!!!

B. Vowels

CLASSIFICATION OF VOWELS			
	Front	Central	Back
High	i ɪ		u ʊ
Mid	e ɛ	ə ʌ	o ɔ
Low	æ	a	ɑ

These vowels are **monophthongs**, pure or simple vowels.

ʊ, o, u, ɔ

Rounded Vowels

i, ɪ, e, a, ɑ, æ, ʌ, ə, ɛ

Unrounded Vowels

Vowel ları da 3 şekilde sınıflıyoruz

1. How high or low in the mouth is the tongue?
2. How forward or backward in the mouth is the tongue?
3. Are the lips rounded (pursed) or spread?

ʊ bu sesi çok kısa ama vurgulu bir u olarak düşünelim: put foot butcher could

ɔ bu seste a ve o yu karıştırıyoruz, neredeyse ikisini yuvarlayıp birleştirip tek bir ses elde ediyoruz: caught mesela caot gibi birşey çıkıyor ağıımızdan

Diphthong lara gelince bunlara aynı zamanda gliding vowel deniyor. iki sesli harfin yanyana gelmesi ile oluşuyorlar. ingilizcede 8 tane Diphthong var. şimdi

oy sesini çıkardığımız kelimelerde bir Diphthong vardır. mesela boy, toy, destroy

ay sesini çıkardığımız kelimelerde de diphthong var mesela I, sight, why

Demek ki neymiş oy olanlar oı ay olanlar aı şeklinde yazılacak

**bite /aı/, say /eı/, air /eə/, beer /ıə/, toy /ɔı/, oar /ɔə/, poor /ʊə/ ,
now /aʊ/, grow /əʊ/** ingilizcedeki tüm diphthong'lar

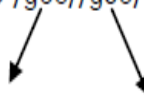
diphthonglarda hep iki sesli harfi de telaffuz ediyormuş gibi olursunuz arkadaşlar buradan bile kolayca bulunabilir.

- **Centering Diphthongs** end with a glide towards ə. They are called centering because ə is a central vowel.

Examples: near /nɪər/ lure /lɹʊə/ there /ðeə/

- **Closing Diphthongs** end with a glide towards ɪ or towards ʊ.

Examples: they /ðeɪ/ sight /saɪt/ boy /bɔɪ/ go /gəʊ//gou/ now/nəʊ/

British American

Triphthongs üç sesli harfin yan yana gelmesi gerekir bu defa.

1. eɪə Player /pleɪəʳ/

2. aɪə Liar /laɪəʳ/

3. ɔɪə Loyal /lɔɪəl/

4. aʊə Hour /aʊəʳ/

5. əʊə Lower /ləʊəʳ/

4. PHONOLOGY

Phonology bir bilim dalıdır. Ses bilimidir. (Phonology is concerned with the ways in which these sounds form system.) Bir bilim dalı olarak phonetics i içine alır. Phonology sesle ilgili ne varsa hepsini kapsar. Phonetics detaylı, phonology genel olarak inceler sesleri. Bütün bir ses sistemini inceler phonology, seslerini nasıl bir araya getirmeliyiz, bunları nasıl telaffuz etmeliyiz, bu sesleri kullanarak nasıl kelimeler oluştururuz bunları inceler.

Phoneme kavramını çok basit şekilde tanımlamak gerekirse bir dilde var olan seslerin hepsidir. Yalnız dikkat edin harf demiyorum ses diyorum. Bir sesin en temel telaffuz şekli olarak düşünebilirsiniz bunu. Ve phonemeler anlam değişikliğine neden olur. /f/ ve /v/ mesela “fat” ve “vat” dediğimizde tamamen farklı kelimeler oluyor..

*Phoneme is the abstract aspect of the sounds which is in our mind and shown with slashes /d/. Bir önceki ünite de çalıştığımız bu seslerin hepsi f, s, t, k, tʃ, ʃ, h, p, θ, b, d, g, v, ð, z, dʒ, m, n, w, ŋ, j, l, r, ʒ phonemedir. Tabi bunlara vowel lar da dahil. İngilizce de kaç harf var? 26. Sakin ola sesleri harflerle karıştırmayın.

Phones ve allophones lar da telaffuz farklılıklarıyla ilgileniyor. Phoneme bir dilde mevcut tüm seslerdi **phone** bu seslerin telaffuzlarından herhangi biridir. Mesela /t/ sesi kelimenin başında ortasında ya da iki vowel arasında olmasına göre farklı telaffuz edilmesi örnek verilebilir. Yani elimizde aynı ses için bir **temel telaffuz (phoneme)** olacak bir de **değişik telaffuz (phone)**.

Bir sesin birden fazla telaffuzu varsa bu farklı telaffuzlara bu sesin **allophone** ları denir. Allophonelar anlam değişikliğine neden olmazlar sadece telaffuzda farklılıkları olur. Farklı telaffuz etsek de ses yine aynı sestir. Bir önceki ünite de aspiration dan bahsetmiştik p, t, k ve kelimenin başında olacak aspirated olması için. Şimdi burdan hareketle “stop” ve “ten” sözcüklerindeki /t/ seslerinin farklı telaffuz edilmesini söyleyebilir miyiz? “ten” aspirated “stop” unaspirated. Bu durumda bu iki t sesi için t (unaspirated) ve t (aspirated) temel t sesinin allophone ları diyebilir miyim? Evet.

Flap tan bahsetmiştik bir önceki ünite de. İki vowel arasındaki /t/ sesi flap oluyordu /d/ ya da /r/ olarak telaffuz ediliyor. “butter-budder” oluyordu flap yaparken. ɾ sembolü ile gösterilir. Bu durum da bitter sözcüğündeki t de farklı bir telaffuzdur değil mi? Evet. Genel de t ve d seslerinde oluyor flap. Ladder sözcüğünde de var. Şimdi bitter sözcüğündeki t yi belirgin olarak söylemek yerine r sesine daha yakın bir ses çıkarıyoruz. İşte bu sesler allophone oluyor.

Peki vowel ların allophoneları olur mu? Evet. Bu durumda **nasalization** yani genizleşme de -n sesinden bahsedeceğiz. Sesin burundan, genizden çıkmasıdır genizleşme. [m] [n] [ŋ] sesleri manner of articulation a göre nasals dir. Nasalization bir sesin bu sesler gibi burundan çıkmasıyla olur. Bean [bɛ̃n][i] and [ĩ] are allophones of the phoneme /i/ yani nasalization olduğu için i'nin okunuşu değişiyor. **Nasalization kuralı:** bir ünlü ses [m] [n] [ŋ] nasal seslerinden önce geliyorsa genizleşir. Nasalization (~) tilde dediğimiz bu sembolle gösterilir. Bu sebeple bir nasal olan /n/ sesi ile bir ünlü olan /i/ sesi aynı hecede yer alıyor değil mi ayrıca i sesi n sesinden önce

geliyor. Kuralımız neydi ? Nasalization ın olabilmesi için bir sesli harften sonra (m, n, ŋ) biri gelecek. Bir ünlü ses [m] [n] [ŋ] nasal seslerinden önce geliyorsa genizleşir. Ancak bu ünlü ses nasal seslerle aynı hece içinde yer almalıdır. Bean kelimesi bu kurala uyuyor mu? Evet .roam [rōm] [o] and [ō] are allophones of phoneme /o/ burda da var nasalization. İngilizcede hece ayrımını telaffuza göre düşünün kelime ağızımızdan kaç kere de çıkıyor nerede duraklıyoruz. Ayrıca yazılışa değil phonetic transcription a bakın. Nasalization varsa allophone vardır.

Mininal Pairs bir ses hariç yazılışları aynı olan iki kelimeye minimal pair diyoruz. Minimal pairleri bulmak için yine görünüşe değil telaffuza bakacağız. **“Site-side” “bet-bat”** gibi **Fit/fit/Feat /fi:t/** sözcükleri görüldüğü gibi ünlü sesleri dışında aynı seslere sahip. Bu durumda **“feat”** ve **“fit”** minimal pairdir. Feat ve fit sözcüklerinin yayına bir kelime daha eklersek fate /feit/ gibi bu defa **Minimal Set** olur. İki kelime varsa mininal pair daha fazla ise minimal set diyeceğiz. Farkı yaratan phonemelerdir. En başında demiştik; phoneme lerin özellikleri anlam farklı yaratmaları. Tek bir ses değişiyor ancak iki farklı kelime çıkıyor ortaya. Phonemelerin bu özelliğini yani anlam değiştirme özelliğini minimal pairs ve setlerle daha rahat görüyoruz.

Şimdi şöyle bir dipnot:daha önce çalıştığımız stop, bilabial, palatal , nasal, voiceless voiced vb. özellikler seslerin ayırt edici özellikleridi, Distinctive feature yani. Bir sesi bu özelliklerine göre tanımıyor, sınıflandırıyoruz. Ancak nasalization ve aspiration seslerin ayırt edici özellikleri olarak kabul edilmiyor. Örneğin t sesinin aspirated da telaffuz etsek unaspirated da telaffuz etsek hatta flap olarak da telaffuz etsek bu ses temelde t sesi. ir sesinin geniz sesi olması onun ayırt edici bir özelliği kabul ediyor. Ama bir vowel ın nasal bir sestem önce gelip genizleşmesi onun için ayırt edici değil. Sadece nasalization ve aspiration ve bunun gibi telaffuz farkları varsa. Temel telaffuz bir sesin ayırt edici özelliğidir. Yani aspiration ve nasalization nondistinctive ken diğerleri distinctive dir.

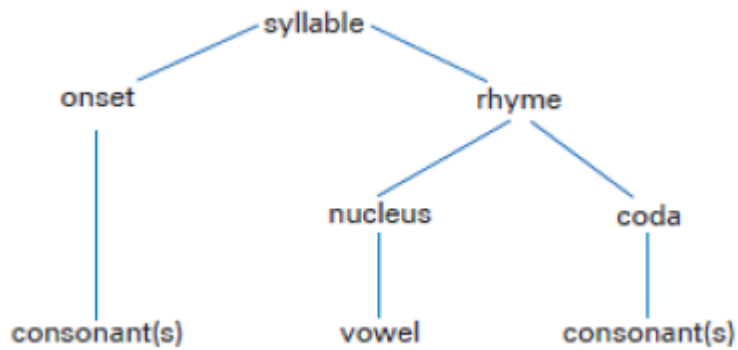
Co- Articulation Konuşurken bir sestem diğerine geçiş yapar veya yutarız. Konuşma dilinde kolaylık oluyor.türkçedeki ulama gibi. Çünkü bir sesin sahip olduğu özellikler diğerine baskın çıkıyor. Zayıf olan güçlü olana benzemeye kalkıyor. Biz de kalkıp zayıf olanı ezip güçlüyü telaffuz ediyoruz. Kolay, hızlı, etkili ve ekonomik olmak için yapıyoruz. Co- articulation iki sesin birlikte söylemesi. Co- articulation bu bir umbrella term arkadaşlar. İki sesin birlikte söylenmesi ve birbirini etkilemesi demek. İçine assimilation , elision , disassimilation gibi kavramların alır. Bütün bu olaylar co- articulation yüzünden olur yani.

- **Assimilation** benzeşme. Bir sesi konuşurken diğer sese benzetiriz yada direkt alırız. **“You and me=you anme”**, **“good boy= gooboy”** gibi harf değişimi. i sesi kendinden sonra gelen nasal sese özenip onun özelliklerini almak istiyor ve genizleşiyordu değil mi? Türkçedeki perşembe : perşembe olayı gibi. You and me derken and kelimesindeki ilk ses kelebek olarak okunur normalde ama şıvaya dönüştürürüz “you ind mi” deriz. Neymiş demek ki nasalization aynı zamanda bir çeşit assimilation dır. Örneğin çoğul eklerinin eklenmesi sırasında da bir benzeşme yaşanır. Çoğul eki bazı kelimelere eklendiğinde -z bazınlarında -s olarak okunur. Mesela bakın güzel bir örnek var assimilationla ilgili; **“been going”**. Been sözcüğünün sonundaki n ve going sözcüğünün başındaki g ng gibi oknuyor. ŋ sesi gibi yani. Dont be silly= "don't be silly" where the /n/ and /t/ in "don't" are assimilated to /m/ and /p/ by the following /b/, where said naturally in many

accents and discourse styles ("dombe silly") mesela olumsuzluk eki -in :

incomplete,illegal,irresponsible,impossible. Would you, did you da çıkardığımız ç sesi yine assimilationdan kaynaklanıyor.

- **Elision** Bir sesi söylemiyoruz elisionda .Elision t, d ve vovellarla oluyor sadece. Elision aslında yazılmaktan çok okunmayla alakalı çünkü burada söyleyiş daha önemli. "suppose" sonundaki /o/ yu okumuyoruz "every" deki ortadaki /e/ yi söylemiyoruz gibi. En bilinen örneği "of" sözcüğü .of /ov/ çoğunlukla sondaki /v/ telaffuz edilmiyor. "aspects"- "aespeks" olarak söylüyoruz. Deletion elisionla aynı.
- **Epenthesis** bir kelimeye ses eklemektir, ses türemesi yani. Çoğul ve geçmiş zaman eklerinde görülür. Sonu **x, o, ch, sh, ss, zz** ile biten isimlere çoğul eki getirirken **-es** eklenmesi bir ses türemesi olarak kabul ediliyor. Mesela kiss +s diyecektik normalde. Ancak bunu telaffuz etmemiz zor olduğundan ne yapıyoruz araya e harfi koyuyoruz. Kiss olması gerekirken kisses oluyor işte bu epenthesis. Mesela "bus" "buses" oluyor e sesi türüyor. İngilizce geçmiş zaman ekinin temel formu -d olarak kabul ediyor. Ancak -ed kullanıyoruz değil mi. Buradaki e de ses türemesi.
- **Disassimilation** assimilation ın tam tersidir. Assimilation da sesler birbirine benzemeye çalışırken disassimilation da benzememeye hatta birbirinden uzaklaşmaya çalışıyorlar. Genellikle **-al** sonunun olduğu kelimelerde görülüyor bu durum. Normalde -al ekini ne güzel ekliyoruz kelimeler bir değişikliği uğratmadan. "person" da "personal" gibi. -al ekindeki /l/ bir liquid. Yine içinde liquid olan bir kelimeye ekleneceği zaman sen de liquid sin ben de bu durum böyle olmaz bir birimize benzemeyelim 2 cambaz bir ipte oynamaz diyorlar. Buna bozulan **-al** eki kendini **-ar** a çeviriyor; "single- singular" da olduğu gibi. Yani aslında ar- ayrı bir son ek değil -al ın allomorphy. Assimilation da ne oluyordu nasal bir ses örneğinin başka bir sesi nasal yapıyordu değil mi. Dissassimilationda durum farklı. İki ses aynı özellikteyse yani ikisi de liquids se eğer liquid l içeren bir sözcüğe içinde liquid l olan ek gelmiyor. Single daki l den mi bahsediyoruz liquid derken. Ek gelirken singular değil de singular oluyor. "Have to" neden "haftu" gibi okunuyor peki ? **v/ voiced** ve **/t/ voiceless** . v sesini f yapıyoruz voicelessa çeviriyoruz t voiceless çünkü. t voiceless olduğu için v yi voiceless yapmak istiyor. Ve yapıyor da üstelik. v ye en yakın sesi seçiyor. f de v gibi labiodental. Benzeşmeden kastımız bu yani arkadaşlar. Rastgele ses yutmak yok ortada. İki sesi aynı sınıfa yakınlaştırma var.
- **Metathesis** de seslerin yer değiştirmesi. Genellikle bebeklerde görülüyor. Bir de dili yeni öğrenenlerde."kibrit" yerine "kirbit" demek gibi.
- **Syllable** hece biliyorsunuz. Her hecede mutlaka bir sesli harf bulunuyor bu sesli harfe **nucleus** diyoruz. Nucleus tan sonra gelen sese **coda**. Nucleustan önce gelen sese **onset** diyoruz. Nucleus ve coda bir araya gelerek **rhyme** i oluşturuyor yani şiiirden de bildiğimiz kafiyeyi. Onset ve coda da birden fazla sessiz harf olması mümkün bu durumda bu sessiz harflere **consonant cluster** diyoruz. Onset ve coda sessiz harf. Nucleus sesli harf. Codası olmayıp onset ve nucleus u olan syllable lara **open syllable** deniyor. Me , two vb kelimelerde onset ve nucleus var coda yok. Me , to, no open oluyor. Onset i olmayıp nucleus ve codası olan hecelere **closed syllable** deniyor. Up on. Bunlar heceyle ilgili kavramlar unutmayın. Kelimeyle değil. Hece olmazsa olmaz olan sesli harftir. Coda ya da onset te birden fazla sessiz varsa consonant cluster. Bir daha uyarıyorum phonetic yazılış esas alınacak. Hece hece bakılacak.

Through onset, nucleus open diyorum. Hecede nucleus şart dedik. th yi tek başına alamazdık o yüzden.

Through /θru: /

tek heceli,

onset: /θr /,

rhyme: /u: /,

nucleus: /u: /

the syllable has no coda.

Wrath /rɑ:θ /

tek heceli,

onset /r /,

rhyme /ɑ:θ /,

nucleus /ɑ: /,

coda /θ /.

Read = one syllable

Onset = [r]

Rhyme = [id] (within the rhyme:)

Nucleus = [i]

Coda = [d]

flop = one syllable

Onset = [f l]

Rhyme = [a p] Nucleus = [a]

Coda = [p]

window = 2 syllables

First syllable: [wɪn]

Onset = [w]

Rhyme = [ɪ n]

Nucleus = [ɪ]

Coda = [n]

Second syllable: [d o]

Onset = [d]

Rhyme = [o]

Nucleus = [o]

(This syllable has no coda)

- **Phonotactic constraints** adı üzerinde phonetic sınırlılıklarda dillerde sesleri yan yana getirilebilmesi için belirli kurallar vardır. Bizler bu kuralları elbette bilmiyoruz, neden çünkü dili ediniyoruz. Kimse bize bu sesin yanına bunu getireceksin, şu sesin yanına şunu getireceksin demiyor. Biz bu sesleri yanyana getirme kurallarını bilmesek de bu kurallar var ve bunlara phonotactic constraints deniliyor. Aslında özellikle kendi dilimiz için bunları bir şekilde biliyoruz. Mesela ben şimdi siz Türkçe bir kelime **bg** harfleriyle başlar mı desem siz bana hayır dersiniz değil mi? İşte İngilizce de buna benzer kurallar vardır. Phonotactics (also known as sequence constraints) için bir dilde hece ve sözcükleri yapabilmemiz için bir araya gelecek olan seslerin dizim ve sayısındaki kurallar, sınırlamalar diyebiliriz. Mesala İngilizce'de sözcük başında 3'den çok consonant'ın yanyana gelmemesi gibi. Şimdi bu kurallardan bazılarına bakalım:
- **1 İngilizcede sözcük başında üç sessiz harf yan yana gelmez.** birinci kuralımız istinası /s/ + /p, t, k/ + /l, r, w, y/ /strick
- **2 eğer bir sözcük l ve r sesleri ile başlarsa diğer ses vowel olmalıdır.** Lesson, rain gibi. O zaman biz ne diyoruz lbes İngilizce bir kelime olamaz.
- **3 : bir kelime ch (tʃ) veya j (dʒ) başlarsa sonraki ses vowel olacak.** chair judge sözcüklerinde görüldüğü gibi.
- **4: ɳ sesi kelime başında yer almaz.**
- **5 ɳ sesi uzun bir ünlüden yada diphthong tan sonra gelmez.**
- **Lexical (accidental) gap** dilin phonotactic kurallarına uygun ancak dilde bulunmayan kelimelere lexical gap diyoruz. İngilizce de **bl** sesleri kelime başlarında yanyana gelebilir. Phonotactic kurallar buna izin verir. **Black** sözcüğü mesela. "**blick**" mesela bu durumda phonotactic sınırlılıklara uyan bir kelimedir ancak İngilizcede böyle bir sözcük yok. Bu nedenle biz blick e ne diyeceğiz lexical gap diyeceğiz ya da accidental gap.

5.WORD FORMATION

Bir dilde kelime üretebilmek için çok çeşitli yöntemler var. Biz şimdi İngilizcedekilerden bahsedeceğiz.

Coinage : dile tamamen yeni bir kelimenin girmesidir. Genellikle marka adları bu grubu girer. Sözelimi selpak. Kağıt mendillerin markaları farklı olsada biz bütün kağıt mendillere marka ayrımı yapmadan selpak diyoruz. **aspirin, nylon, zipper, teflon, xerox**. Aynı zamanda coinage yani dile tamamen yeni sözcük girmesi teknolojik gelişmeler sayesinde de olur. Bundan birkaç yıl önceye kadar e- mail-, google gibi kelimeler yoktu piyasada. Şimdi var Coinagenin içinde **eponyms** kavramı var.Bu da bişeyi icat eden ya da bulan kişinin ismini alması. Fahrenheit(from the german, Gabriel Fahrenheit), Sandwich -paparrazi -robot- jumbo- denim - jeans gibi.. Eponyms kişi ya da yer adlarından dile geçen kelimelerdir. Paparrazi bir magazine fotoğrafçısının adıdır. Bazı icatlarda bu tarz kelime üretimine yardımcı oluyor. Özellikle icat icadı yapan kişinin adıyla anılıyorsa. Watt from James Watt.

Compound: birleşik sözcüklerdir. Kendi başlarına da anlamı olan iki sözcük bir araya gelerek yeni bir sözcük oluşturur. **Bookcase, fingerprint, blackboard, wallpaper, wastebasket**. Compoundların isim mi sıfat mı fiil mi olduklarına karar vermek için bir takım yöntemler var. Her iki kelime aynı kategorideyse compound da aynı kategoride olur. **Girl(noun)+ friend(noun)= girlfriend noun**. Prepositionlarla da compounding oluyor. Mesela without, hands_off gibi. İki kelime farklı categorylerdeyse sağdaki kelimenin kategorisi neyse kelime o kategoridedir. Çünkü İngilizce compoundların head ı sağdaki kelimedir. **Over(preposition)+take(fiil)= overtake fiil**. **Head(isim)+strong(adjective)= headstrong adjective**.

Redublication: ikileme. wishy- washy, teensy- weensy, hurly- burly, hokey-pokey, razzle-dazzle, super-duper, boogie-woogie, teenie-weenie, walkie-talkie, wingding, bye-bye, zigzag, criss-cross, ding-dong, chit-chat, bing bang bunların hepsi ikileme..Bir dipnot redublication aynı zamanda bazı dillerde bir inflection şekli olarak kullanılır. Ek iki kere yazılır. Manao/ mananao, manao/ mananao, "he wishes/ they wish" **na** eki iki kere tekrar edilmiş.

Borrowing bir başka dilden kelimeyi kendi dilimize katmamız. Mesela **piano** sözcüğü İngilizceye italyancadan gelmiştir. **yogurt** Türkçeden alınmıştır. **sofa** arapçadan gelmedir. Kelimeler aynen oldukları gibi alınmış ve o şekilde kullanılıyor. Ancak bir borrowing türü var buna **loan translation** ya da **calque** diyoruz. Bu aldığımız kelimeyi dile çevirdiğimiz zaman oluyor. Kelimesi kelimesine çeviridir loan translation. Türkçedeki gökdelen (sky-creper) sözcüğü gibi. Mesela katma değer vergisi (value added task).

Blending:iki kelimenin anlamsız kısımlarını alıyoruz ve yeni bir kelime oluşturuyoruz. Aldığımız kısımlar morpheme değil burada. **Smog =smog+fog** dan geliyor. **Motel(motor-otel)**. **Globish (global + english)**. **Bit (binary+ digit)**. **Moped (motor + pedal)**. **Sitcom (situation + comedy)**.

Clipping :mevcut bir kelimeyi kırıyoruz ve yeni bir kelime elde ediyoruz. **Math (mathematics)**. **Gasoline:gas, ad:advertisement**. **Exam – examination**. **(cabriolet)**, **condo (condominium)**, **fan (fanatic)**, **flu (influenza)**. Şimdi clipping in özel bir çeşiti var **hypocorisms** deniyor. Bir kelimenin kısalıp -y ve -ie eklerini sonuna alması demek. Barbie (barbecue)..

Acronym de kelimenin ilk harflerini alıyoruz. Abreviationda aldığımız harfler tek tek söyleniyor. Acronymn de kelime şeklinde okunuyor. Acronyms kelime şeklinde okunacak. Abbreviationlar letter by letter yani harf harf okunacak. Abbreviation harf harf acronym kelime şeklinde okunur. Bu arada harf harf okunacak dediğimiz **alphabetic abbreviation**. **Orthographic abbreviation**, kısaltma olarak yazılan bir sözcüğün okunurken uzun ve tam bir sözcük olarak okunduğu zamanlarda kullanılır. Örneğin; ingilizce'de mr. Mrs. Yazıyoruz; ama bunları uzunca mister ve mistress şeklinde okuyoruz. Unvan kısaltmaları orthog. Abbr. örneğine giriyorlar. Dr. , ass. , prof. Gibi.

Backformation: isimden fiil üretiyoruz. Backformationda ek atacağız yada yanlışlıkla ek olarak alınabilecek kısmı atacağız. donation: donate. editor sözcüğünde -or ek gibi duruyor aslında bir ek değil. Attığımız zaman edit kalıyor bu da yeni bir kelime elde etmemizi sağlıyor. **worker**'dan **work**, **emotion**'dan **emote**. Backformation ın tanımında diyor ki ek ya da yanlışlıkla ek olarak algılanabilecek kısım atılır.

Conversion: kelimenin fonksiyonunda değişiklik olduğu durumlara ortaya çıkıyor. Bottle sözcüğü isim iken aynı sözcük şişelemek anlamında fiil olmuş. Butter yağ butter yağlamak. Milk hem süt hem sağmak demek. Water hem su, hem sulamak. Spy ajan spy ajanlık etmek gibi. Conversion'a aynı zamanda **zero derivation** da deniyor. Derivation da aynı zamanda bir kelime üretmedir, bunu unutmayın.

Word formation bundan ibaret. Ancak bu word formation süreçlerini bir arada kullandığımız durumlarda oluyor. Buna **Multiple Process** diyoruz. Yani kelime çoklu değişime uğruyor. "Problems with the project have snowballed." Snowball sözcüğünde hem compound hem conversion var. Yeni kelimenin üretilebilmesi için iki süreç birden işlemiş. İsimken fiil olduğu için conversion.

Word Formation	Examples
COINAGE	aspirin, nylon, zipper
EPONYMS	sandwich (Earl of Sandwich), watt James Watt, volt Alessandro Volta, Fahrenheit Gabriel Fahrenheit
COMPOUND	black+board=blackboard, wall+paper=wallpaper , book+case=bookcase GIRL(NOUN)+ FRIEND(NOUN)= GIRLFRIEND (NOUN) OVER(PREPOSITION)+TAKE(VERB)= OVERTAKE (VERB) HEAD(NOUN)+STRONG(ADJECTIVE)= HEADSTRONG ADJECTIVE
REDUBLICATION	wishy- washy, teensy- weensy, hurly- burly, hokey-pokey, razzle-dazzle, bye-bye
BORROWING	Problem, hamburger, piano, yoghurt, SOFA (ARAPÇA)
LOAN TRANSLATION - CALQUE	SKY-CREPER-GÖKDELEN, Superman-Übermensch
BLENDING	SMOG+FOG= SMOG, MOTOR+HOTEL=MOTEL, GLOBAL+ ENGLISH= GLOBISH, SITUATION + COMEDY= SITCOM
CLIPPING	ad (advertisement), bra (brassiere), cab (cabriolet), condo (condominium), fan (fanatic), flu (influenza), exam (examination)
HYPOCORISMS -y or -ie is added	movie ("moving pictures") telly ("television") bookie ("bookmaker"), hankie ("handkerchief")
ACRONYM	NATO, NASA UNESCO
ABBREVIATION	CD ("compact disk") or VCR ("video cassette recorder")
BACKFORMATION	donate (from "donation"), emote (from "emotion"), enthuse (from "enthusiasm")
CONVERSION	Bottle(NOUN) We bottled the home-brew last night. (Bottled -VERB) Butter(NOUN) Have you buttered the toast? Buttered(VERB)
DERIVATION	UN-HAPPY, BELIEVE-ABLE, UNFUCKINBELIEVABLE

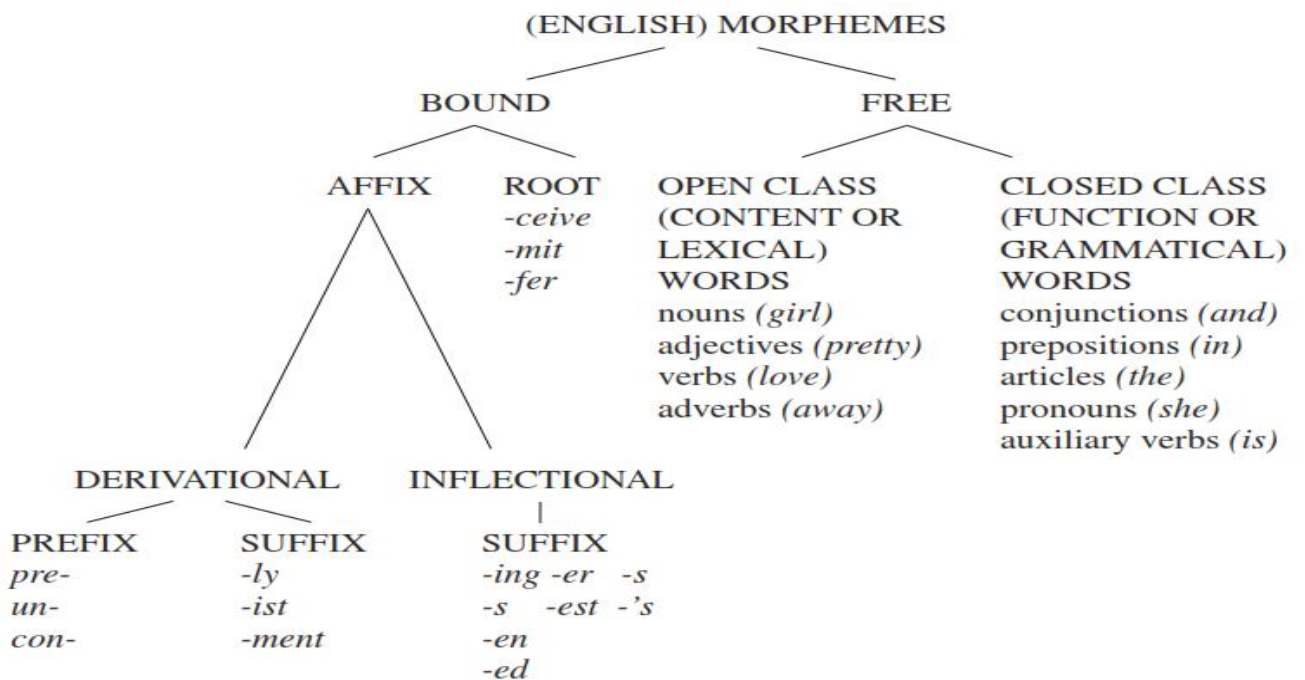
6.MORPHOLOGY

Morphology deyince aklımıza kelime gelecek. Kelimeleri nasıl oluştururuz bunların yapısı nasıldır, ekler kökler vs. hepsi morphology konusu içerisinde yer alır.

Morpheme dilin anlamı ya da bir işlevi olan en küçük yapı birimidir. Sadece eklere bakılmıyor; mesela “**boy**” kelimesi de bir morpheme. **Yani bu da demek oluyor ki anlamsız olsa da bir işlevi olan birimlere morpheme diyeceğiz.** Stem de morpheme dir evet. Şimdi öyleyse çeşitli kelimeleri anlamları ya da işlevleri olup olmamalarına göre ayıralım. Basit bir kelimeyle başlayalım. **jumper** kelimesini morphemelerine ayıracağız. 2 morpheme den oluşur **jump** ve **er**. “**Demagnetizability**” -de-magnet-iz(e)- able-ity de 5 morpheme var.

Tek morpheme i olan kelimelere **monomorphemic** diyoruz. Yani bütün eklerden arınmış kelimenin saf hali; cat dog vs. Bütün eklerini atınca ortada kalan kelime **root** dur. Kelimenin köküdür saf halidir. Türkçede kök diyoruz. Demagnetizability sözcüğünün kökü “Magnet” tir.

Stem i ek alabilen kelimeler olarak düşünelim. Ya da ek alabilen rootlar. Her kelime ek alır mı? Because sözcüğünü düşünün, bu sözcük ek almaz. Stem değildir yani. Believe sözcüğü stem midir ? Evet ek alabiliyor. Believable stem midir ? Stem dir. Believeable sözcüğü hala ek alabilir.(unbelievable) Stem ek alabiliyor son hali artık ek alamayacak duruma geldiyse stem olmuyor. Ek almamış bir sözcük root tur değil mi, kelimenin kökü yani. Ancak ek alabilen bir root aynı zamanda bir stem dir. **Her root un stem olmadığını bileceğiz ama.** Şimdi sad sözcüğünü ele alalım. Sad sözcüğünde 1morpheme var. Sad sözcüğü stem midir? Evet. Sad sözcüğü root olabilir mi peki. Olur evet. Hem de monomorphemic. Ek alabilen +ek alamayan anlamlı kelimeler=root. Ek alabilen = stem. Root bir sözcüğün daha fazla analiz edilemeyecek anlamlı hali, misal tightened sözcüğünün root'u tight. Stem ise grammatical (tense marker gibi) ya da inflectional (çekim) affix (ek) almış sözcüğün parçasıdır.

İngilizcede morphemeleri **bound ve free** olarak ikiye ayırıyoruz

1. Free Morpheme

Basit bir kelime olarak tek başına anlamlı kalabilen morphemelerdir. Kendi başına anlamı olacak, anlam kazanmak için başka morphemelere ihtiyaç duymayacak. tek başına anlamlı olmaları önemli. Believe ın tek başına bir anlamı var mı? Evet o zaman free morpheme. Free morphemeleri kendi içinde 2 ye ayırıyoruz. **Lexical ve functional** olarak.

A-Lexical Morpheme

Lexicallara aynı zamanda open -class yada content word de deniyor. Bu gruba isim, sıfat ,fiil, zarflar giriyor. Open denilmesinin nedeni bu gruba kelime eklemenin kolay olmasıdır. Lexical= nava diye kodladım **noun, adverb, verb, adjective**. Dile giren yeni kelimeler genellikle bu gruba ait oluyor.

B. Functional Morpheme

Functionala aynı zamanda closed yada grammatical da diyoruz. Dile bir bağlacın girmesi bir ismin sıfatın girmesinden daha zordur. Functional da bağlaçlar (conjunctions), articles (an, a the), prepositions, pronouns, auxiliary verbs yer alıyor. When, the, in ,them mesela functional. Bu kelimelerin anlamlarından ziyade işlevleri mühim ,adı üzerinde functional. Yani tam olarak net anlamlara sahip olmasalar da işlevleri var. Şimdi ama unutmamamız gereken functional da olsa lexical da olsa hepsi free.

2. Bound Morpheme

Free morphemelerin aksine bu morphemeler başka morphemelere eklenmek zorundalar tek başlarına duramazlar. Bound tek başına anlamlı olmayan eklerdir. **Affix lerin hepsi bound morphemedir.** Affix bildiğiniz gibi ek anlamına geliyor. **Prefix** ön ek. **Suffix** son ek. **Infix** kelime içine yerleştirilen ek. **Circumfix** kökten önce ve sonra yerleştiriliyor. Circumfix İngilizce de yok. Infix in kullanımı da sınırlı. “Unfuckinbelievable” bu infix oluyor. Anlaşılması açısından circumfixe bir örnek verelim. Chokma “he is good” anlamına geliyor. ik + chokm + o “he isn’t good”. Hem başa hem sona ek almış dikkat edin. lakna “it is yellow”. Kelime ye ek ekleme mantığını anlamınız dır. Bu dilde olumsuz başa” ik” sona “o” harflerini ekleyerek yani circumfixla yapılıyor. **In English, all the inflectional morphemes are suffixes.** Affix leri ikiye ayırıyoruz **derivational ve inflectional.**

Derivational yapım eki ***inflectional*** çekim eki. Derivational da kelime anlamı değişiyor aynı zamanda kelimenin kategorisi de değişebiliyor. Sing bir fiilken singer bir isim. Inflection durumunda kelime anlamı değişmez. Inflectionlar tense ekleri comparative süperlative be çoğul yapan ekler.

Noun +	-’s, -s
Verb +	-s, -ing, -ed, -en
Adjective +	-er, -est

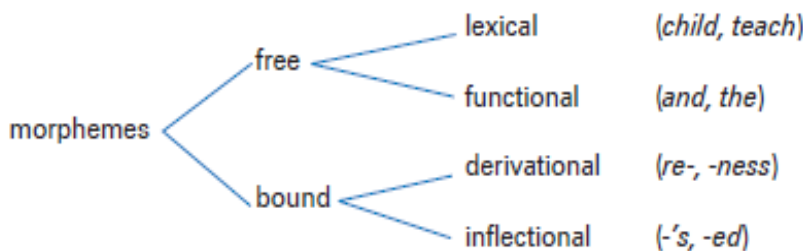
Figure 1: Inflectional Morphemes

Bir de **bound root** diye bir yapı var. Bağlı kökler. Bir kökün anlam kazanabilmesi için morphemelere ihtiyaç duyduğu durumdur. Özellikle İngilizceye Latince’den girmiş kelimelerde görülüyor. **Cranberry, huckleberry boysenberry**. berry kelimesinde bir sıkıntı yok. Ancak **cran, huckle ve boysen** sadece berry ile kullanılıyor. Başka kelimelere eklenmiyor. Bu nedenle bunlara bağlı kökler deniyor. Kendi başlarına bir anlamları yok ancak berry sözcüğüne eklendiklerinde berry çeşitlerini oluşturuyorlar. **Remit, permit, commit, submit, transmit, admit** bunlar Latince’den gelen kelimeler. Latince’ye göre bu sözcüklerdeki **mit** bir anlam ifade ediyor ancak İngilizce’de bir anlamı yok. Bu kelimelerde ortak olan mit in tek başına bir anlamı yok. Ve sadece bu kelimelerde görülüyor. Reduce’deki **-duce** repeat’deki **-peat** receive’deki **-ceive** de bound root olur.

child -children da olduğu gibi kuralara uymayan durumlar vardır. Burada esasen plural kuralına uyulmamış. Bunun gibi durumlara **suppletive forms** deniyor. go- went, good best, gibi kelimeleri de dahil ediyoruz. Bizim irregular dediğimiz şeyler bu gruba giriyor ve istisna oluşturuyor. Örneğin past tense eki ekleme kuralı var. Fiile **-ed** ekleyeceğiz. Ancak go- went ne oluyor o zaman. Superlative comparative kuralı. -er, -est ekleniyor. **bad- worse -worst** suppletive forms oluyor.

<i>The</i>	<i>child</i>	<i>-’s</i>	<i>wild</i>	<i>-ness</i>	<i>shock</i>
functional	lexical	inflectional	lexical	derivational	lexical
<i>-ed</i>	<i>the</i>	<i>teach</i>	<i>-er</i>	<i>-s</i>	
inflectional	functional	lexical	derivational	inflectional	

A useful way to remember all these different types of morphemes is in the following chart.

Bu cümledeki her kelimeyi öğrendiklerimize göre inceleyelim.” ***David's wife never mixes eggs and milk***”. David isim yani noun, lexical. 's takısı inflectional dır. Mixes daki s takısı yine inflectional morpheme. Eggs yine s takısı inflectional morpheme. Milk lexical morpheme. And ise functional morpheme. Never lexical.

DAVID	'S	WIFE	NEVER	MIX	ES	EGG	S	AND	MILK
Lexical	Inflectional	Lexical	Lexical	Lexical	Inflectional	Lexical	Inflectional	Functional	Lexical
(FREE)	(BOUND)	(FREE)	(FREE)	(FREE)	(BOUND)	(FREE)	(BOUND)	(FREE)	(FREE)

Morp bir morpheme in farklı telaffuzlarından herhangi biri dir. Bir morpheme in birden çok farklı telafuzu varsa bunlara o morpheme in **allophone** ları diyoruz. **Phone** allophone da farklı telafuz ettiğimiz sestir. Morp allomorph ta anlamlı ya da işlevi olan bir birimi farklı telaffuz edeceğiz. Sözelimi çoğul takısı **s** bir morpheme dir. Biz **-s** yi her zaman **-s** şeklinde telaffuz etmiyoruz değil mi? Bazı sözcüklerden sonra **-z**, bazılarından sonra **-s**, bazılarından sonra **-iz** şeklinde telaffuz ediyoruz. “**cats**” de **-z** gibi çıkıyor “**boxes**” da **-iz** gibi. İşte o zaman ne diyoruz **-z, -iz ve -s** temel **-s** morphemenin **allomorph**larıdır yani farklı telaffuzlarıdır. Bu farklı telaffuzlardan biri morph olacak. s bir morph z bir morph gibi. Bu durum geçmiş zaman eki için de geçerli. d ,t ,ed şeklinde telaffuz ediliyorlar. Bu allomorph konusu telaffuz la ilgili tamamen.

7.SYNTAX

Syntax cümle kurma ilke ve kurallarını inceleyen bilim dalıdır. (Syntax investigates both how sentences are formed and interpreted by speakers and hearers.) Sadece söz dizimiyle ilgilenmiyor nasıl yorumlandığına da bakıyor. Cümle nedir ? Bir düşünceyi ifade eden bir grup sözcüktür.

İngilizce bir cümlenin yapısı temel olarak 2 öğeden oluşuyor. Bunlar **subject ve predicate**. Subject ve predicate(yani verb) bir cümlenin olmazsa olmazları. Subject dediğimiz şey eylemi yapan kişi ya da nesne. Predicate eylemin kendisi. Bunun dışında bir cümle de başka şeyler de bulunabilir. Mesela **object** (nesnelere). 2 çeşit objectimiz var. Direct ve indirect. (*subject : who or what is doing the action. Predicate: the action or state. Object: any noun that is part of the action.*) Şimdi bir cümlede bunları nasıl bulacağız. Elbette işe en başta kısım olan predicatori bulmakla başlıyoruz. Predicate e yönelttiğimiz “who” ve “what” soruları bize subject i veriyor. Subject ve predicate e birlikte yönelttiğimiz “what” sorusu bize direct object i verecek. Yine subject ve predicate e birlikte yönelttiğimiz “to/for whom” soruları biz e direct object i veriyor.

“I found the book.” Cümlesini inceleyelim.

What I found : book (direct objecti verir.)

I: subject

Found:verb (predicate)

The book:object.

“Jane baked a cake for me.”

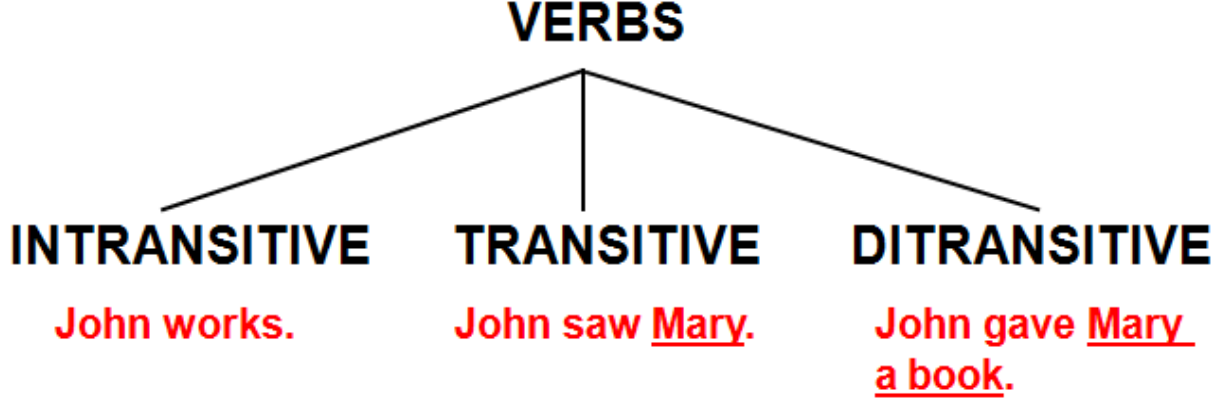
Jane subject

Baked predicate.

Jane baked what: a cake direct object.

Jane baked a cake for whom : me indirect object.

Cümlede hareket, durum bildiren sözcüklere **verb** diyoruz. (verb is a word (part of speech) that in syntax conveys an action (bring, read, walk, run, learn) or a state of being (be, exist, stand)) verbleri sınıflandıracamız şimdi. Object almayan verblere **intransitive** (geçişsiz) diyoruz. Örnek verecek olursak “sleep”. **Transitive verb** nesne alabilen (geçişli) fiillerdir. Direct object alırlar. **ditransitive** verblere gelince hem direct object hem de indirect object alacaklar. “He gave mary a book” gibi.

Şimdi sınıflandırmaya devam ediyoruz.

- **Finite verb** : bir öznesi olan fiillere deniyor, yani bir cümlenin içinde yer alan asıl eylem. **“tom promises to try to do the work.”** Cümlesinde “promise” finite verb iken “try” ve “do” **infinite** ya da **non-finite** dir. Bir cümlede böyle bir sürü fiil geçiyorsa biz asıl eylemi arayıp ona finite verb diyeceğiz.

“coming downstairs, she saw the man running away”. Saw : finite. Come ve run da non finite dir. Yani gerçek fiilin dışında kalan verbler her ne şekil almış olurlarsa olsunlar non-finite; infinitive - gerund lar mesela.

- Bir başka fiil ayrımı **action verbs** ve **stative verbs** arasında yapılabilir. Action verbs hareket bildirirken stative durum bildirir.

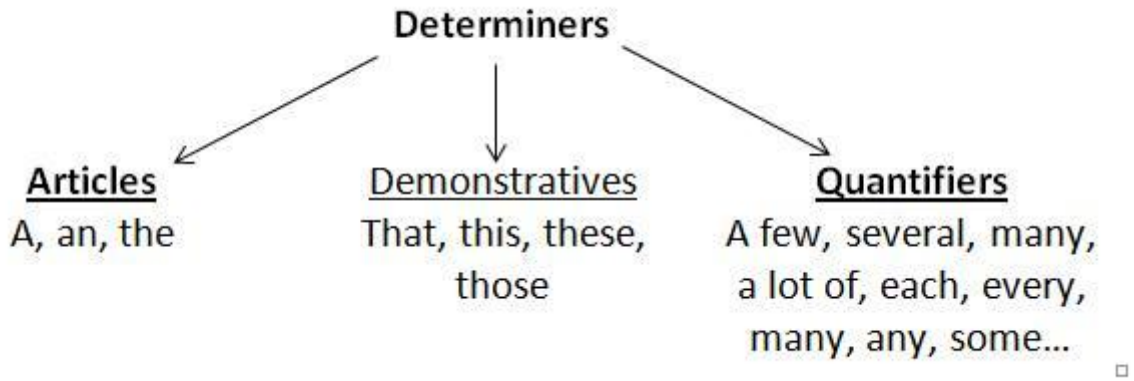
Fiillerden isimlere geçiyoruz. İsim sınılandırmasını biliyoruz hepimiz. **Countable- uncountable, proper- common, abstract-concrete**, bir de **collective nouns** var. Bunlardan collective nouns a özellikle dikkat. Topluluk adları diyoruz bunlara. Tekil oldukları halde bir topluluğu anlatan isimlerdir. Team, army, class, herd, group, gibi.

İsmi niteleyen sözcükler **adjective** (sıfatlar). red ball, interesting book, well-developed plan

Adverbs (zarflar) bir fiilin, sıfatın ya da başka bir zarfın anlamını yer, zaman, durum ve miktar bakımından niteleyen sözcüklerdir. Genellikle “how?, in what way?, when?, where?, to what extent?” Gibi sorulara cevap verir. **“she was walking slowly”** (slowly - adverb.). **“the kids are skating together”**. (adverb together, fiili nitelemiş). **“she is very beautiful”**. (very adverb sıfatı nitelemiş). **“she speaks very loudly”**. (very loudly adverb).

FUNCTIONAL CATEGORIES

Functional category içinde ; determiners, auxiliary i alacağız. Determiner üçe ayrılıyor: **article**, **demonstratives** , **quantifiers**. Articles: a, an, the. Demonstratives; that, these, this, those. Quantifiers, a few, several, many some, each, every vs.. Ancak bu üçü birden ortak olarak determiner adıyla bilinir. Auxiliary e gelince ; is, am, are, has, have, had, was, were , ve modals. Modals in içinde ; can, could, may, might, shall, should , must vs.

Phraselerin aksine clauseların subject ve verbleri vardır. Clauseları **dependent** ve **independent** olarak 2'ye ayırıyoruz.

Independent clause lara aynı zaman da simple sentences diyoruz. Tek başlarına anlamlı olarak bir düşünceyi ifade edebiliyorlar. Üçüncü bir adla da main clause dur bunlar. Simple sentence a bir örnek verecek olarak : ***"I read the book."***

Dependent clause lar adları üstünde bi yerlere bağımlıdır. Bir başka cümleye bağlanmazlarsa eğer anlamsız görünürler. Bunlara subordinate de deniyor.

Compound sentence: iki independent clause un (simple sentence in coordinating conjunctions ile birbirine bağlanmasıyla oluşur. ***"I speak English and my friend speaks Italian."*** Independent clause (ya da simple sentence) bir bağlaç ile birbirine bağlanmış. Coordinating conjunctions: **and, but, for, nor, or, so, yet**. Coordinating conjunctions ı **FANBOYS** kodlamasıyla aklımızda tutabiliriz.

Complex sentence a gelince bu defa dependent clause ları bir independent sentence a bağlayacağız. Bu yapılırken de subordinating conjunctions kullanılıyor. ***"I went to the party after she came."***, ***"I saw him when I was driving a car."*** ***"as soon as I saw her, I began to cry."*** Burda -I began to cry- independent, -as soon as I saw her- dependent.

Compound- complex sentence larda bu defa 2 tane independent (daha çok da olabilir bir ya da daha fazla dependent clause olacak. ***"Although I like to go camping, I haven't had the time to go lately, and I haven't found anyone to go with."***

Although I like to go camping: dependent.

haven't had the time to go lately: independent.

I haven't found anyone to go with.: independent.

Phrase i sözcük grubu olarak tanımlayacağız , bu sözcükler birlikte hareket edip aynı görevi yapıyorlar. A phrase is a group of words. Bu sözcük grubunda clauseların aksine subject ve verb ikisi bi arada bulunmaz. Ancak birinden biri yer alabilir. Phrase'ler genellikle sözcük grupları olarak tanımlanıyor ama syntax'e ağaç çizimlerinde göreceğiz ki bir sözcük de kendi başına phrase olabilir. Tek bir sözcük de phrase olabilir.

Sentence: s--> np -- vp (a sentence consists of a noun phrase followed by a verb phrase. Bir cümleyi oluşturan bölümlere **constituents** diyoruz. Bir constituent tespit edebilmek için kullanabileceğimiz çeşitli testler var.

Stand Alone Test de cümlenin herhangi bir bölümü kendi başına ayrılmadan durabiliyorsa constituent tır. Bunu nasıl yapacağız peki? Soru sorarak. Cümle için sorduğumuz sorulara cevap veren kısımlar constituent olacak. **“The child found a puppy.”** Cümlesi için sorular soralım.

- What did the child find? A puppy. O zaman *a puppy* bir constituent tır.
- Who found the puppy? The child. O zaman *the child* constituent tır.

Replacement by a pronoun test de cümlede bulunanların yerine bir pronoun koyabiliyorsak pronoun koyabildiğimiz kısım constituent tır. **“The child found a puppy.”** Cümlesinde **“the child”** yerine **“he”** ya da **“she”** gibi bir pronoun getirerek the child ı değiştirebiliriz. Bu durumda **“the child”** bir constituent tır diyoruz. **“the puppy”** i de **“it”** le değiştirebiliriz. **“the puppy”** de bir constituent tır.

Noun : N

Preposition : Prep.

Verb: V

Noun Phrase: NP

Adjective : Adj

Verb Phrase : Vp

Adverb : Adv

PP: prepositional Phrase

Article: Art

Adjp: adjective phrase

Determiner : det

Adv p: adverb phrase

“The ugly child frightened the people in the room.”

the ugly child : Noun phrase

child: Noun,

frightened the people in the room : Verb phrase

frightened: Verb,

the : Det

people: Noun,

ugly child : NP(adj+noun)

in: Prep,

Ugly: Adj

room: Noun

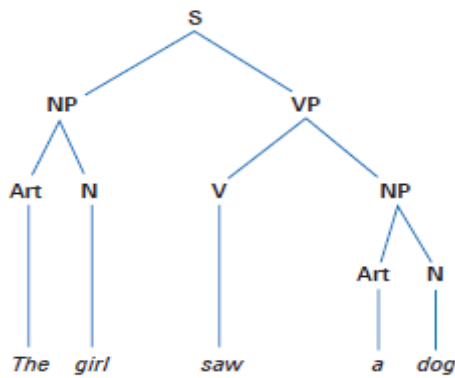
Child: noun

ugly: Adj,

Move as a unit test bir grup sözcük birlikte hareket ettirilebiliyorsa birlikte hareket edebilen bu sözcükler bir constituent oluşturuyor. bunu da active cümleyi passive yaptığımız zaman görebiliyoruz. **“The child found a puppy.”** cümlesiyle devam edelim. **“The puppy was found by the child.”** . görüldüğü gibi bu cümlede **“the puppy”** ve **“the child”** ı yer değiştirdik. O zaman bunların bir birinden ayrılması mümkün değil. şimdi bunları bulmak ne işimize yarayacak ? bize ağaç çizerken yardımcı olacak. birbirinden ayrılmayan bölümleri bulduktan sonra bunların ne gibi bir Phrase olduklarını bulacağız.

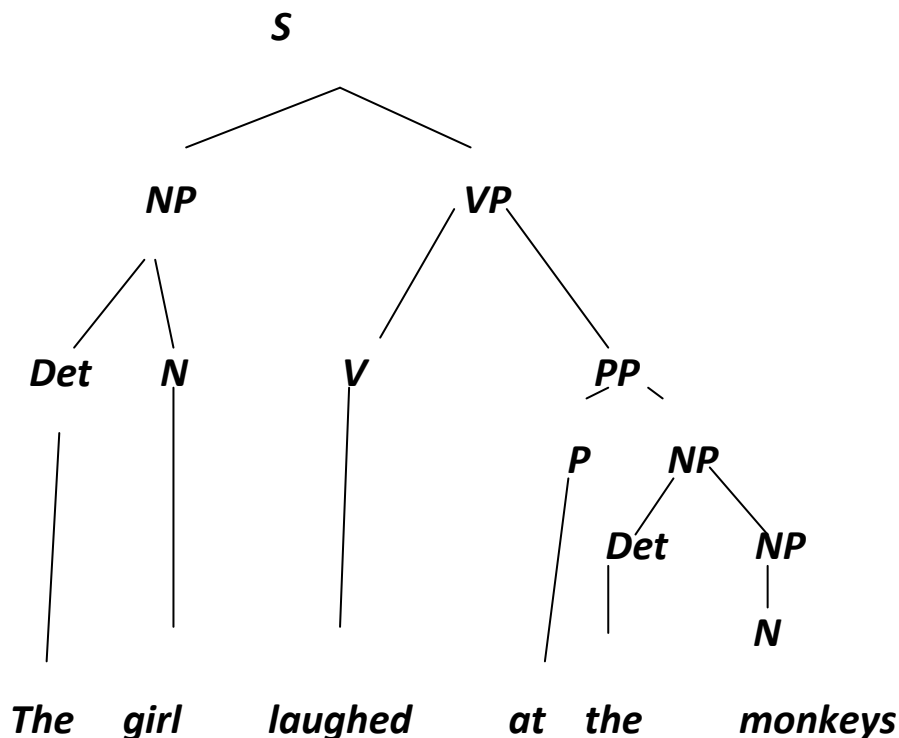
- **Wh-movement:** wh li olan kısım taşınır. **“What has Tiny Abner concealed? -->Tiny abner has concealed what ?”**
- **NP-Movement** da np yine np olan bir kısım ile yer değiştirir ki buna active-passive cümleleri örnek olarak verebiliriz: **“Muffy was being pursued by the police-->The police was pursuing Muffy.”**

TREE DIAGRAMS

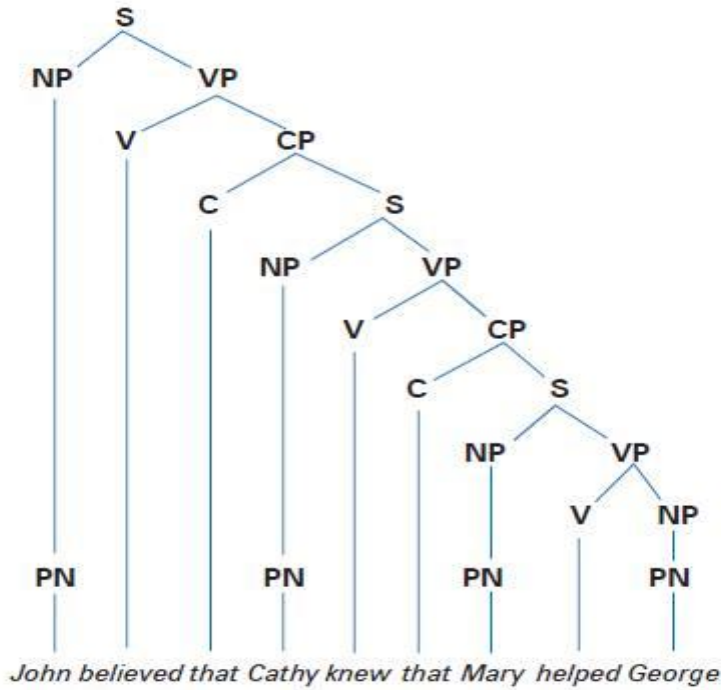

If we start at the top of the tree diagram, we begin with a sentence (S) and divide it into two constituents (NP and VP). In turn, the NP constituent is divided into two other constituents (Art and N). Finally, one word is selected that fits the label Art(the) and another that fits N (girl).

“This girl laughed at the monkey.”

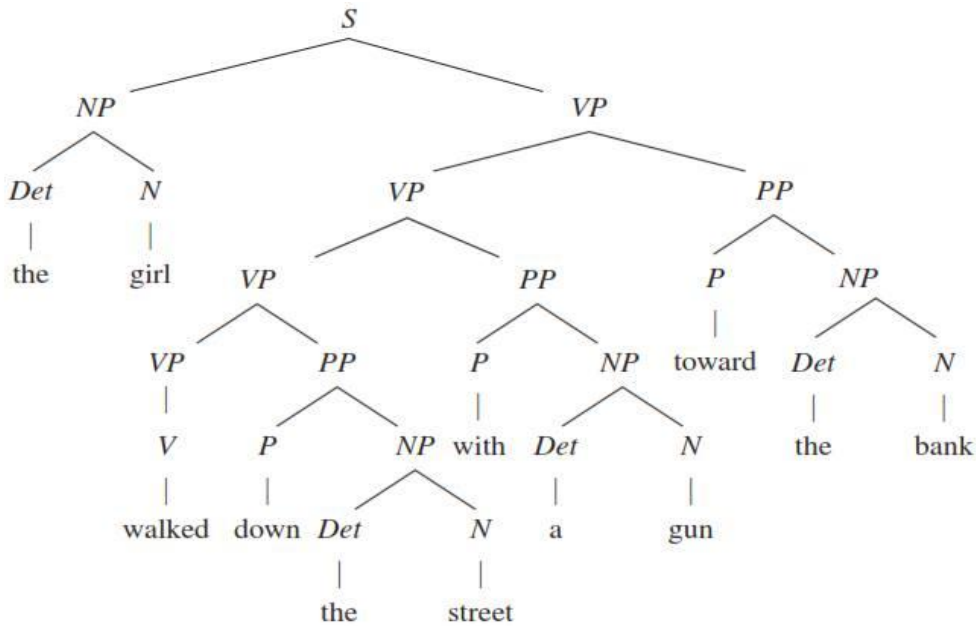

Cümleyi Np ve Vp olarak ikiye ayırdık, ancak bununla yetinmiyoruz. Cümleyi direkt Np ve Vp olarak ayırıp içlerinde başka phrase ler var mı diye bakabiliriz.

Bu cümlelerin içindeki that lere complimentizer diyoruz. Cümleyi NP ve VP olarak 2 ye ayırdıktan sonra that li kısmı CP olarak VP e bağlıyoruz.

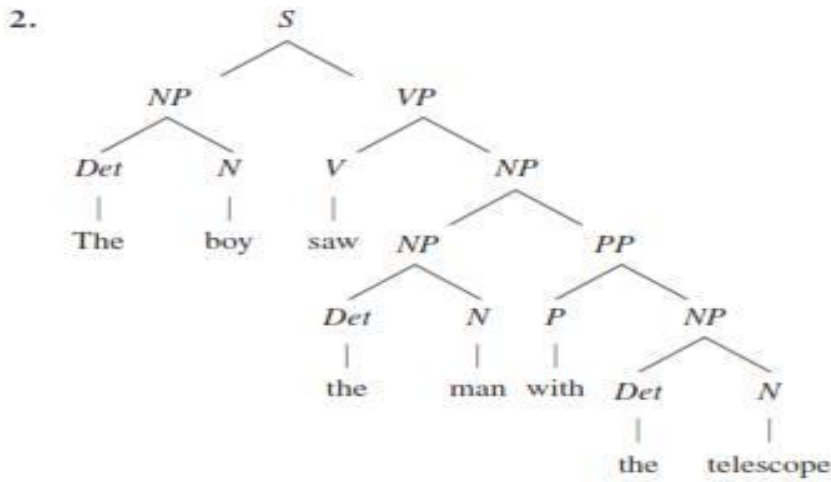
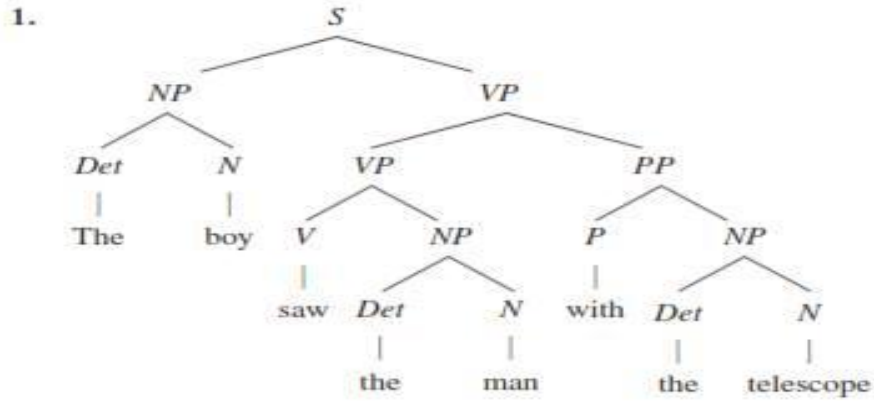
Recursion cümle içinde bir yapının sürekli olarak kendini kopyalaması tekrar etmesi durumudur. bu durum dilin generative yani üretken olmasından kaynaklanır.

VP kendini tekrar ediyor, içinde PP ile kopyalıyor kendini.

Bu şekilde sonsuza dek devam edecek bir cümle kurulabilir. Sadece VP ye özel bir durum değil. NP lerde kendini kopyalayabilir. Cümleleri that ile bağlayarak da böyle yapılar oluşturmak mümkündür.

Structural Ambiguity: structural ambiguity de bir tek cümlenin 2 ağacını çizmek mümkündür. *“The man saw the girl with a telescope”*. Kızı teleskopla mı gördü yoksa kız mı teleskopluymdu belli değil.

Lexical Ambiguity bir kelime iki anlama geliyorsa ve anlamı cümle içinde belli değilse oluşuyor.

DEEP VE SURFACE STRUCTURE

“Charlie broke the window.” “The window was broken by Charlie.” Bu iki cümle anlamları bakımında aynı olsalar da yapı bakımında çok farklılar. Temel yapıya yani active olana **surface structure** deniyor. **Deep structure** biraz soyut bir kavram. Bizim yapıları çok farklı olmasına rağmen her iki cümleyi de aynı olarak algılamamızı ve aynı zamanda farkını ayırt edebilmemizi de sağlıyor. Active olana surface ve bu cümlenin değişik biçimlerine deep structure diyeceğiz hepsi bu.

8. SEMANTICS

Semantics is the study of meaning of words, phrases and sentences.(anlam bilim). Cümlerin, kelimelerin,sözcük gruplarının ve morhepemelerin anlamlarını üzerinde çalışır.

Lexical semantics: kelimelerin anlamları ve kelimeler arasındaki anlam ilişkileri ile ilgilenir.

Phrasal (Sentential) Semantics: kelimedenden daha büyük, cümleden kısa yapıların , yani sözcük gruplarının anlamları ile ilgilenir.

Truth-conditional semantics (Doğruluk-koşullu semantik): hangi koşullar altında bir cümlenin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilebileceği üzerinde durur. Compositional semantics olarak da bilinir. Bir cümlenin doğruluğuna cümleyi oluşturan kelimelerin anlamından yola çıkarak karar vermeye çalışır.

Truth Conditional Semantics Konusunda **Tautology ,Contradiction,Synthetic Statements, Entailment** ve **Contradictory Sentences** dan bahsedeceğiz.

- **Tautology (analytic sentences):** her durumda, her koşulda doğru olan cümlelerdir. Bu tarz cümlelerin doğruluğu cümleyi oluşturan kelimelerin anlamları ve bu kelimelerin sıraya konuluşları ile garanti altına alınmıştır. Bu cümlelerin doğru olup olmadıklarını araştırmamıza, doğruluklarını sorgulamamıza gerek yoktur. tautology e aynı zamanda analytic sentences denildiğini unutmayalım genelde analytic senence olarak kullanıyor hatta

----**“Elephant is an animal.”** Her zaman her koşulda doğru bir cümledir

- **Contradiction** a gelince tautology nin zıttı. Bu defa cümle her koşulda yanlış olacak ve bu yanlışlığı biz yine kelimelerin anlamlarından çıkaracağız.

----**“A bachelor is married”. “Kings are female.”**

Kelimelerden yola çıkarak cümlenin doğru yada yanlış olduğuna karar veremediğimiz durumlarda söz konusu olan **Synthetic Cümledir** . Bu cümlelerin doğru olup olmadığını anlamamız için soru sormamız, araştırmamız, sorgulamamız gerekir

Şu ana kadar tek cümleler söz konusuydu . **Entailment** ta 2 cümle olacak. Cümlelerden birinin doğru olması diğerinin de doğru olmasını gerektirecek.

----**“Jack swims beautifully.”** Cümlesini ele alalım

Jack in iyi yüzdüğü doğruysa, bunu biliyorsam, otomatik olarak Jack in yüzdüğünü de biliyorum.

“Jack swims beautifulf entails jack swims” şeklinde ifade edilir.

- **Contradictory sentences** larda bu durumda da bir cümlenin doğruluğu otomatik olarak diğerinin yanlış olmasını gerekiyor. contradictory sentencesda da 2 cümle vardır.

“Jack is alive. Jack is dead.”

Eğer Jack yaşıyorsa **“Jack is dead.”** cümlesi yanlıştır .“Jack is dead.” doğruysa **“Jack is alive.”** yanlıştır.

Semantic Features bir kelimenin ne anlama geldiğimizi anlamamıza yardımcı olan ve onu diğer kelimelerden ayırt etmemizi sağlayan özelliklerdir.

“man” kelimesini ele alacak olursak adam deyince hepimizin aklına erkek, yaşını başını almış canlı gelir işte bütün bu sıraladıklarımız man kelimesinin semantic featurelarıdır. bu özellikler sayesinde biz **“man”** in söz gelimi **“woman”** dan farkını biliyoruz

Kelimelerin semantic özellikleri ile ilgili tablolar oluşturmak mümkündür.

Örnek

	Table	Horse	Boy	Man	Girl	Woman
Animate	-	+	+	+	+	+
Human	-	-	+	+	+	+
Female	-	-	-	-	+	+
Adult	-	+	-	+	-	+

Bu tablolar bahsi geçen kelime ilgili özelliğe sahipse + değilse - yazılarak oluşturuluyor.

Which of the following has the semantic properties given below?

+animate, +human, -female , +young

- Boy
- Man
- Woman
- Girl
- Cat

Lexical Relations bu bağlamda zıt anlamlı, eş anlamlı, eş sesli vb ilişkilerden bahsedeceğiz.

Synonyms

Özetle eş anlamlı kelimelerdir . Anlamların illaki birebir aynı olması gerekmiyor. Hafif bir anlam farkı olabilir. Yazılışları farklı anlamları aynı kelimeler. **Örn:fall-autumn ,fast-quick,lazy-idle, cab-taxi, big / large, answer-reply.**

Jog/run	Fast/quick	Garbage/trash	Infant/baby
Fall/Autumn	Couch/sofa	dangerous/risky	little/small
Conceal/hide	big/large	fertile/fruitful	ready/alert
Broad/wide	car/automobile	hard/difficult	rich/wealthy
Freedom/liberty	outgoing/friendly	Lazy/idle	mad/crazy

Antonym zıt anlamlı kelimelerdir ;*rich-poor,old-young*. 6 çeşidi var antonym lerin . Bunlar Gradable ,Non-gradable , Converses, Reversives, Auto-antonym (contronym) ve Antiantonym.

- **1.Gradable Antonyms** adı üzerinde derecelendirilebilir zıt anlamlı kelimelerdir. Bunları bula bilmek için kelimenin comparative , superlative yapılabiliyor yapılmadığına bakıyoruz

big/ small, hot/cold, old-middle-aged- young

Evet görüldüğü gibi old ve young zıt anlamlı ancak daha yaşlı daha genç demek mümkün hatta orta yaşlı diyerek araya bir kelime eklemek de mümkün.

- **2. Non Gradable Antonyms** araya kelime almayacak ve comparative superlative yapılamayacak antonym lerdir.

day/night-dead / alive. Deader ya da more dead diyemeyiz.

Non-gradable ları şöyle de test edebilirsiniz. Bir tanesini olumsuz yaptığınız da diğerini elde ediyorsunuz. **dead/alive** da dead i not la yazarsak not dead=alive anlamına da geliyor.

- **3.Converses** a gelince bunlara **relational opposites** de diyoruz. İki kelime arasında bire bir zıtlıktan söz edemesek de birbirlerinin zıttı gibi algılanabilecek kelimeler.

anne baba, öğretmen öğrenci, brother/sister, buy/sell

Brother/sister	Mother/father	Husband/wife	Parent/child
Own/belong	Above/below	Fraction/whole	Teacher/student
Buy/sell	Give/receive	Predator/prey	King/subject
Slave/master	Employer/employee	Lend/borrow	Doctor/patient
Teach/learn	Offense/defense	Lead/follow	Come/go
East/west	South/north	Win/lose	Left/right
In/out	Inside/outside	Front/back	Over/under
Behind/ahead	Before/after	Up/down	Floor/ceiling

- **4. Reversive** yaptığımız bir eylemi geri sarmak var. Bunlar genelde eylem olmalı. They represent MOVEMENT OR CHANGE in OPPOSITE direction.

lock/unlock, zip/unzip

Appear/disappear	Come/go	Shorten/lengthen	Raise/lower	Tie/untie
Rise/fall	Fill/empty	Pack/unpack	Zip/unzip	Do/undo
exhale/inhale	Connect/disconnect	Progress/regress	Lock/unlock	Cover/uncover
Dress/undress	Explode/implode	Get on/get off	Button/unbutton	Inflate/deflate
Wrap/unwrap	Enter/exit	Open/close	Ascend/descend	Build/demolish

- **5. auto-antonyms** bunlara **contronym** de diyoruz. bu defa tek bir kelime kendi başına zıt anlamlı oluyor. Mesela **“temper”** kelimesinin anlamlarından biri **“sertleştirmek”**, diğeri **“yumuşatmak”**. mesela **“terrific”** hem **“berbat”** hem **“harika”** anlamına gelebilir.
- **6. antiantonym** lerde durum şu , bir kelime diğerinin zıttıymış gibi görünüyor ancak değil. **“valuable- invaluable”** en güzel örneği bu durumun.

ravel/unravel, regardless/irregardless, radiation/irradiation, incite/excite, culpactory/inculpatory, press/depress, to/unto, part/depart, fat chance/slim chance, thaw/dethaw/unthaw, candescent/incandescent, canny/uncanny, dead/undead, write up/write down, valuable/invaluable

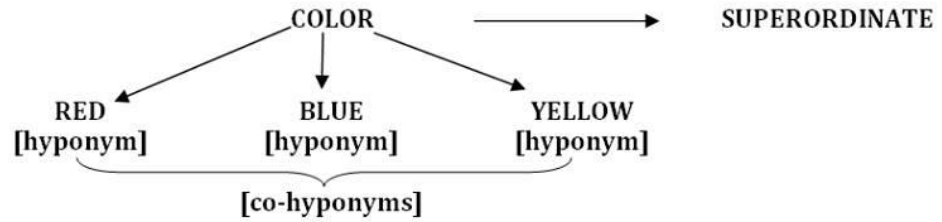
Hyponymy

Hyponyms anlamında daha genel bir kelimenin anlamını da barındıran sözcüklerdir.

En genel kelimeye **superordinate** denir.

Genellikle bir subordinate için bir den fazla hyponym bulunur. Bu durumda bunların hepsine birden **co-hyponym** denir.

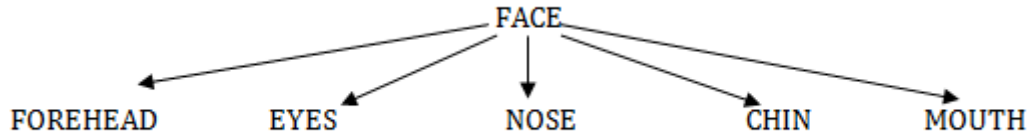
Hyponymlerin hepsi superordinate in anlamını içerir ancak bir özellikleri ile diğer hyponymlerden ayrılır.

Prototype

Bir kategorinin akla getirdiği ilk tür. *“kuş deyince akla serçe gelir.”* Tavuk ve deve kuşu da kuş ailesine dahil olmasına rağmen aklımıza ilk serçe geliyor. Mesela giyim deyince akla ilk ayakkabı gelmez elbise gelir .

Bu bütünü oluşturan parçalar **meronym (partonymy)** olarak da bilinir. ÖABT te bir bütüne üyeler ve adminler bu bütünün parçalarıdır.

Metonymy

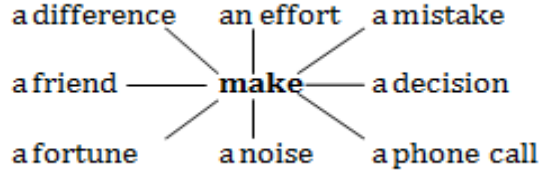
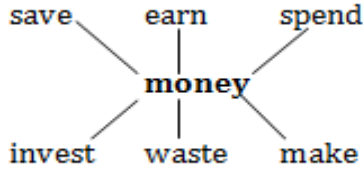
Metonymy bir kavramın ya da nesnenin vs. Kendi adıyla değil de kendisi ile ilişkilendirilmiş başka bir kavramla ifade edilmesidir.

“president” yerine “White house” “filling up the car”, “answering the door”, “boiling a kettle”, “giving someone a hand”, or “needing some wheels”.

Collocation

Birlikte kullanılan kelimelerdir. Biri dendiğinde akla biri gelen ayrılmaz parçalardır.

Bir collocation iki ya da daha fazla kelimeden oluşur. *make* kelimesiyle bir sürü kelime collocation oluşuyor. ***Make money, make friend, make mistake,***

Corpus Linguistics gerçek konuşmaları alıp bilgisayar ortamına kaydediyor . Sonra bu kaydedilenleri inceliyor. Mesela bir dilde en sık kullanılan kelimeler neler, bunlardan hangileri bir cümlede sıklıkla yanyana bulunuyor gibi.

Homophones and homonyms

Homophones yazılışları farklı okunuşları aynı olan kelimelerdir

To/too/two, meat/meet, pail/pale, right/write, sew/so

Homonymys yazılışları ve okunuşları aynı ancak anlamları farklı kelimelerdir.

homonymyler ambiguity e yol açabilirler

“He went to the bank.” Bankaya mı yoksa deniz kenarına mı gitti?

Polysemy

Bir kelimenin birden çok anlamı vardır ve bu anlamlar birbiriyle alakalıdır. Anlamlar birbirinden çok uzaklaşmamalıdır.

kuş kanadı- uçak kanadı.

Thematic or Semantic Roles

The semantic relationship between the verb and the noun phrases of a sentence, such as agent, theme, experiencer, location, instrument, goal and source.

Agent: eylemi yapan kişidir. cümlenin öznesi konumunda yani fiili olayı gerçekleştirendir.. **“The boy kicked the boy.”**daki **“the boy”** burda **agent**.

“The wind blew the ball away.”Burdaki **“the wind”** agent yani özne olması için illa insan olması gerekmez.

Theme: eyleme katılan yada eylemden etkilenen kişi ya da nesne. Agent işi yapan, theme işten etkilenen.

ROB: The burglars robbed the store.

<u>Agent</u> (NP)	Theme (NP)
i	j

Experiencer hareket bildirmeyen(stative) fiillerle kullanılan öznedir. Duygusal bir durumu tecrübe edecek kişidir.

ADORE: The children adore the teacher.

<u>Experiencer</u> (NP)	Theme (NP)
i	j

Instrument eylemi gerçekleştirmek için kullanılan araçtır. “**Jamie cut the ribbon with a pair of scissors.**” “**with**” burada instrument ı bulmamıza yardımcı olabilir. “**They must have used indelible ink.**” Burada da with yok ancak yine indelible ink instrument, önemli olan eylemin ne ile yapıldığıdır.

Location eylemin nerde yapıldığını belirtir. “**I am in Ankara.**” daki **Ankara** location.

Source i eylemin çıkış noktası olarak düşünebiliriz. Eylemin kaynağı ne? Nereden hareket ediliyor? Bu sorulara cevap verendir. From burda bize yardımcı olacak kelimedir. Eylemin varış noktası da **goal**. “from” source için “to” da goal için kullanılıyor.

Benefactor (Beneficiary) eylemin yararına yapıldığı kişidir. for kelimesi yardımcı olabilir bunu bulmamıza. “**She baked a cake for her mother.**” “for her mother” beneficiary olur. the boy agent, tennis theme, at the court location, with his tennis racket instrument, from school source. passiveden etkilenmez aynı kalır thematic roller.

Reference bir kavram ile bu kavramın gerçek dünyadaki varlığı arasındaki ilişkidir

Referent bir kavramın gerçek dünyadaki karşılığıdır. Yani somut bir objedir.

“**Princess Diana**” is the referent of “**Rose Of England**” the relationship between “**Princess Diana**” and “**Rose Of England**” is called reference. Yani arkadaşlar bir kavram somut birşeye gönderme yapıyor burada.

Co-reference konusuna gelince tek bir kavramın aynı iki varlığa gönderme yapmasıdır. “**Mark Twain**” and “**Samuel Langhorne**” elements are co-referential as they refer to same person.

Biiz ilgilendiren kısmı bir cümle içinde pronounların neye gönderme yaptıklarını bulmak. Pronounlar yani zamirler bilindiği üzere isimlerin yerini tututan sözcüklerdir. Bu durumda yerine pronoun gelen sözcüğe **antecedant** diyeceğiz. Yani asıl isim , pronoun onun yerini alıyor. O zaman bir örnek yapalım

“John was very tired, he slept as a baby”(he refers john) John is antecedent of he. Antecedant da bu pronoun un refer ettiği varlıktır.

- Bir pronoun antecedent ile 3 şekilde uyuşmalı. **Person, number ve gender** bakımınan. Aksi takdirde pronoun -antecedant agreement a uyulmadığı için anlatım bozuklukları ortaya çıkıyor.

“If a person wants to succeed in corporate life, you have to know the rules of the game.” Person agreement yok.

İki şekilde düzeltilebilir

“If a person wants to succeed in corporate life, he or she has to know the rules of the game.”ya da **“If you want to succeed in corporate life, you have to know the rules of the game.”**

★ Bir pronoun un kime veya neye gönderme yaptığı cümle de açık şekilde belli olmalı
* **Samuel called Steve twelve times while he was in London.**(Burada pronoun un kime refer ettiği belirsiz. He'nin Samuel mi yoksa Steve mi olduğu hangisine refer ettiği belli değil.)

***Every student must have their pencils.** (Bucümlede de sorun numberların uyuşmamasından kaynaklanıyor. Somebody, everbody indefinite belgisiz zamirdir ve tekil olarak kullanılır. Every student their'a refer etmez her/his pencil olmalıydı. Tekil oldukları için alacakları pronounlar da fiillerde tekil olur.)

Incorrect: No American citizen should lose their right to vote.

Incorrect: No American citizen should lose his right to vote.

Correct: No American citizen should lose his or her right to vote.

***If a person wants to succeed in corporate life, he has to know the rules of the game.** Bu cümlede gender problemi var. A person (third person neutral singular). He (third person masculine singular) her iki cinsiyet de dahil edilmeli yani arkadaşlar. He/she demesi gerek.

Sense i anlam olarak bileceğiz, bu defa kavramların gerçek dünya da temsil edilmeleri yani somut nesnelere olmaları gerekmiyor. Context ve anlam bütünlüğü olarak ele alın sensu çok da önemli bir konu değil.

Sense is the inherent part of an expression's meaning that together with context, determines its referent. For example, knowing the sense of a noun phrase such as **“the president of the united states in the year 2010”** allows one to determine that **“Barack Obama”** is the referent.

Gerçek dünya da somut olmayan şeylerin de senseleri olabiliyor. **“Unicorn-tek boynuzlu at”**. Gerçek dünyada var olmadığı halde unicorn deyince aklımızda bir şey oluşuyor. Sense bu işte. Unicorn un referansı yok bu arada. Çünkü dünya da böyle bir şey yok ama sense i var.

The Principle Of Semantic Compositionality (Frege's Principle): kelimelerin, söz gruplarının ve cümlelerin anlamlarının bunları oluşturan daha küçük parçaların yola çıkarak belirlenebileceğine dayanan ilkedir. Örneğin bir cümlenin anlamını onu oluşturan söz gruplarının anlamlarından yola çıkarak anlamak mümkündür. Bir kelimenin anlamını onu *oluşturan morphemelerin anlamından anlamak mümkündür. Peki mümkün olmadığında ne olur ? Compositionality breaks down.* compositionality nin bozulduğu durumlara **anomaly** diyoruz .Anomaly semantic kurallara uyulmaması nedeniyle ortaya saçma denebilecek cümlelerin çıkması ya da herhangi bir anlam yakalanamaması durumudur. “**Colorless green ideas sleep furiously**”örneğini hatırlayalım. Bu cümleye semantic bakımdan ill- formed demiştik. Anomaly de diyeceğiz artık. Ambiguity bize hiç olmayacak birşey veriyor , anomaly semantic bakımdan uygunsuz ancak yine de geçerli olduğu durumlar var şiir, deyimler atasözleri metaforlar mesela.

* Lewis Carroll. Bilinen en önemli örneği **Jabberwocky**. Adam oturup kelimeler uydurmuş ve syntactic bakımdan doğru ancak semantic olarak hiç bir şey ifade etmeyen bu şiiri yazmış. Ama şiir kelimeler anlaşılmasına rağmen çeşitli dillere çevriliyor. Non-sense şiir dediğimiz şiir türünün en önemli örneğidir.

9. PRAGMATICS

Pragmatics bağlam içinde anlamı inceleyen dilbilimin bir alt dalıdır. The study of what speaker mean or "speaker meaning" is called pragmatics. Anlamla ilgilendiği için bir yanıyla semantics in alt dalı olarak da kabul edilir. Ancak şunu unutmamak gerekir : semantics de biz anlamı cümleyi oluşturan kelimelerin anlamından yola çıkarak bulmuştuk. Bu defa anlamı context ten yani bağlamdan, (konuşmanın geçtiği ortam gibi düşünülebilir) çıkaracağız. Peki context nedir ? Bağlam dır context , dilsel ve dil dışı öğelerin hepsinin birlikte oluşturduğu konuşma ortamıdır. Context i ikiye ayırıyoruz. Linguistic ve physical context.

1.Linguistic context : dil hakkında bildiğimiz herşeyi içerir. Örneğin kelimelerin anlamları, cümle yapıları vs. Linguistic context'e co-text de deniliyor.

2. Physical Context se dile ait olan öğeler dışında kalan herşeydir, konuşanların kim olduğundan tutun da mobilyalara konuşulan yere, konuşan kişilere kadar her şey. Dilsel öğeleri attığımızda geriye kalan herşey physial context. Bir öğretmeninizle bir arkadaşınızla konuştuğunuz gibi konuşmazsınız. Physical context konuşmaya etki ediyor yani linguistic context gibi.

Deixis

deixis context olmadan anlaşılması mümkün olmayan ifadeler için kullanılıyor. ***"You will have to bring it back tomorrow, because she isn't here today."*** bu cümlede "it" den, "you" dan, "tomorrow" dan, "she" den, "here" dan ve "today" den ne kast edildiğini bilmemiz için context i bilmemiz şart ve bunların her biri deixis oluyor. deixis i üçe ayırıyoruz. person,spatial,temporal deixis

- **Person Deixis**: bir kişiyi yada neyneyi işaret etmek için kullandığımız deixis ler. mesela şangırtılı küpeye it dersem olur. His, their, you, me, I, them, that man, those children, myself, this, that, everybody örnek verilebilir
- **Spatial Deixis (Place Deixis)**: bir yeri işaret etmek için kullanıyoruz. Here, there, near, this place, this city, those towers over there örnek verilebilir.
- **Temporal Deixis (Time Deixis)**: zamana işaret etmek için kullandığımız deixislerdir . Now, then, last week, this time, next April, tomorrow, seven days ago, two weeks from now gibi.

Not: go ile come fiilleri de deixis'e giriyormuş. come to bed ya da go to bed dediğimizde context gerekiyor çünkü.

Reference: dünya da mevcut gerçek bir varlığa gönderme yapıyorduk

Antecedent: yerine pronoun gelen isimdi. The child says that he gibi.

Reference ve atecedent kavramlarına bağlı olarak anaphora ve cataphora dan bahsedeceğiz. "book" u önceden bahsetmiş isen antecedent, sonradan bahsedersen anaphora olur. Anaphora antecedent ilk önce gönderme yapılan şey sonra geliyor yani geriye doğru (pronoundan antecedent a doğru) bir gönderme yapma söz konusu. Cataphora ise bunu tam tersi önce pronoun daha sonra antecedent gelecek. Anaphora ve cataphora yukarıdaki gibi anaphora'da önce isim, pronoun; cataphora'da tam tersi antecedent'da olay farklı.

- Cümlede a/an varsa antecedent,the var ise anaphora.

Inference: sonuç çıkarma. Söylenen şey ile söylenmek istenen şey arasında bağlantı kurularak bişeyi ya da kişiyi refer etmek. **“Picasso is the museum.”** Derken aslında onu resimlerden bahsetmek çıkarım yapmaktır. **“I'm listening to Mozart.”** Dediğimizde Mozart'ı değil müziğini dinliyorum anlamında çıkarım yapıyoruz. Reference ve inference ı karıştırmak yok. İnference olması için speaker ve listener arasında bir background olmalı. **“Where is the fresh salad sitting?”** Yani biriyle konuşurken konuştuğunuz kişi Mr. Kawasaki derken kimi kastettiğini çıkarabilmeli. Şimdi salad'ın refer ettiği şey müşteri ya, aslında burada **refrent** yani gönderge müşteri; gösterge ise salad, arada bir background olduğu için salad'dan müşteri sonucuna varmamız ise inference olur. İnference'de background olması lazım. Reference'de bu yok. **“David put on his coat, he was cold.”** Cümlesini anlamak için böyle bir şeye gerek yok. David ve he arasında gerçekleşen olaya reference diyoruz. Reference ile inference'i birbirinin karşısına getirmeyin, şimdi **“I would like to read Chomsky.”** Dediğimizde chomsky ile onun kitapları arasındaki ilişki reference çünkü ben adamın kitaplarına gönderme yapıyorum; işte benim bunu yapabilme kapasitem ise inference, çıkarım yapamazsam nasıl anlayabilirim değil mi ama.

PRESUPPOSITION

Doğruluğunu tespit etmek için örnek cümlelerin olumlu ve olumsuz halleri yazılıp ön bilginin hala doğruluk taşıyıp taşımadığı incelenir. (*A presupposition is an implicit assumption about the world or background belief relating to an utterance whose truth is taken for granted in discourse. What a speaker assumes is true or is known by the hearer can be described as presupposition.*) Aslında konuşmaların çoğu dinleyici ve konuşan arasında paylaşılan bilgilere dayanıyor . Bir şey söylediğimizde karşımızdaki insanın bildiğinden emin olduğumuz şeyler var. Böylece bahsettiğim şeyin doğruluğu garanti altına alınmış oluyor. Mesela şöyle bir cümle yazayım. Bir arkadaşımın konuşuyorum diyorum şu cümleyi kurdum. **“Grubumun üyeleri dilbilim dersini başka birinden dinleyerek bana ihanet ettiler”** . Bu cümlede arkadaşımın benim bir grubun yöneticisi olduğumu , ve dilbilim derslerini benim anlattığımı biliyor.” **“When did you stop smoking?”** Konuşulan kişinin daha önce sigara içtiğini biliyor konuşan kişi. **“Jane no longer writes fiction.”** Bu cümlede jane in daha önce roman yazmış olduğunu biliyoruz.

SPEECH ACTS

Bazı eylemleri sadece konuşarak yapabiliyoruz. Yürümek gibi bir eylemi bacaklarımızla gerçekleştiriyoruz. Ancak **söz vermek, yemin etmek, ilan etmek** gibi eylemleri sadece konuşmaya yoluyla yapabiliriz, ricalar, emirler, sorular ve bilgilendirmeler .(a speech act as the action performed by a speaker with an utterance.) Özetle speech acts söz edimleri sözcükle eylemde bulunmaktır. Speech acts ı **direct ve indirect speech** acts olarak ikiye ayıracağız. Bilindiği üzere cümle çeşitleri var. Mesela soru cümlesi (interrogative), emir cümlesi (imperative) bir de düz cümleler (declarative). Bir soru cümlesini gerçekten soru cümlesi olarak yani bilmediğimiz bir şeyi öğrenmek için, bir emir cümlesini emir vermek için, bir declarative cümleyi bir şey bildirmek, ilan etmek için kullandığımız durumlarda bunlara **direct speech act** diyeceğiz. Syntactic structure ve function birbirini tutacak , birbiri ile uyumlu olacak yani. Şimdi syntactic yapı bakımından bir soru cümlesini ricada bulunmak için kullanırsam bu durum da indirect speech ortaya çıkar. **“Can you dance?”** Cümlesinde direct bir speech vardır çünkü bilmediğim bir şeyi öğrenmeye çalışıyorum.

Ancak **“Can you close the window?”** Dersem syntactic bakımdan bir soru cümlesi olmasına rağmen bu defa amacım ricada bulunmak ve buna **indirect speech act** diyeceğiz. **“Could you please stop ur**

smocking?” İndirect speech act. Soru biçiminde ricadır. Gerçekten bir soru soruyorsan kişinin dans edip edemediği hakkında bilgi edinmeye çalışıyorsak direct, ama soru cümlesi kurup bununla ricada bulunuyorsak indirect.

Locutionary Act: direct olarak cümlenin kendisidir, yani konuşan tarafından söylenmiş olan cümledir. Yukarıdaki örneğimizde ; hiç bir yorumda bulunmaksınız **“Can you close the window?”** Cümlesi locutionary acttir.

Illocutionary Act: Konuşanın cümleyi kurmadaki niyetidir. **“Can you close the window?”** cümlesinde konuşanın niyeti ricada bulunmaktır (request).

Perlocutionary Act : cümlenin dinleyen üzerinde yarattığı etkidir. dinleyen kalkıp pencereye yöneliyorsa mesela, ya da buna dair bir şey söylüyorsa bu perlocutionary act tir.

Not:Locutionary düz anlam illocutionary ima edilen anlamdır.

Kurduğunuz cümle dinleyicide ne tür bir etki yaratırsa yaratsın bu perlocutionary act tir: dinleyen korkabilir, ilham alabilir, ikna olabilir, aydınlanabilir. Kalkıp bir şey yapabilir, bağırabilir, kızavabilir,kıskanabilir...

FACE

Face pragmatics te kişilerin dil anlayışına ve toplumsal kimliklerine gönderme yapan bir ifadedir. Yani pragmatics te yüz imajımızdır. **Face threatening acts** -korku yaratmak, **face saving acts**- ise korkuyu azaltmak.

Politeness tan kasıt bir başkasının toplumsal imajının -yani yüzünün- farkında olma ve konuşurken onu dikkate almaktır. Face-threatening act ta gerçekten karşımızdaki kişiyi korkutabiliriz. Mesela emir cümlelerinde bu çok görülür . Konuştuğumuz kişiye emir verirsek ondan üstün olduğumuz havası da yaratırız . Face saving- act ta ise tam tersi kurduğumuz cümlelerin dinleyici üzerindeki etkilerini azaltmaya çalışırız. **“Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim ama pencereyi kapatabilir misiniz?”** İle **“Pencereyi kapatsana len!”** Arasındaki farktır.

Negative face bağımsızlığını, kişinin özel alanını, haklarını özetle özgürlüğünü ifade ederken , **positive face** daha topluma bağlı, daha uzlaşmacı bir yapı gösteriyor. Negatif face sınırlanmak istemiyor yani , positive face ise kabul görmek istiyor.

10. DISCOURSE ANALYSIS

Discourse analysis: metinlerdeki ve karşılıklı konuşmalardaki dili inceliyor.

Cohesion: yazdıklarımızın söylediklerimizin birbiri ile bağlantılı olması. Pronounlar bu anlamda çok önemli. Cohension olup olmadığını anlamak için pronounlara dikkat edebilirsiniz

Coherence: tutarlılık anlamında. Yazdığımız şeylerin bir biriyle tutarlı olması araya saçma sapan alakasız cümlelerin girmemesi. **“Bugün hava çok yağmurluydu.canım evden dışarı çıkmak istemedi. Shakespear in şiirlerini severim.”** Görüldüğü gibi bu yazdıklarımızda yağmurla başlayıp Shakespear i için içine katabilme yeteneğine sahip bir insan oldum nasıl tutarsızsam artık. Bi textte cohesion yani bağlantılar olabilir ama bu coherence'i olduğu anlamına gelmiyor.yani saçma olabilir text.

Co-Operative Principles

Grice diyor ki konuşma sırasında uyulması gereken bir takım ilkeler var. 4 tane ilkemiz olacak

- **Maxim of Quantity:** Nicelik ilkesi: söylediklerimiz, verdiğimiz bilgiler gereğinden çok yada az olmayacak , gereği kadar olacak
- **Maxim of Quality** , Nitelik ilkesi; yanlış olan ya da yeterince bilgi , kanıt sahibi olmadığımızı şeyleri söylemeyeceğiz
- **Maxim of relevance:** ilgi ilkesi ; konuyla ilgili konuşacağız, alakasız saçma şeyler söylemeyeceğiz
- **Maxim of Manner;** konuşmalarımızı söyleme tarzımızla ilgili, açık ve net olmak

Hedges

Söylediğimiz şeyin doğrulupundan tam olarak emin olmadığımızda kullandığımız ifadelerdir.

As far as I know ,Correct me if I am wrong, I am not sure, kind of, sort of, feel, think, likely, possibly, may..

Implicatures

Konuşmacı tarafından ima edilen şeyi anlayabilmek olarak ele alabiliriz.

CAROL: Are you coming to the party tonight?

LARA: I've got an exam tomorrow.

“I have got an exam tomorrow.” Cümlesi sorulan sorunun cevabı değildir. Ancak soruyu soran kişi yine de cevabını almıştır.Gelmiyorum demek istemiş. Sınavım var demek hayır anlamına geliyor. Burda hiç konuşmadan hayır kelimesini bile söylemeden hatta bambaşka bir cümle kurarak partiye gelmeyeceğini ifade edebiliyor.

“Kahve içer misiniz? Sağolun yeni içtim.” (yani içmeyeceğim).

Schema: bilişsel bir çevrevedir. Script leride bir schema- seri olarak düşünebiliriz. Bu iki kavramda soyuttur. Schemalar bir araya gelince beynimizde anlatılanın bir resmi oluşur. Scriptler dinamik şemalardır, hareket içerirler. Kafamızda bir hastane şeması var diyelim, bu şemayı hareketli hale getirirsen script olur, hastaneye gitmek gibi. Kapı bir şema ise kapı açmak bir scripttir. Scripte yapılan eylemi görmüş gibi oluruz.

11. LANGUAGE AND BRAIN

Neurolinguistic dili edinmemizin ve dili kullanmamızın altında yatan beyin işleyişleri ile ilgilenen dilbilim dalıdır. Beyin ve dil arasındaki ilişkiyi inceler. Genellikle atipik ve bozuk konuşmalar üzerinde araştırmalar yaparak genel anlamda dilin özelliklerini anlamaya çalışır.

Beynimizin yüzeyine **cortex** ya da **gray matter** (gri madde) adı veriliyor. Burda gördüğünüz gri alan.

İç tarafta kalan beyaz kısma white matter deniyor ki bizimle ilgisi yok.

- Cortex beynin tüm yapılarının üzerini örtüyor
- Beynimizin en gelişmiş kısmı ve karar verme organı
- Ayrıca hatıralarımızı kaydediyor
- Bütün duylardan mesajları alıyor ve hareketlerimiz başlatıyor

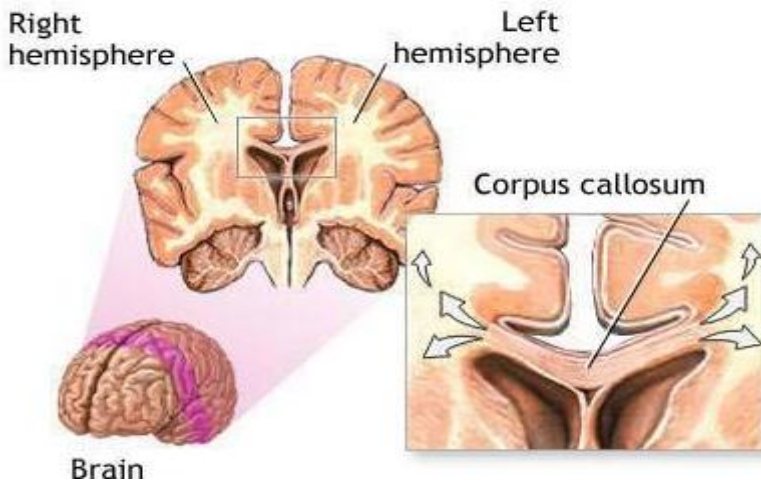
Beynimiz sağ ve sol beyin olmak üzere iki kısımdan oluşuyor.

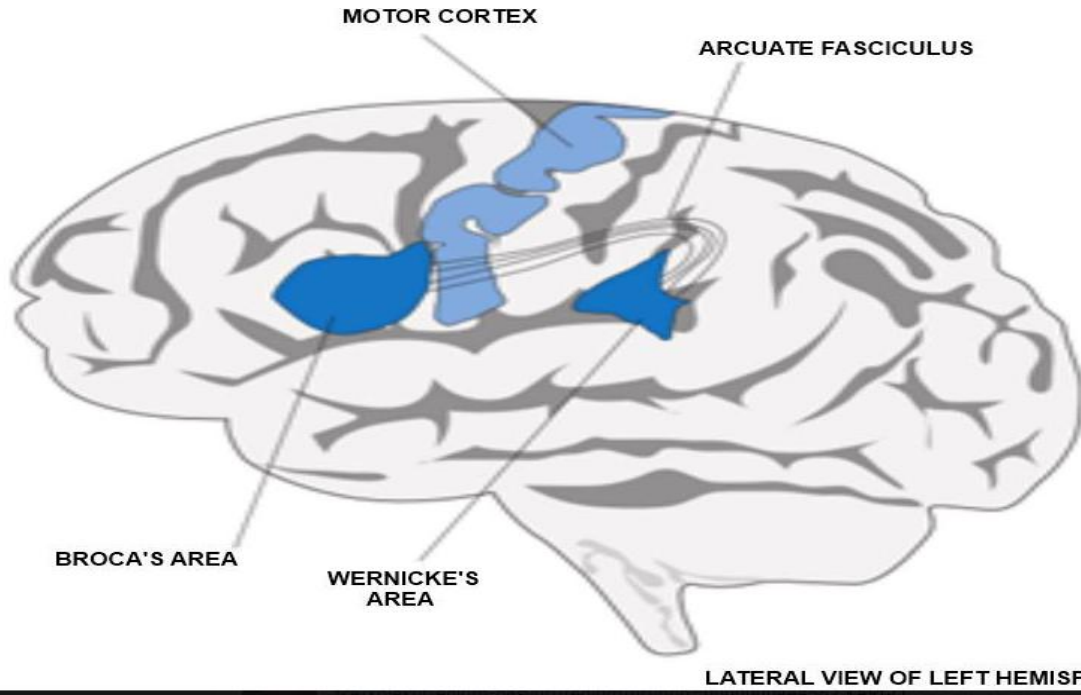
Bu iki yarıküreyi **corpus callosum** denilen ve milyonlarca liften oluşan bir sinir birbirine bağlıyor. Corpus callosum sol ve sağ beyin birbirleriyle iletişim kurmasını sağlıyor. Corpus callosum olmasaydı sağ ve sol yarıküreler birbirinden ayrı hareket ederdi.

Sol ve sağ küreler simetrik bir görüntüye sahipler.

Genel olarak sol beyin vücudun sağ tarafını, sağ beyin ise vücudun sol tarafını kontrol ediyor.

Bu duruma **contralateral brain function (zıt taraflı beyin fonksiyonu)** deniliyor.

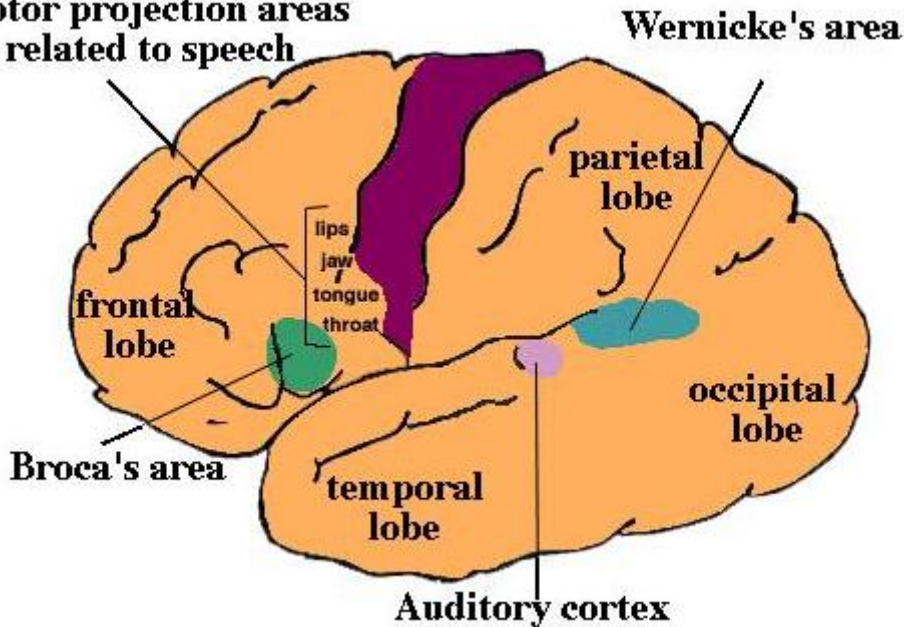
Konuşma kaslarımız **Broca'a area** tarafından kontrol ediliyor.

Broca'a Area sol beynin ön tarafında motor cortex'e yakın bir yerde bulunuyor **Anterior Speech Cortex** de deniyor.

Wernicke's area (Posterior Speech Cortex) sol beynin arka tarafında bulunuyor .dili anlamayla ilgili bir alan.

Arcuate fasciculus broca ve wernike bölgeleri arasında iletişimi sağlıyor.

Motor projection areas related to speech

Sağ ve sol beynin simetrik bir yapıya sahip.

Ancak vücudumuzda yer alan diğer simetrik organların (böbrekler örneğin) aksine bu iki yarı küre fonksiyon bakımından birbirinden farklılık gösteriyor yani simetrik görüntülerine rağmen asimetric işlevleri var.

Belirli bir fonksiyonun sağ ya da sol beyinden birinde yer almasına **localization** diyoruz.

Lateralization bu iki beyinin işlev bakımından farklı olmasıdır.

Localization belli bir fonksiyonun beyin belli bir bölgesinde olmasıdır. İnsanın birbirinden farklı bilişsel yetileri ve davranışları beyin belli bölgelerine yerleşmiş durumdadır.

Bu konu ile ilk çalışmalar Franz Joseph Gall tarafından yapılmıştır.

Lateralized brain dediğimizde aslında aklımıza sadece right and left hemisphere gelmeli ve onların işlevleri; localization'da ise her şey daha spesifik ve beyindeki her bir bölgenin adı ve işlevine refer ediyor: Broca area ya da Wernicke area gibi.

Dil beyin sol yarım küresinde de yer alıyor dersem bu localization olur.

Aslında biz beyin right ve left hemisphere olmak üzere iki yarım küreye ayırdığımızı ve her bir yarım kürenin işlevleri olduğunu söylediğimizde bu lateralization oluyor: örnek:

Lateralized Brain Functions	
Left Hemisphere	Right Hemisphere
Speech	Music and art appreciation, drawing ability
Movement of the right side of the body	Movement of the left side of the body
Sensation on the right side of the body	Sensation on the left side of the body
Vision in the right half of the "visual field"	Vision in the left half of the "visual field"

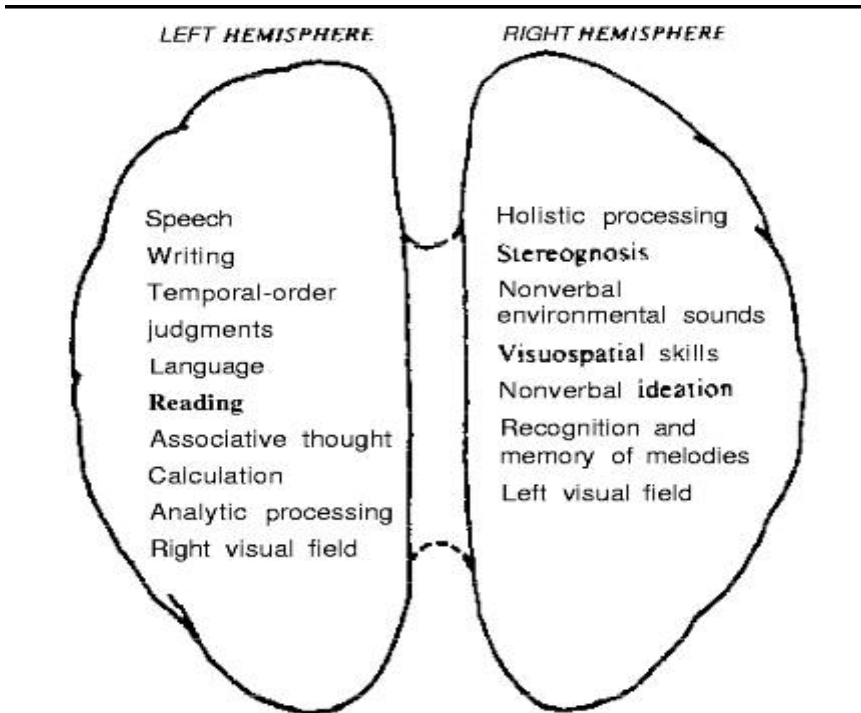

Figure 12.6
Complementary specialization of cerebral hemispheres

Localization'da ise o yarım kürelerinin içine girip her bir bölgenin konumunu ve işlevini açıklıyoruz: Broca area gibi.

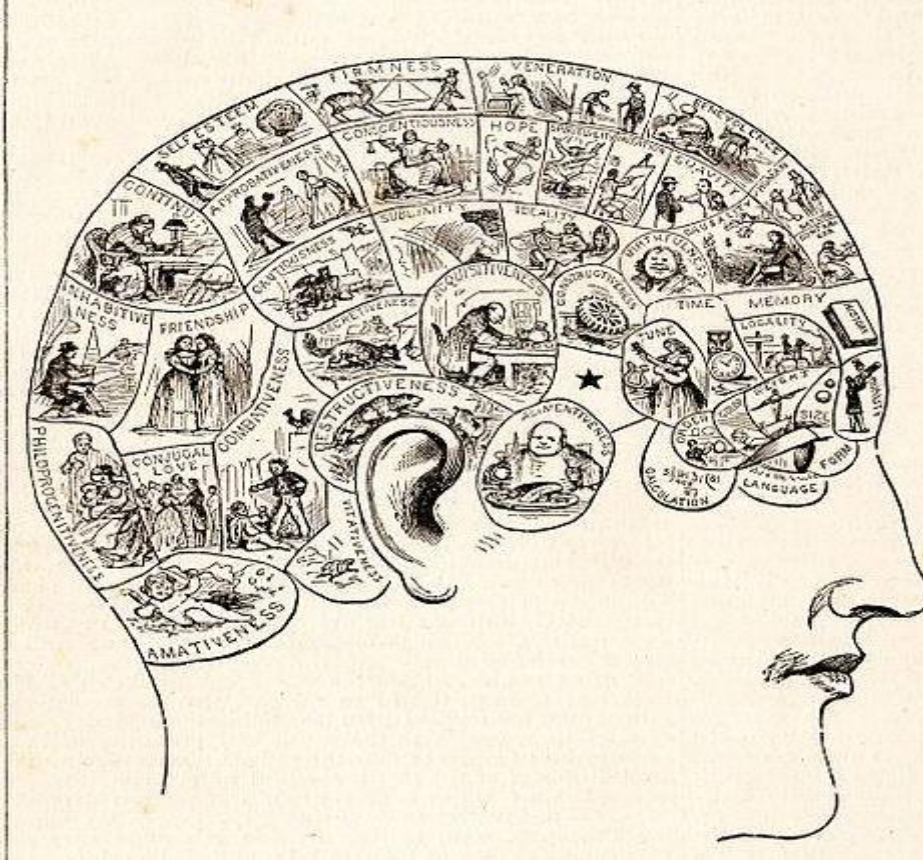
Beynimizin hangi tarafında bir problem olursa zıttı taraftaki işlevlerimiz aksarmış

Left brain bizim açımızdan önemli, çünkü dil foksiyonu burada bulunuyor.

Localization çalışmasında bahsedeyim. Bu konu ile ilk çalışmalar Franz Joseph Gall tarafından yapılmış.

Joseph Gall çok zeki biri arkadaşının pörtlek gözlere, şinkin göz altı torbalarına sahip olması nedeniyle dil fonksiyonunun göz altında yer aldığını düşünmüş. Ona göre bu aşırı bilgi yükünün bir göstergesiymiş.

Çalışmaları bilimsel temellere dayanmadığı için önemli görülmemiştir. Kendisi aynı zamanda phrenology nin kurucusu kabul edilir. Frenoloji kişinin kafasının şeklinden onun karakterini, kişiliğini ve suça yatkınlığını belirleme iddiasında olan bir teoridir.

Gall bu tarz haritalar çizmiş, çalışmaları kabul görmese de kendinden sonra gelen araştırmalara ışık tutmuş. Çeşitli fonksiyonların beyinde farklı yerlerde yer alacağını ileri sürmüş ki bu önemlidir.

Ancak bu konuda bilimsel çalışma yapan ilk kişiler elbette Broca ve Wernicke.

APHASIA

Afazi, genellikle bir inme ya da kafa travması sonucunda aniden ortaya çıkan ve beynin dilden sorumlu alanlarının hasarlanmasından kaynaklanan bir dil bozukluğudur. Genel bir tabirdir, pek çok çeşidi var. Aphasia'nın psiko ve nero linguistics açısından en büyük önemi ŞUDUR: beyne alınan darbeler sonucu aphasia'lar oluşması ile biz dilin beyindeki farklı işlevlerini anlayabiliyoruz.

- Broca dilin sol beynin ön tarafında bulunduğunu söylemiş.
- Broca beynine darbe almış hastalarla yaptığı çalışmalar sonucunda , özellikle bu kişilerden birinin otopsiisi sonrasında hastanın beynin sol ön bölümünden darbe aldığı ortaya çıktığı için bu kaniya va rmiş.
- Bu bölgeye de Broca bölgesi denilmiş.

Broca's Aphasia (Motor Aphasia-Agrammatic Aphasia) beynin sol ön bölgesinin darbe alması sonucu oluşan afazi türüdür. Broca bölgesi motor bir bölgedir bu bölge konuşma üretiminden sorumludur.

- Sonuç olarak bu bölgeye darbe alan kişiler dili üretmede zorluk yaşıyorlar.
- Broca aphasia olan kişilerde konuşmada zorluk vardır, konuşurken çok çaba harcarlar. Yavaş ve duraklayarak konuşurlar. Söyleneni anlarlar ancak söylenen cevap vermede zorluk yaşarlar.
- Syntax kurallarına uygun cümleler üretemezler. Konuşmaları content words (nouns, adjectives, verbs, adverbs) içerir. Ancak function words (articles, prepositions, auxiliary verbs, pronouns) içermez.
- Çoğunlukla konuşurken çekim eklerini kullanmazlar (inflection) past tense -ed kullanmazlar,
- Söz sanatlarını anlayamazlar, anlamaları için somut cümleler kullanmanız lazım.
- Söyleneni anlamada bir sıkıntılarının olmaması rağmen konuşma üretiminde sıkıntıları vardır. Fakat anlamın sıkı sıkıya cümle yapısına bağlı olduğu durumlarda karışık bir cümleyi anlamakta zorluk da çekebilirler. **"The cat was chased by the dog."** gibi bir cümlede kimin kimi kovaladığını anlamayabilirler. Özetle somut , belirgin anlamı olmayan cümleleri anlamayabilirler.
- Mesela afazik bir hasta **"Dün okula gittim."** diyemez. Bunun yerine şöyle bir cümle kurabilir ; **"Okul git."**

Broca aphasia problemi olan kişi madem konuşmada ve üretimde konuşma zorluğu yaşıyorlar, o halde dilbilimciler şu sonuca varmışlar: O HALDE BROCA AREA DİL İÇİN KONUŞMAYI ÜRETİM YERİDİR, MOTOR KONUŞMA.

Wernicke's aphasia(Sensory Aphasia,Receptive Aphasia,-Jargon Aphasia) adlarıyla da bilinir.

- Bu hastaları üretimle ilgili bir sıkıntısı yoktur.
- Sorun anlamda bu defa ve de anlamada.
- Wernicke afazili kişiler anlamı olmayan, gereksiz sözcüklerle uzun cümlelerle konuşabilirler.yani dilin kurallarına bağlı cümleler oluşturabilirler. Ancak genellikle kurdukları cümleler anlamsızdır. Dileyen birisi ya da hastanın kendisi bu konuşmayı anlamaz.
- Çoğunlukla kelimeleri seçmekte zorluk yaşadıkları için kendi kelimelerini uydurabilirler. Yani saçma ve anlamsız kelimeler kullanabilirler. Zaten bu yüzden jargon aphasia deniyor
- Wernicke afazisi olan kişiler çoğunlukla anlamsız konuştuklarının farkında değiller. Çünkü ne söyleneni anlıyorlar ne de kendi söylediklerini anlayabiliyorlar .hatırlayamıyorlar; anlamsız konuşmaları kaçınılmazdır.

Conduction aphasia Wernicke ve Broca bölgeleri arasında iletişimi sağlayan arcuate fasciculus un hasar görmesi sonucu oluşur.

- Söylenenleri anlamalarında bir sıkıntı yoktur. Ancak başkaları tarafından söylenen sözcükleri ya da cümleleri tekrarlamada zorluk yaşayabilirler.
- Kelimeleri üretmekte sıkıntı yaşamazken telaffuz etmekte zorluk yaşayabilirler. Yani anladıkları şeyler broca bölgesine gönderilemediği için sorun vardır.

Global aphasia aphasi türleri içinde en kötü olanı arkadaşalar. Neredeyse dille ilgili bütün bölge (Broca, Wernicke, Arcuate Fasciculus) hasar görmüş. Dil ya hiç ya da çok az kullanıyor.

Anomia hastaların söylemek istedikleri sözcükleri bulmakta zorluk yaşadıkları bir afazi çeşididir. Tip- of tongue phenomenon; hepimizin başına gelebilecek bir durumdur. Zaman zaman hepimiz söylemek istediğimiz kelimeyi bulmakta zorlanırız. Ancak anomic hastalar bu sorunu ciddi boyutta yaşarlar.

Tip of tongue phenomenon konusunda yapılan çalışmalar , (dilimin ucunda dediğimiz kelimeler ...)Söylemek istedikleri kelimeleri bulamayan kişilerin genellikle kelimenin telaffuzu konusunda fikir sahibi olduklarını, kelimenin ilk harfini hatta hece sayısını hatırladıklarını göstermiş.

Bulunmakta zorluk yaşanan kelimelerin sık kullanılmayan kelime ve adlar olduğu gözlenmiş. Bu durum kelime stoklama sistemimizin bir kısmının telaffuza dayalı olabileceğini ve hafızamızdaki kelimelerden bazılarının diğerlerine daha kolay hatırlandığının da bir kanıtı oluyor.

Slip of Tongue dil sürçmesi ve diyorlar ki dilimiz değil beynimiz sürçüyor, çünkü dil beyin işi. Dil sürçmesi seslerin, kelimelerin, yanlış yerde söylenmesi, yanlış telaffuz edilmesi ya da kasıtsız olarak yanlış bir kelimenin kullanılmasıdır. İki çeşidinden bahsedeceğiz bu dil sürçmelerinin.

- **Malapropism**: bu çeşit dil sürmesinde kullanmak istediğimiz kelime yerine telafuzu ona yakın (hatta çoğunlukla ilk harfi aynı, hece sayısı aynı) bir kelime kullanıyoruz. Hedef dille yapılan hata arasındaki güçlü fonolojik benzerliktir.

ÖRN: “**medication**” demek istiyoruz ancak “**meditation**” diyoruz

- **Spoonerism** de seslerin , harflerin yerini değiştiriyoruz. Malapropism de herhangi bir kasıt yokken spoonerism kasıtlı olarak da yapılabilir, komiklik olsun diye. Burada seslerin yakın olmasına gerek yok.

ÖRN: **flutterby** –**butterfly**

Slip of ear kulak sürçmesi. tamamen sağır duymaz uydurur durumu. great ape i gray tape olarak anlamak gibi.

DICHOTIC LISTENING

Dichotic listening deneysel bir teknik. Bu deneyde deneklere kulaklık takılıyor. Bu ses bir kelime, öksürük , gülme sesi olabilir.

Deneklerin genellikle sağ kulağa gelen dilsel uyarınları (kelimeler) doğru tespit ettikleri görülüyor. (buna **right ear advantage** adı veriliyor) dilsel olmayan sesler (çevre sesleri , müzik, öksürük vb.) Sol kulağa verildiğinde bunları tespi etmekte daha başarılılar.

- Bu sol beynimizin dil işlevinden sorumlu olduğunun bir başka kanıtını oluşturuyor. Bu deneyler sol beynin bütün sesleri algılamada sağ beyne göre daha üstün olmadığını da bir kanıtı. Sol beyin sadece dilsel sesler söz konusu olduğunda sağ beyne göre daha üstün konumda.

Sağ ve sol beyin çok erken yaşlarda fonksiyonları üstlenmek bakımında birbirinden farklılaşmaya başlıyor. (**lateralization**) lateralization ergenlik döneminde tamamlanan bir süreçtir.

Çeşitli rahatsızlıklar nedeniyle bazı hastalar beyinlerinin sol bölümünü **hemispherectomy** denilen bir işlemlle kaldırmak zorunda kalıyor. Bu durumda elimizde sadece sağ beyin kalıyor. İşte bu durumda lateralization henüz tamamlanmamışsa yani ergenlikten önce sol beyin işlevleri sağ beyine aktarılabilir. Bu durum beyin esneklik özelliği olarak adlandırılıyor (**plasticity**). Sol beyin kaldırılması nedeniyle bireyin normalde dil işlevlerini yerine getirmemesi gerekir. Ancak sol beyin işlevlerini sağ beyin üstlendiği için bu kişiler dili kullanabiliyor. Ancak tabii ki lateralization için kritik bir dönem var. Bu dönem aşılmışsa böyle bir durum söz konusu olmuyor

Split Brains

Bu durum daha ziyade sara hastalarında görülüyor. Sağ ve sol beyin arasında bağlantı sağlayan **corpus callosum** kesiliyor. Corpus kesilince iki beyin arasındaki bağlantı da kesilmiş oluyor. Ve iki beyin birbirinde bağımsız hareket etmeye başlıyor.

Corpusu anılmış bir kişinin sol eline bir kalem koyuyoruz. Gözlerini de kapatmasını sağlıyoruz. Bu kişi kalemi kullanırsa bildiği halde adını söylemez. Adını söyleyebilmesi için kalemi hangi eline koymalıydık ? Sağ eline koymalıydık.

12.SOCIOLINGUISTICS

Sociolinguistics toplum ve dil arasındaki ilişkiyi inceler. Kültürel normlar, beklentiler, bağlam gibi sosyal olguların dil kullanımı üzerine etkileri ile bir dil kullanmanın topluma etkileri üzerinde durur. Aynı zamanda dil kullanımının etnik köken, din, statü, cinsiyet, eğitim seviyesi, yaş vb. Gibi özelliklere göre nasıl farklılaştığı hakkında da çalışmalar yapar. Kim nasıl konuşuyor neden böyle konuşuyor sorularına cevap arıyorlar yani .

Standart language aynı zamanda **prestige language** olarak da bilinir. Bir dili toplum olarak konuşan ve yazanların hep birlikte uydukları belirli ölçü ve kurallara bağlı ortak dil. Türkiye'de mesela istanbul türkçesi

Buradan hareketle **language variety** tanımı yapacak olursak bir dilin standart dilden sapmış hallerinin her birini ifade eden genel bir tanımdır . **Dialect, accent, register vb.** Hepsi language variety kavramının içinde yer alır.

Idiolect :her bireyin kendine özgü dil kullanımınıdır. Kişiyi özel konuşma yani, diyelim ki 70 milyon kişi Türkçe konuşuyoruz o zaman 70 milyon idiolect vardır

Dialect: Aynı ülke sınırları içinde konuşulan dilin sözcük, söyleyiş vurgu özellikleri bakımından gösterdiği farklılıktır. Dialectler standart dilden söyleyiş, söz dizimi, anlam gibi özellikler bakımından farklılaşır. Phonological, lexical, syntactic and semantic fark söz konusudur. Standart Türkçe'de dövüşmek fiilinin Yozgat yöresinde "tummak" fiili ile ifade bulması gibi. Dialect kelime farklılığı bazında düşünmemek gerek anlamsal farklılıklarda olabilir, farklı cümle dizi mi olabilir ya da telaffuz farkı da olabilir. Dialectle ilgili bilmemiz gereken bir başka durum da dialectlerin karşılıklı anlaşılabilir (mutually intelligible) olması gerektiğidir . Mutual intelligibility dillerin lehçe mi yoksa dil mi olduğunu tespit etmek için kullanılan bir test. Bir dialecti konuşan diğerini konuşanı anlayacak ve onun tarafında anlaşılacak. Dialectler mutually unintelligible olmaya başlamışsa ortaya iki ayrı dil çıkar.

Standart dilden sapma sadece telaffuz düzeyindeyse buna **aksan (accent)** adını vereceğiz. Dialecti aksanı da içine alan daha geniş bir kavram olarak görebiliriz. Dialect, içerisinde accent'i barındırıyor ama bundan daha fazlası; farklı dialect'lere özgü sözcükler olabilir, gramer yapısı olabilir, telafuz olabilir ama sadece accent tek başına dialect yaratmaz.

Bir yabancı dili konuşurken onu anadilimin ses yapısına uydururuz. Her ne kadar İngilizce konuştuğumuzu iddia etsek de örneğin w sesini v sesine benzeterek telaffuz ederiz. İngilizce konuşan bir Fransız In Fransız aksanı olduğu söylenir. Bu durum yabancı dildeki sesleri ana dile benzetmekten kaynaklanır.

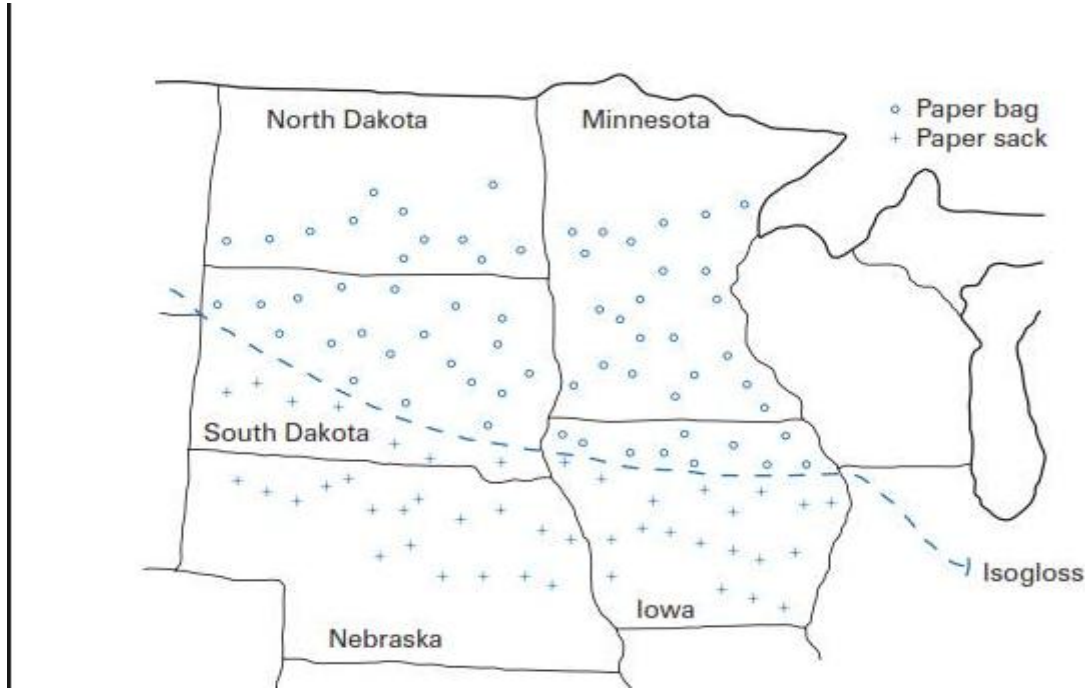
Regional Dialect: Belirli bir coğrafi bölgede kullanılan dialecti. Bölgenin diyalekti standart dilden sapacak yani.

Social Dialect: Sosyal sebeplerden dolayı ortaya çıkan diyalekt farklılıkları. Etnik kökenimiz, sosyal statümüz, sosyo- ekonomik durumdan kaynaklanabilir. Aynı meslek grubundaki kişilerin konuşması sosyal dialect e giriyor. Hatta bunların kullandığı kelimeler jargon oluşturuyor .

- ❖ *Sosyal ve bölgesel diyalekt arasında keskin bir ayırım yapılmıyor. Çünkü sosyal diyalektiğin bölgesel diyalekten, bölgesel diyalekte etki etmesi söz konusu.*

Diyaleklerin birbirinden farklılıklarını gösterebilmek için diyalekt haritaları çiziliyor- **dialect maps**.

Dialect haritaları üzerinde iki dialect arasında çok az fark var **isogloss** dediğimiz bir çizgi kullanılıyor bu iki diyaleği birbirinden ayırmak için. İki dialect arasındaki fark artmaya başladıkça isoglosslar kesişmeye başlıyor bu durumda **dialect boundary** denilen kalın çizgiler kullanılıyor. Kesin çizgiler var aşağıdaki haritada olduğu gibi. Dialectler çok farklılaşmışsa kesin çizgiler kullanılıyor. Yine de unutmayalım bu insanlar birbirini anlayabiliyor konuşurken. Çünkü söz konusu olan dialect anlamamaya başlamışlarsa 2 ayrı dil oluyor artık. Isogloss lar çakıştıkça çizgiler kalınlaşıyor.

Diyalekt haritalarını toplandığı kitaplara diyalekt atlasları deniyor- **dialect atlas**.

Dialect continuum : bir bölge içinde farklı dialectlerin kullanıldığını düşünelim. Birinci şehirle ikinci şehir arasında dialect farkı az, ikinciyle üçüncü arasında da. Ancak bir ve üç birbirinden birazda olsa çok farklılaşmaya başlıyor. Bir çizgi gibi düşünün bu durumu, çizginin başından sonuna doğru dialectler birinden farklılaşıyor. Öyle ki birinci ve sonuncu nokta artık birbirini anlamaz hale geliyor. Yani uzaklık arttıkça anlaşılabilirlik azalıyor, bu duruma deniyor.

A dialect continuum is a range of dialects spoken across a large geographical area, differing only slightly between areas that are geographically close to each other, and gradually decreasing in mutual intelligibility as the distances become greater.

Bilingualism i sociolinguistics açıdan ele aldığımızda ikidillik, bir ülkenin sınırları içerisinde iki ayrı dilin konuşulması anlamına geliyor. Örneğin Kanada da hem İngilizce, hem de Fransızca konuşuluyor. Bizi ilgilendiren kısmı ise bilingualism in bir çeşidi olan Diglossia

Diglossia aynı dilin, kullanımda birbirinden çok ayrı özellikler gösteren farklı iki değişkesi (variety) için önerilmiş bir terim. Kullanılan dil aynı ancak kullanım amacı farklı. Aynı dil farklı amaçlarla kullanılıyor. Bir tek dili ikiye ayırmışız gibi Bunlardan üst değişke (high variety); törenlerde, kilisede, camide, okulda ve üniversitede radyo (ve televizyon) haberlerinde, gazete makalelerinde yani basında, şiirde kullanılır. O hâlde bu değişkenin, tüm resmi işlerde ve yazılı kullanımda söz konusudur. Buna karşılık alt değişke (low variety) halk dilidir; aile ve arkadaşlar arasındaki konuşmalarda, halk edebiyatında, resmi olmayan durumlarda sözlü olarak kullanılır, yani bu değişke için yazılı bir biçim geliştirilmemiştir.

Language Planning -Dil planlaması

Bir ülkede birden çok dil kullanılması durumu eğitimde, sosyal ortamda, edebiyatta, hangi dilin kullanılacağı gibi soruları da beraberinde getiriyor. Birden çok dilin kullanıldığı ülkelerde devletin kullanılan bu dillerden birini standartlaştırma çabasını dil planlaması olarak tanımlayabiliriz

- **Selection** aşamasında devlet konuşulan dillerden birini resmi dil standart dil olarak seçiyor
- **Codification** aşamasında standart ya da resmi dil olarak seçilen dilde kitaplar, sözlükler özetle yazılı materyal hazırlanıyor.
- **Elaboration** aşamasında hayatın tüm alanlarında (sosyal, eğitim, edebiyat) bu dilin kullanılması sağlanıyor
- **Implementation** aşaması devletin dilim kullanılması için yaptığı teşvik çalışmalarını içeriyor
- **Acceptance** aşamasında artık nüfusun büyük bir bölümü standart dili kullanmaya ve bu dili ulusal dil olarak kabul etmeye başlıyor . Dil ulusal kimliğin de bir parçası haline geliyor

Dünyanın pek çok yerinde insanlar farklı diller kullanıyorlar. Ancak bu insanlar sosyal ya da ticari anlamda iletişim içinde bulunmak istiyorlar değil mi ? İşte bu durumda devreye iletişimi sağlamak için **lingua franca** giriyor. Lingua franca ortak bir doğal dile sahip olmayan bireyler arasında iletişim aracı olarak kullanılan dile verilen ad. Şöyle bir durum var. Burada dili öğrenip iletişim amaçlı kullanıyoruz. İletişim de bulunduğumuz kişi bu dilin native speaker ı olabilir. Lingua franca bulunmadığı zaman ortaya pidgin çıkıyor zaten. **Pidgin:** Tamamen farklı iki dile sahip toplumlar arasında , iletişimi sağlamak için basit ancak yine de kuralları bulunan her iki dilin karışmasıyla oluşan dildir. Pidginization aşamasında genellikle dillerden biri diğerine göre biraz daha baskın oluyor. Baskın olan bu dile **superstrate** ya da **lexifier language** adı veriliyor . Baskın olan bu dilinden daha çok özellik alınarak ortaya çıkan yeni dile aktarılıyor yani.

Creole , pidginlerin ana dil haline gelmesi olarak tanımlanabilir. Pidginler nesilden nesile aktarılıyor ve çocuklar tarafından öğreniliyor, hatta çocuklar basit grammer yapısına ve az kelimeye sahip pidginleri geliştirip , zenginleştiriyorlar

Sosyal diyalekt çalışmaları daha çok belli bir sosyal sınıf tarafından kullanılan dil üzerine yoğunlaşır. (orta sınıf konuşması, işçi sınıfı konuşması, üst sınıf konuşması gibi) biz farkında olsak da olmasak da konuşmamızda sıklıkla kullandığımız bazı özellikler bizi belirli bir sosyal sınıfın mensubu gibi gösterir.

Belirli bir sosyal sınıfa mensup olduğumuz izlemine veren konuşma özelliklerine **social marker** adı veriliyor. Örneğin İngilizcede sonu **-ing** ile biten kelimeleri **η** yerine – sesi ile telaffuz etmek işçi sınıfına mensup kişilerin konuşmaları ile özdeşleştirilmiştir. (drinking-drinkin')

Bir başka social marker özellikle kelime başlarında yer alan – **h** sesinin düşürülmesidir. (**hungry- 'ungry**) . İngilizcede bu konuşma tarzı az eğitim almış alt sınıfa mensup kişilere özgüdür.

Görüldüğü gibi dilin nasıl kullandığı mensup olunan sosyal sınıf hakkında yorum yapılmasına neden oluyor. Dili konuşma şekli böylelikle yaşam tarzınız hakkında da bilgi vermiş oluyor.

Speech Style belli bir sosyal çevrede dili kullanma tarzıdır. Bağlama dayalı olarak konuşan kişi çeşitli konuşma tarzları kullanabilir. Temel olarak iki konuşma tarzından söz edilir . Bunlar **formal (careful style)** ve **informal (casual style)**'dir. Bir arkadaşımızla konuşurken kullandığımız konuşma tarzı ile bir öğretmenle kullandığımız konuşma tarzının farklı olmasıdır.

Resmi bir ortamda resmi konuşuruz arkadaşlarla konuşurken daha samimi bir dil kullanırız. Buradan hareketle style shifting kavramının tanımını yapacak olursak **style shifting** kişinin bağlama bağlı olarak konuşma tarzını değiştirmesini ifade eder. Bir ortamda konuşmamıza daha çok özen göstermemiz gerektiğini hissediyor ve bu şekilde konuşuyorsak style shifting yapıyoruz.

★ Speech style konuşma tarzımız , style shifting : konuşma tarzımızı duruma göre değiştirmemiz.

Style shifting yaparken konuşmamız sosyal bakımdan daha üst seviyede bulunduğu düşünülen, kullanım bakımından daha doğru kabul, edilen ve toplumun çoğunluğu tarafından daha değerli görülen bir konuşma tarzına doğru yöneliyorsa **overt prestige** durumu söz konusudur. Belirgin bir konuşma tarzının üstünlüğünü kabul etmiş ve kendimizi bu tarza yönlendirmiş oluyoruz.

Ancak bazı sosyal gruplar kullandıkları konuşma tarzını bağlama göre değiştirme konusunda dirençlidir. kullandıkları konuşma tarzı onları sosyal bir grubun üyesi yaptığı için bu konuşma tarzına değer verir ve onu farklı bir sosyal grubun konuşma tarzı ile değiştirmek istemezler. Bu durumda da **covert prestige** söz konusudur.

Speech Accommodation (Audience Design) aslında style shifting konusunda yapılan çalışmalardan biridir. Communication accommodation theory (CAT) olarak da biliniyor.

Speech accomodation konuştuğumuzun kişinin konuşma stiline göre kendi konuşma stilimizi değiştirip düzenleyebilmemizdir. Bu defa konuşma tarzımızı düzenlerken birebir konuştuğumuz kişiyi dikkate alıyoruz. Speech accomodation ile ilgili iki kavram var ; **covergence ve divergence**.

Convergence durumunda sosyal mesafeyi azaltıp konuştuğumuz kişinin konuşmasına benzer şekilde konuşuruz. Onun kullandığı yapılar, vurgulara benzer şekilde yapılar kullanıyoruz. Hatta el kol hareketlerimizi bile bu kişinin tarzına uygun şekilde ayarlıyoruz. Böylece aramızdaki sosyal mesafe azalıyor.

Divergence da ise tam tersi bir durum söz konusu. konuşan kişiyle aramızdaki sosyal mesafeyi vurguluyor daha belirgin hale getiriyoruz. Divergence sosyal bakımdan farklılıkları bulunan kişiler arasındaki sosyal masafeyi koruyor aynı zamanda. İşçi ve işveren arasındaki konuşma gibi.

Slang

Argoda kelimelerin anlamı örtüktür. Eski anlamlar yeni anlama kavuşturulur. Uydurma kelimeler kullanılabilir. **Money** yerine **bucks** demek de slang olur.

Taboo Words

Toplum tarafından hoş karşılanmayacağı düşüncesiyle konuşma esnasında kullanılmayan sözcüklerdir. Kullanılmayacağı gibi yerine başka sözcüklerin kullanılması da tercih edilebilir. Çoğu toplumda cinsellikle, cinsiyetle ilgili kelimeler tabu kelimeler olarak görülür.

Tabu kelimelerin varlığı aslında bir söz sanatı olarak bildiğimiz **euphemisms** in ortaya çıkmasını da sağlıyor. Kullandığımız zaman toplum tarafından hoş karşılanmayacak ya da karşımızdaki insanda kötü duygular uyandırabilecek kelimeler yerine daha hoş olan kelimeler seçiyoruz.

Son olarak **jargon, register ve style**'dan bahsedeceğim; çoğu kez birbirlerinin yerine kullanılan bu kavramlar arasında dilbilimcilerin kesin yapmış olduğu anlamsal farklar var. Biraz kafa karışıklığı yapabilir ama bunları anlamak da atomu parçalamaktan zor değil. Jargon ile başlayayım:

Jargon en temel anlamı ile aynı mesleki grubu oluşturan insanların mesleki faaliyetlerini devam ettirebilmek için meslekleri ile alakalı kullandıkları dildir. Genelde, jargon o mesleki terimleri ve sözcükleri içerdiğinden meslek dışı gruplar tarafından anlaşılması güçtür.

- ★ Hukuk jargonu, ticaret jargonu, dilbilim jargonu gibi.

Register kendi içerisinde jargonu da barındıran bir terimdir. Register, aynı mesleği veya ilgileri (tenis, müzik) paylaşan insanlar arasında kullanılan dildir. Jargon'a göre daha genel ve düzensiz bir kavramdır. Özel bir register, kendi kendini diğer registerlardan barındırdığı sözcük ya da sözcük öbekleri ve hatta deyimlerle ayırabilir. Hatta bazı registerların grammatical yapıları bile vardır.

Style'ın bu iki kavramdan ayrıldığı temel nokta şu: Style'lar kişiden kişiye çeşitlilik gösterirken, register ya da jargon bir grup insanı ortak paylaşımını barındırır.

- ★ **Shakespeare'in style** doğru bir ifadedir çünkü bir kişidir, ama **Shakespeare jargonu** diyemeyiz bunu dersek Shakespere'ı bir meslek olarak seçmiş oluruz.

13.LANGUAGE, HISTORY AND CHANGE

Bütün yaşayan diller zaman içinde değişir (bu bir universal grammar kuralıdır). Dil değişimi oldukça yavaş bir şekilde gerçekleşir. Öyle ki dilin değişime uğradığının farkına bile varmayız. Zaten dil değişimi çok hızlı bir şekilde gerçekleşseydi dilimizi hemen hemen her gün yeniden öğrenmek zorunda kalırdık. Dilin ne kadar değişebileceğine dair bir örnek inceleyelim.

“wolde guman findan þone þe him on sweofote sare geteode”. (Old English)

“he wanted to find the man who harmed him while he slept.” (Modern English).

Görüldüğü gibi değişim o kadar büyük. Eski İngilizcenin anlaşılabilmesi için modern İngilizceye çevirisinin yapılması gerekiyor. “þ” bu harf “thorn” olarak adlandırılıyordu ve [θ] sesi gibi telaffuz ediliyordu. Bu harf artık İngilizcede yok. Dillerin nasıl ve neden değiştiğini , ne gibi değişimlerin meydana geldiğini , özetle dil değişimini inceleyen dilbilimin dalına **historical linguistics** denir. “**diachronic linguistics**” adı ile de bilinir.

Historical linguistics temel ilgili alanları:

- ❖ Belirli dillerde gözlenen değişimleri tanımlamak ve bu değişimleri açıklamak.
- ❖ Dilleri geçmişlerini inceleyerek birbirleri ile olan ilişkilerini belirlemek ve onları dil aileleri şeklinde gruplamak (**comparative linguistics**)
- ❖ Dil değişimlerinin nasıl ve neden meydana geldiği hakkında genel teoriler geliştirmek.
- ❖ Bir dildeki sözcüklerin kökenlerini incelemek (**etymology**).

Etymology kavramını açacak olursak etymology (köken bilimi), bir kelimenin ya da dildeki benzer bir kullanımın gelişme sürecinin ilk ortaya çıkışından itibaren izlenmesi, hangi dillerde ne şekilde yayıldığının tespit ederek analiz edilmesi bilimidir.

Philology de dillerin yapısını, tarihsel gelişimini ve birbirleri ile ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Ancak filoloji yazılı metinler üzerine odaklanır. Hatta yazılı belgelerin geçerliğini, gerçek olup olmadıklarını araştırır. Filoloji çalışmalarında, üretildikleri dönemlere ait eski metinler yeniden oluşturmaya çalışılır.

- ❁ Etymology sözcüklerin kökenlerini araştırıyor , philology yazılı metinlerdeki dili araştırır.

Diachronic ve synchronic linguistics in farkları

Diachronic linguistics bir dilin tarihsel gelişimini bütünüyle inceler. Zaman bakımından ileri ya da geriye gitmek mümkündür. Böylece geçmişten günümüze bir dilin geçirdiği bütün değişimi görmek mümkün olur.

Synchronic linguistics ise belirli bir zaman dilimi içerisinde dili inceler. Örneğin, sadece modern İngilizce,Shakespear dönemi İngilizcesi gibi belli bir zaman dilimini ele alır ve karşılaştırma yapmaz. Söz gelimi eski İngilizceyi modern İngilizce ile karşılaştırmaz

Dil değişimleri **phonological, syntactic, morphological, lexical, semantic** düzeylerde gerçekleşebilir.

Phonological Change

Ses değişimleri. Mesela modern İngilizce de **[maʊs]** şeklinde telaffuz edilen **mouse** kelimesi , Middle English te **mūs [mu:s]** şeklinde telaffuz ediliyordu. Aynı şekilde **house[hau:s]** kelimesi **hūs [hu:s]** şeklinde telaffuz ediliyordu. Yani genel olarak Middle English konuşanların **[u:]** sesini çıkardıkları kelimeler bugün modern İngilizcede **[aʊ]** sesi ile telaffuz ediliyor. Bu duruma **regular sound correspondence** adı veriliyor. Yani aynı kelimenin aynı yerinde farklı bir ses kullanılması ve bunun bu seslerin geçtiği hemen hemen bütün kelimeler için geçerli olması durumu.

Sound correspondence bir dilin eski ve yeni biçimleri arasında olabileceği gibi iki farklı dilde ya da aynı dilin diyalektleri arasında da gerçekleşebilir. Örneğin **[aɪ]** sesi Amerika'nın güneyinde **[a:]** şeklinde telaffuz ediliyor ve bu bu sesin geçtiği bütün kelimeler için geçerli. **High [haɪ], high [ha:]**. Biri leri haaaa diyor diğerleri hay. Bunun dışında ses değişimi daha önceden var olan seslerin kaybolması şeklinde de gerçekleşebilir. Örneğin Middle İngilizcede **/x/** sesi kullanılan kelimelerde artık bu ses kullanılmıyor. **Night** sözcüğü **[nixt]**, **drought** sözcüğü **[druxt]** şeklinde telaffuz edilirken Modern İngilizcede **night [nait]** şeklinde, **drought [draʊt]** şeklinde telaffuz ediliyor. Yani **x** sesi kaybolmuş. Phonetics çalışması yaptığımız sırada x sesinde hiç bahsetmedik hatırlarsanız. Seslerin eklenmesi yoluyla da ses değişimleri meydana gelebilir. İngilizce'de eskiden **[ʒ]** sesi yokken bir **palatalization (damaklaştırma)** süreci sonunda palatal olan bu ses dile girmiştir. Hazır ses değişimlerinden bahsetmişken **great vowel shift**ten de bahsedelim.

Great Vowel Shift

1400- 1600 yılları arasında İngilizcede sesli harflerin telaffuzunda meydana gelen değişimdir. Daha ziyade uzun sesli harfler değişime uğramıştır.

Shift		Example			
Middle English	Modern English	Middle English	Modern English		
[i:] →	[aɪ]	[mi:s]	→	[maɪs]	mice
[u:] →	[aʊ]	[mu:s]	→	[maʊs]	mouse
[e:] →	[i:]	[ge:s]	→	[gi:s]	geese
[o:] →	[u:]	[go:s]	→	[gu:s]	goose
[ɛ:] →	[e:]	[brɛ:ken]	→	[bre:k]	break
[ɔ:] →	[o:]	[brɔ:ken]	→	[bro:k]	broke
[a:] →	[e:]	[na:mə]	→	[ne:m]	name

Morphological değişime geçmek istiyorum. Morphology deki değişimi anlayabilmemiz için case in ne olduğunu bilmemiz lazım.

Case e Türkçe karşılık olarak ismin halleri diyebiliriz. Sözcükleri belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma vb.açılardan tanımlayan durumlardan her biridir.

Nominative case: yalın hali. Genelde cümlenin öznesini belirtir. (subject pronouns: I, you, we, they, he, she, it)

Accusative case: -i hali – cümlenin direct objectini belirtir. Object pronouns: me, you, him, her, it, us, them. **“She remembered us...”** cümlesinde "us" kelimesinin case i accusative dir bizi.

Dative : -e hali, cümlenin indirect objectini belirtir. Burda bir yönelme anlamı var . Object pronounların yanı sıra to preposition ı da kullanılabilir.

“The teacher gave us a book. The teacher gave a book to us.”

Ablative: -den hali ayrılma ve neden belirtir. She departed from the station.

“They got out of town”

“He was unhappy because of depression”. Bütün bu cümlelerin çevirisin -den var zaten dikkat ederseniz.

Bunlar türkçede bulunan ismin halleri. Ancak İngilizcede bunların dışında da kullanımlar var. Tabi bir de locative var ki o da türkçe de mevcut.

Locative - de hali bulunma bildiriyor, yer belirtir.

“They are in the house.”

“We sat on the chair”.

“He slept under the bench.”

Genitive case: aidiyet halidir, sahiplik bildirir.

Possesive adjectives: my, your, her, his, its, our, their, possessive pronouns : mine, yours, his, hers, its, ours, theirs, apostrophe s, ve of preposition ı. John's book, the book of john, his book

Instrumental case : bir işin ne ile , kiminle (accompaniment) ya da nasıl (manner) yapıldığını belirtebilir.

“ I do not write well with a pencil”. (instrument)

“We went to the store with our friends.” (accompaniment)

“He spoke with great effort.” (manner)

Vocative case: seslenme bildirir. Birine ya da birşeye direk hitap söz konusudur. Nominative casele karıştırılabilir ancak vocative case cümlenin geri kalanından virgülle ayrılır. **“Get over here, jim!”**

“Jim, you have got to be the laziest person on the planet.”

“Jim, they're over here!”

- ★ Özetle: nominative yalın, accusative -i hali- dative -e hali, ablative -den ayrılma hali, locative -de bulunma hali, instrumental -ne ile (araç, kişi), vocative -seslenme.

Eski İngilizcede ismin halleri suffixler şeklinde gösterilirken Modern İngilizce de bu son eklerin yerini daha ziyade preposition lar almıştır. Yani İngilizcenin case sistemi değişikliğe uğramıştır.

Case	OE Singular		OE Plural	
nominative	stān	“stone”	stānas	“stones”
genitive	stānes	“stone’s”	stāna	“stones”
dative	stāne	“stone”	stānum	“stones”
accusative	stān	“stone”	stānas	“stones”

Eski İngilizcede resimde görüldüğü gibi ismin halleri son ekler şeklinde kelimelere bitişik ama modern İngilizce de bu durum yok.

Syntactic Change

Diller söz dizimi bakımından da değişikliğe uğrayabilir. Eskiden İngilizce söz dizimi **SOV (subject-object- verb)** şeklinde iken (ı thee wed) modern İngilizcede söz dizimi **SVO** şeklindedir. (ı wed you). Modern İngilizcede sıfatlar genellikle isimlerden önce gelip onları nitelerken , Middle Englishte durum tam tersiydi. Yani Middle engliste önce isim sonra sıfat geliyordu. Chaucer’ın Canterbury Tales eserinden bir örneğe bakalım : **“Whan that aprile with his shoures soote.”** Bire bir çevirisi : **“When that April with its showers sweet”**. Günümüzde showers sweet yerine sweet showers biçiminde kullanılıyor. İngilizce de soru cümleleri oluşturabilmek için yardımcı filleri (auxiliary verbs) cümle başına getirilir. **“The girl kisses the boy.”** cümlesini soru yapmak istediğimizde **“Does the girl kiss the boy?”** şeklinde yapıyoruz. Eski İngilizcede ise cümlede yer alan ilk fiil cümle başına getiriliyordu. **“Kisses the girl the boy?”** gibi bir cümle eski İngilizcede bir soru cümlesidir.

Lexical Change

Kelime düzeyinde değişim dile yeni kelimelerin girmesi , dilde mevcut kelimelerin yok olması ya da kelimelerin anlamlarının değişmesi (**semantic change**) yoluyla gerçekleşebilir. Dile yeni kelimelerin girmesi, *coinage, borrowing, blending ,clipping* gibi süreçlerle gerçekleşir. Bu kavramların üzerinde daha önce uzun uzun durmuştuk tekrar açıklamayacağım o yüzden . Bir dil aynı zamanda daha önce var olan kelimeleri kaybedebilir (**loss of words**). Bu durum dile yeni kelimelerin girmesi ile eski kelimenin gözden düşmesi , daha az kullanılarak zaman içinde hiç kullanılmamaya başlanması sonucunda oluşur. *Compounds are a combination of words, acronyms are derived from the initials of words, back-formations are created from removing what is mistakenly considered to be an affix, abbreviations or clippings are shortening longer words, eponyms are created from proper nouns (names), and blending is combining parts of words into one.* Örneğin **beseem (uygun olmak)mammet (oyuncak), wot (bilmek), gyve (zincir)** gibi kelimeler daha önce İngilizcede yer alan kelimeler olmalarına rağmen Modern İngilizcede yoktur. Semantic change yoluyla da bir dildeki kelimeler değişime uğrayabilir. Bu bağlamda **anlam genişlemesi (broadening), anlam daralması (narrowing) ve anlam kayması (meaning shift)** kavramlarının üzerinde durmamız gerekiyor.

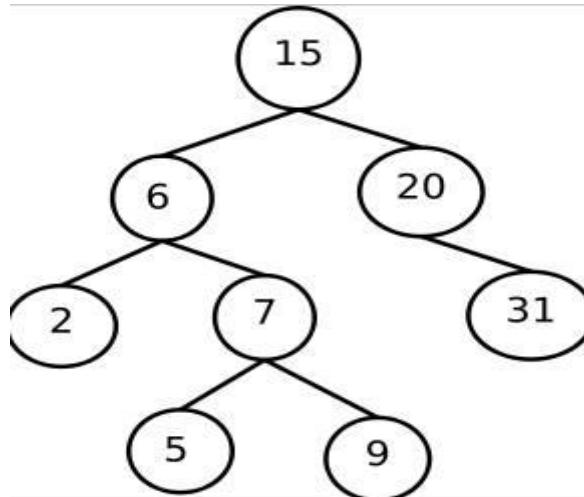
Broadening(anlam genişlemesi): Bir varlığın bir türünü anlatan, kullanılış alanları sınırlı olan sözcüklerin zamanla o varlığın bütününü, bütün türlerini anlatır duruma gelmesine, daha geniş alanlar da kullanılmaya başlanmasına ya da tek anlamlı bir sözcüğün çok anlamlı hale gelmesine denir. Yani sözcükler eski anlamları yanında yeni anlamlar kazanıp çok anlamlı olurlar. Middle İngilizce de **dogge** sözcüğü belirli bir tür köpek cinsi için kullanılırken anlam genişlemesine uğramış ve bütün köpek cinslerini kapsar şekilde kullanılmaya başlamıştır. **Holiday** sözcüğü sadece dini açıdan önemi olan günler için kullanılırken bugün tatil yapılan her günü kastetmek için kullanılıyor. **Manage** bir zamanlar sadece bir atı tutabilmek anlamında bir sözcükken bugün pek çok anlama geliyor. Daha modern bir örnek verecek olursak **google** sözcüğü bir arama motorunun adıyla bugün internette arama yapma anlamında da kullanılıyor.

Narrowing (anlam daralması): sözcüğün eskiden anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesine anlam daralması denir. **Meat** sözcüğü eskiden yiyecek anlamında kullanılıyordu. Bugün sadece et anlamına geliyor. **Deer** sözcüğü eskiden hayvan anlamına gelirken bugün belirli bir hayvan cinsi , geyik için kullanılan bir kelime.

Meaning Shift : anlamın değişmesi, daha önce başka bir anlamda kullanılan bir sözcüğün yeni bir anlamda kullanılmaya başlaması , anlamın farklı bir yöne kaymasıdır. Örneğin **silly** sözcüğü bir zamanlar **happy** anlamına gelirken günümüzde **aptal** olarak kullanılıyor. Yani silly nin anlamı mutludan aptala kaymış bir şekilde. **Knight** sözcüğü eskiden gençlik anlamında kullanılırken bugün **şövalye** anlamında kullanılıyor.

Language Family

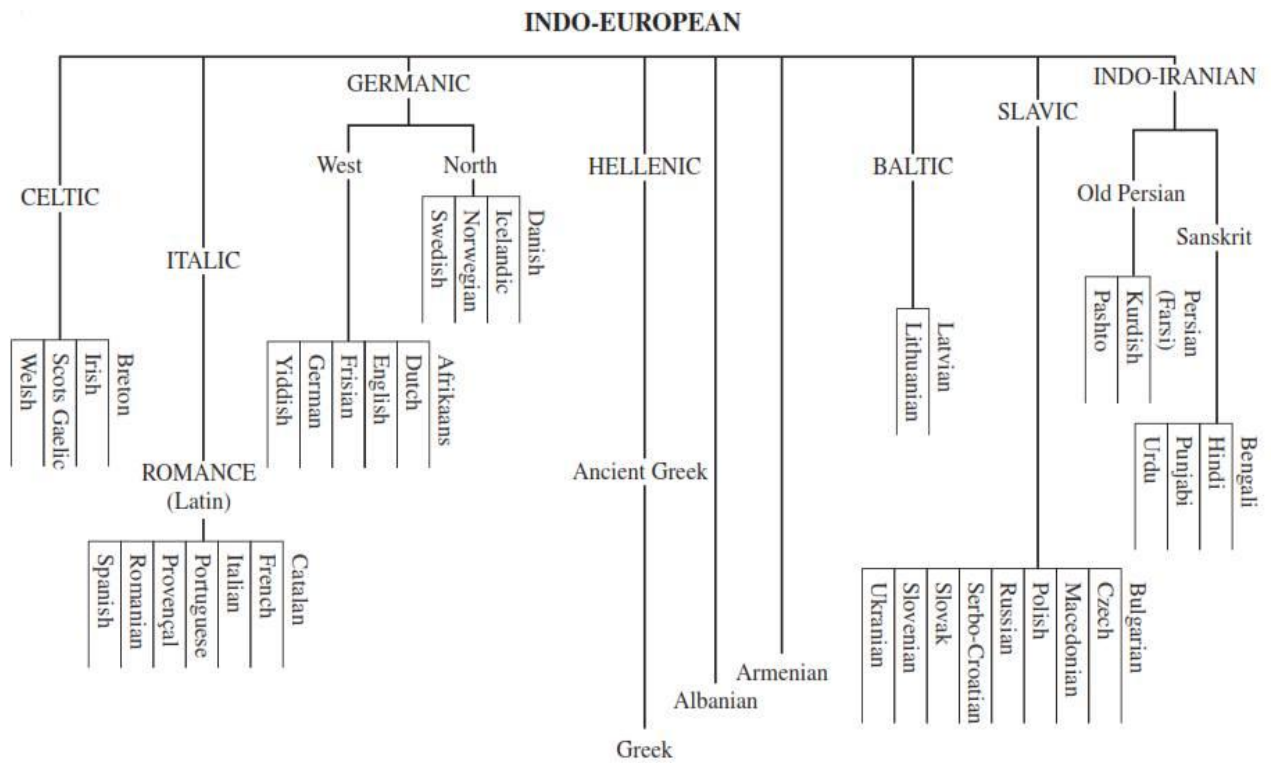
A language family is a group of languages related through descent from a common ancestor, called the proto-language of that family. **Dil ailesi**, birbiriyle aynı kökten gelen akraba dil topluluğuna verilen addır. Yani aynı dil ailesine mensup dillerin, aynı kökenden türediği kabul edilir. Dil ailelerinin belirlenmesi, uzun bilimsel çalışmaların sonucunda mümkün olur. Dil ailelerinin belirlenmesi, uzun bilimsel çalışmaların sonucunda mümkün olur. Köken bakımından birbiriyle ilişkili (genetically related) çeşitli dillerin kendisinde türediği düşünülen dile **protolanguage** denir. Proto (ilk ve ilkel anlamlarına geliyor) language da dil. Dil aileleri ağaçlar şeklinde gösteriliyor (family tree). Bir örnek inceleyelim bununla ilgili.

Şimdi bu bir dil ailesi olsun. Buna göre protolanguage hangisi ? 15, 6, 7 ve 20 protolanguage. Aile metaforunu kullanılacak olursak protolanguage anne. Kendisinden yeni diller doğacak. Ancak bu doğan diller de dişi olmalı , çünkü bunların da yeni diller doğurma şansı olmalı. 15 numarayı anne dil (protolanguage) kabul ettiğimizde 6 ve 20 numaralı diller bu annenin kızları (daughter). Aynı zamanda 6 ve 20 numara kızkardeşler (sisters). Şimdi 6 numarayı protolanguage olarak ele aldığımızda ne oluyor ? 2 ve 7 , 6 nın kızları birbirilerinin kız kardeşleri oluyor değil mi ? 7 aynı zamanda protolanguage. 5 ve 9 un annesi.

İngilizce'nin mensup olduğu dil ailesinden bahsedeceğiz.

İngilizce **Hint- Avrupa Dilleri** (Indo- European) ailesinin **Batı Cermen Dilleri** (West Germanic) koluna mensup bir dildir.

İngiltere, Amerika, Kanada (İngilizce Fransızca), Avustralya, İrlanda (İngilizce- İrlandaca), Yeni Zelanda(İngilizce, Maorice), Karaip ulusları da dahil 54 ülkede resmi dil olarak kullanılır. Çince (1 milyar) ve İspanyolcadan (410 milyon) sonra yeryüzünde en fazla native speaker a sahip (yaklaşık 360 milyon yerli konuşanı vardır) üçüncü dildir.380 milyon kişi tarafından ikinci dil olarak kullanılmaktadır. Belirli bir dil ailesine mensup olup olma durumuna uzun çalışmalar sonucunda karar verilir. Bir aile içinde yer alan bütün diller az ya da çok protolanguage ile ilgilidir. Bu diller benzer özellikler taşır. Dil aileleri oluşturulurken diller birbiriyle karşılaştırılır, benzerlik ve farklılıklar bulunur. (comparative method). Böylece başlangıçta birbiri ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı düşünülen diller arasındaki benzerlikler ortaya çıkar. **Comparative method** bir yada daha fazla dilin aynı protolanguage dan , yani aynı kökenden geldiğini ispat etmeye çalışır. Bunun için **cognate** sözcüklerin listeleri oluşturulur ve karşılaştırılır. Bu sözcüklerden **regular sound correspondence** tespit edilir. Bu işlem dildeki benzerlikler artık tesadüfe bağlanmayacak şekilde artana kadar devam ettirilir. **Cognates aynı kökenden gelen sözcük demektir.(kelime anlamı olarak blood relatives anlamı taşır)**Bir dilde yer alan bir sözcüğün bir başka dilde benzer şekilde veya benzer anlamda yer almasıdır. İngilizcede **mother** sözcüğü Almanca'da **mutter**, **father- vater**, **friend-friend** (bu örneklerde sözcükler hem şekil

hem de anlam olarak benzer). **Ancak cognate lerin aynı anlamlara gelme şartları yoktur. Yapı bakımından benzer olup anlam bakımından farklılık gösteren sözcükler de cognate olabilir.** English **dish**(yemek) and German **tisch** (table). Cognate de önemli olan sözcüklerin aynı kökenden gelmesidir. Daha sonra anlam ya da yapı bakımından farklılıklara uğraması bu durumu değiştirmez. Yüzeysel bir benzerlik cognate olarak kabul edilmeleri için yeterlidir. Cognate lerin illa ki iki dil arasında olması şart değildir. Tek bir dil içinde de olabilirler. Böyle bir durumda **doublets** adını alıyorlar. İngilizcede örneğin **ward** ve **guard** sözcükleri korumak anlamına gelen wer (latince) fiilinden türemiştir ve doublettir. Köken olarak aynı kelimedenden türemiş, aynı dilde yer alan yapı ya da anlam bakımından benzer kelimelere cognates in bir çeşidi olan doublets adı verilir. Bunları bizim çok fazla fark edebilmemiz mümkün değil aslında çünkü kökeni bilmek gerekiyor. Bu da etymology ile ilgilenmek anlamına geliyor.

False cognates şöyle bir bakınca aynı kökten geldiği düşünülen ancak köken araştırması yapılan çok farklı oldukları anlaşılan kelimeler. Örneğin Latince **habere**, İngilizce **have**, Almanca **haben**. Bunların aynı kökten geldiği yanılgısına kapılmamız mümkün. Ancak **habere** sahip olmak değil vermek anlamına gelen bir kelime. Aynı kökenden geldiği düşünülen sözcüklerin aslında aynı kökenden gelmediğinin anlaşılması false cognate. **False cognates i false friends kavramıyla karıştırmamız gerekiyor** . False friends kökenle değil okunuşla yani telaffuzla ilgiliz bir durum.

False friends de kelimeler okunuşları bakımından büyük benzerlikler gösteriyor, ancak anlamları birbirinde tamamen farklı . Örneğin İngilizce **embarrassed** ve İspanyolca **embarazada** kelimelerinin aynı anlama geldiği düşünebilir çünkü yazılışları ve okunuşları büyük benzerlik gösteriyor. Ancak **embarazada** hamile anlamına gelen bir kelime.

Comparative Reconstruction

Eşitli dillerin kendisinden türediği düşünülen protolanguages çoğunlukla yok olmuş dillerdir. Bu dillerin yok olmuş olması ve bu dillere ait yazılı metinlerin ender bulunması gibi nedenlerle protolanguages'ın ne gibi özelliklere sahip olduğunu bilmek oldukça güçtür. kızlara kız kardeşlere bakarak annenin özelliklerine karar verilir. Yani kendisinden türediği düşünülen dillerin özelliklerinden yola çıkılarak protolanguage in özellikleri tespit edilmeye bir başka deyişle protolanguage in yeniden oluşturulmasına çalışılır. İşte bu sürece **comparative reconstruction** adı verilir. Comparative reconstruction bazı ilkeler esas alınarak gerçekleştirilir. Bu ilkelerden iki tanesi **majority principle** ve **most natural development principle** adlarıyla bilinir.

Majority Principle cognate kelimelerden yaralanarak protolanguage da yer alması daha olası seslere karar verir. Bu anlamda en sık tekrar ettiği (majority) tespit edilen sesin protolanguage da yer alan ses olduğuna karar verir . Yani incelediğimiz kelimelerin çoğunda tekrar eden bir sesin protolanguage da da yer aldığını farz edeceğiz.

Most Natural Development ilkesinde ise yaygın olan ses değişimleri ve bu değişimlerin yönü belirlenir. Dört çeşit ses değişimine bakılır ve bu değişimlere uğramamış dilin özellik bakımından protolanguage a daha yakın olduğu düşünülür. İncelemeye alınacak olan ses değişimleri şunlardır:

- ❖ Kelime sonlarındaki sesli harfler kayboluyor mu? (vino-vin)

- ❖ Voiceless sesler özellikle iki ünlü ses arasındayken voiced sese dönüşüyor mu? (mutamuda)
- ❖ Stop sesler fricative'e dönüşüyor mu? (ripa- riva)
- ❖ Ünsüz sesler kelime sonlarında voiceless seslere dönüşüyor mu? (rizu-ris)

Unutmamız gereken şu; protolanguage e özellikleri bakımından yakın olan bir dil bu değişimlere uğramamış ya da az düzeyde uğramış olacak. Şimdi bir örnek üzerinde , ses düzeyinde **reconstruction** ı inceleyelim.

Languages			
A	B	C	
<i>cantare</i>	<i>cantar</i>	<i>chanter</i>	("sing")
<i>catena</i>	<i>cadena</i>	<i>chaîne</i>	("chain")
<i>caro</i>	<i>caro</i>	<i>cher</i>	("dear")
<i>cavallo</i>	<i>caballo</i>	<i>cheval</i>	("horse")

Örnekte görüldüğü gibi A,B ve C olmak üzere üç dilimiz var. Bu dillerde kullanılan bazı kelimeler (cognates) verilmiş. Kelime başında yer alan ilk sesle başlıyoruz. A ve B dillerindeki kelimeler [k] sesi ile başlarken, C dilinde [ʃ] sesi ile başlamış. Bunu tespit ettiğimize göre majority ilkesin uygulamaya geçebiliriz. **Majority** ilkesi çoğunluk ne derse onu doğru kabul eden bir ilke bu anlamda tespitimiz şu: [k] sesi iki dilde yer alıyor [ʃ] sesi ise bir kelimedede yer alıyor. Çoğunluk ne derse ona karar vereceğimiz için A veya B dillerinden birinin protolanguage e daha yakın olduğu C dilinin ise değişime uğramış olabileceği sonucuna varıyoruz. Bu noktaya geldiğimizde reconstruction sürecine ikinci ilke olan **most natural development** ilkesi ile devam edeceğiz verdiğimiz kararı bu ilke açısından da ele alacağız. [k] sesi bir stop [ʃ] sesi bir fricative. A ve B dillerinde stop [k] korunmuş, C dilinde ise [k] sesi, [ʃ] sesine dönüşmüş. Yani ses değişimi stoptan fricative e doğru gerçekleşmiş. Bu durum most natural development ilkesi için verdiğimiz 4 durumdan birine uyuyor. Ancak biz neyi kabul edecektik; protolanguage yakın olan dilin değişime uğramamış olmasını. Değişim geçirmeyen sesin protolanguage da kullanılan ses olduğunu kabul edeceğiz bu da /k/sesi. Aynı işlem kelime düzeyinde de gerçekleştirilebilir. Şimdi bununla ilgili bir örnek inceleyelim:

Languages			
1	2	3	Proto-forms
mube	mupe	mup	("stream")
abadi	apati	apat	("rock")
agana	akana	akan	("knife")
enugu	enuku	enuk	("diamond")

Bu örneğimizde de 1, 2, ve 3 adlarında üç tane dilimiz var. Reconstruction sürecine majority principle ile başlayalım. Örneğin mube-mupe- mup sözcüklerini ele alalım 1. Dilde b sesi yer alırken ikinci ve 3. Dillerde p sesi yer almış. Aynı durum abadi-apati-apat kelimeleri için de geçerli. O zaman burada yine bir çoğunluk durumu söz konusu. Çoğunluk ne derse onu kabul edeceğimiz için protolanguage ın 2 veya 3 dillerden birine daha çok benzediğini kabul edeceğiz . Diğer kelimeler de incelendiğinde 2 ve 3 dillerin daha benzer olduğu görülüyor zaten. Şimdi bu iddiamızı most natural development ilkesi açısından doğrulamaya çalışalım. Ses değişimlerine bakacak olursak 1. dildeki b sesi 2. ve 3. dillerde p, 1. dildeki g sesi 2. ve 3. dillerde k, birinci dildeki d sesi 2. ve 3. dillerde t olarak kullanılmış. P sesi b'ye, k sesi g'ye, t sesi d'ye dönüşmüş. Öyleyse most natural development ilkesine göre şöyle bir özellik yazabiliriz : iki ünlü sesin arasında kullanılan voiceless sesler voiced seslere dönüşmüştür. Değişim geçirmeyen kelimelerin olduğu diller yani 2. ve 3. diller protolanguage a daha benzerdir. Bir başka most natural development özelliğine bakacak olursak kelime sonlarında yer alan sesli harflerin de düştüğünü görürüz. 3. dil bütün kelimelerde sonda yer alan ünlü harflerini kaybetmiş. Bu durumda protolanguage a olan yakınlığını da kaybediyor çünkü değişime uğramış. Yaptığımız karşılaştırma sonucunda 2. dilin özellikleri bakımından protolanguage a daha yakın olduğu ve 1. ve 3. dillere göre daha eski bir dil olduğunu sonucuna varabiliriz. Comparative reconstruction süreci bu şekilde işliyor. Tabi ki bu işlem tek başına bir protolanguage ın özelliklerine kara verilmesi için yeterli olmuyor , bu tarz işlemlerin yanı sıra kullanılan başka yöntemler de var yazılı metinleri inceleyip karşılaştırmak gibi. Bu noktaya kadar dilleri köken bakımından ayrılması ve sınıflanması üzerinde durduk. Ancak dilleri ayrıca yapıları bakımından da ayırmak ve sınıflamak mümkündür.

Dilleri yapıları bakımından inceleyen ve sınıflandıran dilbilim alt dalına **Linguistic Typology** adı verilir. Typology dünyadaki dillerin yapıları bakımından benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkarmaya çalışır. Söz konusu yapı yani structure olduğunda bir dilleri pek çok özelliklerine göre sınıflamak mümkündür. Örneğin söz dizimine (word- order) göre phonologic özelliklerine göre, case kullanımlarına vb. sınıflamalar yapılabilir. Bu dil sınıflamalarından bugün bizim üzerinde duracağımız sınıflama ise dilin morphological süreçlerden geçip geçmediğine göre yapılan bir sınıflama. Yani bu sınıflama yapılırken dilin ek alıp almadığına aldıysa bu ekleri nasıl aldığına bakılıyor.

Isolating (Analytic) Languages: (Tek Heceli Diller)

Bu dillerdeki sözcüklerde çekim eki yoktur. Pek çok kelime kök(root) şeklindedir. Bu gruptaki dillerde sözcükler tek bir heceden oluşur. Cümleyi meydana getiren sözcükler hiçbir ek almaz ve şekil değişikliğine uğramaz. Bu dillerde sözcüğün görevi cümle içindeki sırasından ve vurgusundan anlaşıldığı için sözcükleri ayırt etmek üzere çok zengin bir vurgu sistemi oluşturulmuştur. Tek bir morpheme, bir sözcüğe denk gelir. **Tone Language** bu dillere örnektir, tonlama önemlidir. Kelime türleri özel seslerle ayırt edilmediği için aynı kelime yerine göre hem isim, hem sıfat, hem fiil, hem edat vb. gelebilmektedir. Çince ve Tibetçe bu grubun tipik dillerindendir. Bazı Himalaya ve Afrika dilleriyle Endonezya dilleri ve Vietnam dili de bu gruba dahildir.

Ta	chɒ	fán	le.
he	eat	food	past
'He ate the food.'			

Örnekte görüldüğü gibi her morpheme bir kelimedir. Hatta geçmiş zaman eki "le" ayrı bir kelime.

Polysynthetic Languages: (Çok Heceli Diller)

Bu dillerde köke o kadar çok ek eklenir ki bir kelime bir phrase ya da cümleye denk gelebilir. Tek heceli dillerde köke hiç bir ek eklemiyorduk burdaysa tam tersi bir durum söz konusu , köke çok fazla ek ekliyor. Yupik dili diye bilinen bir dilden örnek verelim. Tuntussuqatarniksaitengqiggtuq bu gördüğünüz bir kelime. Bu kelime he had not yet said again that he was going to hunt reindeer anlamına geliyor. Tekrar geyik avına gidip gitmeyeceğini henüz söylemedi, anlamına geliyordu. Çevirisi ingilizcede bir cümleye denk geliyor. Hecelere ayrılmış şekilde bu : tuntu-ssur-qatar-ni-ksaite-ngqiggtu-uq. Burda her hecenin bir anlamı ya da fonksiyonu var tabii ki. Örneğin gatar gelecek zaman eki, ksaite lolumsuzluk eki. Bu kelimedeki tuntu (reindeer) sözcüğü hariç hiç bir öge tek başına kullanılamıyor. Tuntu hariç hepsi bound morpheme.

Agglutinating Languages (Eklemeli- Bitişken Diller)

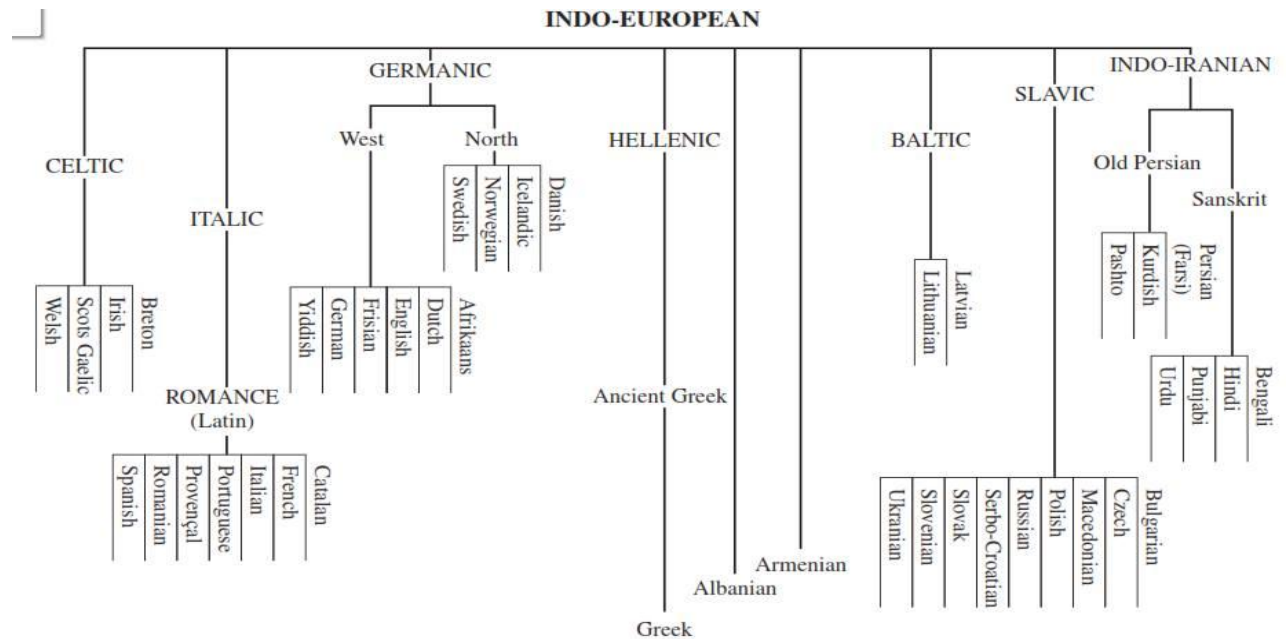
Eklemeli dillerde kelime kökleri ve ekler vardır. Bu dillerde köklere yapım ve çekim ekleri eklenir. Yeni kelime türetilirken veya kelime cümle içinde kullanılırken ekler devreye girer. Yani kelimelerde değişiklik eklerle sağlanır. Eklerle hem yeni kelimeler türetilir hem de kelimelere yeni anlamlar yüklenir. Köklerle ekler birbirinden kolaylıkla ayrılabilir. Bu grubun bazı dillerinde ekler kelime sonuna geldiği gibi kelime başına getirilen ekler de vardır. O yüzden bu gruptaki dilleri kendi içinde **önden eklemeli** ve **sondan eklemeli** diller olarak ikiye ayırmak mümkündür. Köke ek getirilir ancak kökte herhangi bir değişiklik oluşmaz ya da çok az bir değişim söz konusu olur. Türkçe eklemeli diller grubuna yer alan sondan eklemeli bir dil. Ayrıca Fince, Macarca , Estonya dili ve Swahili (Doğu Afrika'da konuşulan bir dil) örnek verilebilir. Göz-lük-çü sözcüğünde görüldüğü gibi köke ekler getirilerek yeni kelime türetiliyor. Aynı zaman , kişi vb özelliklerde köke getirilen eklerle gerçekleşiyor.

Inflectional (Fusional-Synthetic) Languages (Çekimli (Bükümlü) Diller)

Çekimli bükümlü ilginç bir tabir. Çekimli dillerde de kökler ile çeşitli ekler vardır. Ekler kelimenin önüne, ortasına veya sonuna gelebilir. Ayrıca bu dillerin bazılarında çekim sırasında ve yeni kelimeler türetilirken kelime kökleri genellikle değişir ve kök tanınmayacak hale gelebilir. Bu grupta yer alan bazı dillerde ise kelime kökü ile yeni kelime veya kelime çekimi arasında açık bir bağ olabilir. Kelime kökündeki asıl sesler yeni kelimedede aynı kalır. **Büküm, sözcüğün çekimi sırasında kökün özellikle kökteki ünlünün değişmesidir.** Go - **went** ilişkisini düşünün. Çekimli dillerin tipik bir örneği olan Arapça'da, kelimenin çekirdeğini oluşturan ünsüzler değişmezken ünlüler değiştirilerek yeni kelimeler türetilir. Örneğin **dersi-medrese -müderris** kelimelerinde **d, r, s** ünsüzleri sabit kalırken ünlüler değişmektedir. İngilizce'den örnek verecek olursak **man-men, goose-geese, sing-sang-sung.** İngilizce, Farsça, Hintçe, Fransızca, Arapça, Yunanca, Rusça, Almanca örnek gösterilebilir. Demek ki İngilizce **çekimli (inflectional)** bir dilmiş. Ancak İngilizcenin çekimli dil özelliğini yitirmeye başladığı ve analytic bir dil olma yolunda ilerlediği görüşü de yaygın. Ekler yerine preposition ların yoğun kullanılması nedeniyle böyle düşünülüyor sanırım. Bir de dipnot ekleyelim İzole dil kavramını tanımlayayım.

Language -Isolate (Soyutlanmış, İzole Diller)

Başka hiçbir dil ile akrabalığı olmayan dillerdir. Aslında izole diller tek bir dilden oluşan dil aileleridir. Basque(Baskça), Korean(Korece), Ainu(Aynuca), ve Burushaski (Buruşaski) örnek verilebilir. Bazı kaynaklara izole dil, bir dil ailesi içinde tek bir kız (daughter)olarak bulunan dil anlamında da kullanılıyor. Yani annesi var ancak kız kardeşleri yok. Hint- avrupa dil ailesine tekrar bakacak olursak

Bu ağaçta görüldüğü gibi Yunanca, Ermenice ve Arnavutça öyle tek başlarına soyutlanmış bir şekilde duruyorlar. Hintü- avrupa dil ailesi içinde bu üç dil izole dildir.

14.LANGUAGE AND CULTURE

Dil ve kültür arasındaki sıkı ilişkiye geçmeden önce öncelikle kültür kavramının açıklamasını yapalım. **Kültür** sözcüğü çok anlamlı bir yapıya sahip olduğundan ötürü, sözcüğün tek bir tanımı üzerinde fikir birliğine varmak sözcüğün anlaşılması bakımından eksik kalacağından sözcüğü antropoloji dilinde 4 farklı soyut şekilde tanımlayacağız:

1. Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.

2. Kültür, belirli bir toplumun kendisidir.

3. Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.

4. Kültür, bir insan ve toplum teorisidir.

Bu dört tanımı referans alarak sosyal bilimciler daha genel bir tanıma ulaşmışlar ve kültür sözcüğünü şu şekilde tanımlamışlardır: **-Kültür, doğanın yarattığına karşılık insanoğlunun yarattığı her şeydir-**. Bir sözcüğe bu kadar çok anlam yükleyince o sözcüğün kesin sınırlar içerisinde tanımlanmasının güçleşmesi normal ve olağandır; zaten benim de burada şimdi yaptığım kültür sözcüğünü kesin sınırlar içerisinde tanımlamak değil, onun tanıtımını size yapmak ve size bu sözcük hakkında dil ile olan ilişkisine geçmeden önce biraz fikir vermektir. Hemen her gün gündelik hayatın bakış açısı ile bir değerlendirme yapacak olursak kültür sözcüğünü ne kadar sık kullandığımızı görebiliriz: *ne kültürlü adam, ne kültürlü kadın, kültürel değerleri yüksek bir ülke, kültürsüz toplum* ve bu uzar gider. Peki hiç düşündünüz mü, kültür sözcüğünü bu kadar sık kullanmak doğru mudur daha doğrusu bu sözcüğü doğru anlamda kullanıyor muyuz gerçekten? Peki gelin öyleyse kültür sözcüğünün kullanım yerlerini hep birlikte görelim, kültür sözcüğü 4 genel anlamda kullanılmıştır:

Bilimsel alandaki kültür: Uygarlık

Beşeri alandaki kültür: Eğitim sürecinin ürünü

Estetik alandaki kültür: Güzel sanatlar

Maddi (teknolojik) ve biyolojik alandaki kültür: Üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme.

Doğumumuzla birlikte içerisine dahil olduğumuz kültür tarafından şekillenerek yetişiyoruz aslında çünkü biz o kültürün bir parçası olduğumuz için bilinçsizce bir şekilde o kültürün ürünlerini ediniyoruz, buna **“socially acquired knowledge”** diyoruz, tıpkı ilk dili edinimiz gibi.

Şimdi arkadaşlar, dil ve kültür ilişkisinin daha net anlaşılabilmesi için kategori sözcüğünün tanımına bakalım: George Yule, bu kavramı şu şekilde tanımlamış: **“A category is a group with certain features in common and we can think of the vocabulary we learn as an inherited set of category labels.”** O halde kategori kavramını biz aralarında benzer özellikler barındıran bir gruba refer etmek için kullanıyoruz diyebiliyoruz. Örneğin gül, şarap, kırmızı kadeh, nar, kan, kırmızı araba gibi nesnelere hepsinin ortak özelliği olan **“kırmızı”** kategorisine ulaşabiliriz. Aslında kategori yaparken bir nevi soyutlama da yapmış oluyoruz. İçerisinde bulunduğumuz kültür sayesinde öğrendiğimiz kategoriler ile bu kategorilerle doğru orantı gösteren aynı kültür içindeki dil dışı gerçeklik arasında sabit bir ilişki olduğunu çoğu kez düşünürüz ve dünya dillerindeki örnekler de bunu kanıtlar niteliktedir.

Çok mu soyut oldu, hemen somutlaştıralım; bazı dillerde “yağmur” sözcüğü ile alakalı birden fazla durumu –çamurlu yağmur, kumlu yağmur, kuru yağmur- ifade edebilen birden fazla sözcük kullanılırken, bazı dillerde sadece tek bir sözcük kullanılabilir **“yağmur”**. Ve o dillerde birden fazla yağmur durumunu ifade edebilmek için birden fazla sözcüğü sözcük grupları şeklinde değil de, tek tek sözcükler olarak ifade ediyoruz. İşte buna **“lexicalized”** diyoruz, yani bir dildeki kavramsal farklılıkları tek bir sözcükle ifade etme eylemi. Şimdi bu konuyu biraz daha açıp **“kinship terms”**e bakalım. Tüm dillerin sahip olduğu akrabalık terimleri vardır ama bu terimler benzer şekillerde kategorilere ayrılmaz. Örneğin, bazı dillerde baba sözcüğü hem erkek ebeveyn anlamına gelirken, hem de erkek ebeveynin erkek kardeşi anlamına gelmektedir. İngilizcede halbuki ikinci durumu ifade edebilmek için “uncle”, Türkçede ise “amca” sözcüğünü kullanmaktayız. Hem İngilizce hem de Türkçe için demek ki iki kavram arasındaki farkı ayırt etmek için başka bir sözcük kullandık ve “lexicalized” yapmış olduk. Yalnız buraya dikkat! İngilizcede kadın ebeveynin erkek kardeşi için de “uncle” sözcüğünü kullandığımız için, erkek ve kadın ebeveynlerin erkek kardeşleri için bir lexicalized yapmış olmuyoruz! Peki bu durum Türkçede nasıl, **Türkçede bu iki kavram arasında ayrıma gidip “amca” ve “dayı” sözcüklerini ayırt edici olarak kullandığımızdan Türkçede “lexicalized” yapmış oluyoruz.**

Bir başka ilginç durum da Hobi dilinde zamanı ifade eden bir sözcüğün ya da linguistic bir yapının bulunmaması, böylelikle Hobi dilinin konuşucusu ile zamanın linguistic yapısının kendi dilinde (Türkçe, İngilizce gibi) belirtildiği birinin zamanı algılaması farklılık gösterecektir. Bu örnekleri aklımızda tutarak konuyu biraz daha ileriye taşıyabiliriz şimdi.

Şimdi **linguistic relativity** kavramına gelelim arkadaşlar bir dilin yapısı, sözcükleri gerçekte o dilin kullanıcılarının dünyayı nasıl algıladığını, belleğini ve düşünce biçimini

belirlemektedir. Dolayısıyla bu kavrama göre dünyaya dil ile bakıyoruz desek, yanlış demiş olmayız. Linguistic relativity’i **weak** ve **strong** olmak üzere iki version’da inceleyeceğiz, bazı kaynaklar strong version için linguistic determinism terimini de kullanmaktadır.

Bu alıntı bu iki version’u çok iyi özetliyor: **the strong version that language determines thought and that linguistic categories limit and determine cognitive categories and the weak version that linguistic categories and usage influence thought and certain kinds of non-linguistic behaviour. Strong version doğrudan karar verirken (determine), weak version etkiliyor (influence)**, bu key wordlere dikkat. Şimdi bu konuda bazı bilginlerin dilbilimcilerin görüşlerine yer verelim:

Humboldt’a göre, ayrı ayrı dillerin sözcükleri aynı kavramları gösterebilirler bile, hiçbir zaman gerçek eş anlamlı değildir. **HER DİLDE ÖZEL BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ VARDIR**. Doğan Aksan, bu görüşü somutlaştırmak için Türkçedeki “baş dönmesi” örneğini vermektedir. Baş dönmesi biyolojik bir durum olarak düşünüldüğünde, her dilin kullanıcılarının başına gelebilir; peki ya her dil “baş dönmesini” aynı anlama gelen sözcüklerle aynı kavramlarla mı açıklıyor. Bunun için dünyadaki farklı dillerdeki örneklerine bir göz atalım:

- Fransızca bu durum sahip olunan bir nesne gibi düşünülür: j’ai le vertige (benim baş dönmem var).
- Almandada ise bu durum güçsüz, bilinçsiz kalmak anlamına gelen schwindeln eylemi ile ifade edilir.
- Türkçede ise bu durum ikisinden de farklıdır.

Amerikan yerli dillerini inceleyen E. Sapir, her insanın zihninde, kendi dilinin yapısının yerleşik olduğunu, insanoğlunun herhangi bir şeyi, bütün dil gereçlerinin oluşturduğu bu temel şemaya göre anladığını ve anlattığını kabul eder.

B.L. Whorf, bazı Amerikan yerli dilleri ve Eskimo dilinden yararlanarak dille o dili konuşan toplumun dünya görüşü arasındaki bağlantı, dolayısıyla dille gerçek ilişkisi konusu üzerinde durmuştur. Whorf’a göre her toplum, kendi düzeninin koşullarına göre gerekli sözcükleri yapar ve kullanır. Çocuk anadilini öğrenirken dünyayı, ancak belli açılardan görmeye başlar. Sapir-Whorf hipotezi olarak adlandırılan hipotez, Sapir ve Whorf’un linguistic relativity ile olan görüşlerinin tamamını kapsar.

Şimdi snow sözcüğüne gelelim, gerek semantics olsun gerekse dil kültür tartışmalarında; konunun daha 1. Dk’sında verilecek örneklerden biridir. Tipik olarak cümle şu şekilde başlar,

“eskimo dilinde kar sözcüğüne karşılık gelen yüzlerce sözcük vardır, anladınız dimi şimdi dil ve kültür arasındaki gücü”. Bu cümleyi kuran kişiye, aynen şu şekilde müdahale etmek lazım: “ yav he he sen onu boş ver de, kalk bir çay demle içelim, umarım bu konuda daha iyisindir :D”. Bu konu ilk olarak Franz Boas tarafından ortaya atılmış ve karı tasvir eden aynı köklere gelen 4 ayrı sözcük olduğunu belirtmiş. Daha sonra bu iddia büyümüş büyümüş, yüzlerce sözcüğe ulaşmış; yapılan çalışmalar göstermiştir ki bu iddia tamamen bir hurafeden ibaret. Steven Pinker bu konuda şunu söyler: *Contrary to popular belief, the eskimos do not have more words for snow than do speakers of English.* Eskimo dilinde çok sayıda karla buzla alakalı sözcük olduğu doğrudur ama bu sözcükler kar sözcüğünden üretilmiş birleşik, türemiş sözcükler esasen. Bana göre bu durum da dil ve kültür arasında doğrudan bir belirleyicilik göstermez; yani dilin kültür üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu göstermez bu örnek.

Biraz da **cognitive categories**'e değinelim arkadaşlar, aslında dilin nasıl düşündüğümüzü yukarıda belirtirken aynı zamanda cognitive categories'a da değinmiştik. Burada önemli olan, bizim bir dilin yapısına bakarak o dilin konuşucularının dünyaya bakış açısı, inançları, düşünceleri hakkında ipuçlarına sahip oluruz. Burada şuna dikkat etmemiz lazım, dil bize doğrudan o toplumun kesin değer yargıları hakkında bilgi vermeyecektir; sahip olduğumuz sonuçlar ipuçları olacaktır. Örneğin, Hopi dilini konuşanların dil sisteminde bulutların “animate” bir özellik göstermesi, bize Hopi dilini konuşanların inanç sistemi hakkında ipucu verebilir.

Classifiers'a değinecek olursak, her dilin dil sisteminin getirmiş olduğu sınıflamalar vardır ve bu sınıflamaların da kültür ile ilişkisini olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, İngilizce'de countable ve uncountable bir ayırım vardır ve biz uncountable'lardan önce a, an ya da plural bir suffix getiremeyiz (a clothing, an information, two furnitures gibi). Biz bunun yerine İngilizce'de ungrammatical olan bu durumu düzeltmek için item of, piece of, bit of kullanabiliriz (an item of clothing, a bit of information, two pieces of furniture gibi). Bu durum da İngilizce için quantity ifade etmenin önemini gösterdiğinden, cognitive bir categorization'dan bahsedebiliriz İngilizce dilinin konuşucuları için.

15.WRITING

Grafik işaretler yoluyla dilin sembolik olarak temsil edilmesine **yazma** denir. Dile dair görsel işaretlerin kullanıldığı bir tür iletişim aracıdır. İnsanlarda konuşma bilindiği üzere genlerimize işlemiştir ve biyolojik olarak sağlıklı, herhangi bir sorunu olmayan her birey zamanı geldiğinde konuşur. Bunun için ayrıca eğitim almasına gerek yoktur. Yazı dilinde ise durum farklıdır. Okur yazar olmak için bir şekilde eğitim almamız gerekir . Yazı dili ve konuşma dilini birbirinden ayıran en önemli özellik de budur. **Writing has to be learned through sustained conscious effort.** Tabiki yazı birden bire ortaya çıkmadı , altın tepsi içinde insanlığa sunulmadı. Günümüz modern yazı sistemlerine ulaşıncaya kadar pek çok aşamadan geçti. İnsanlar önce mağara duvarlarına, kaya ve taşlara yaşadıkları olayları anlatan resimler yaptılar. Mağara duvarlarına yapılan bu resimlere **petroglyphs (cave drawings)** adı verilir. Bu resimler bir olayı anlatsalar da yazı niteliği taşımamaktaydı.

Mağara resimleri ne bir örnek.

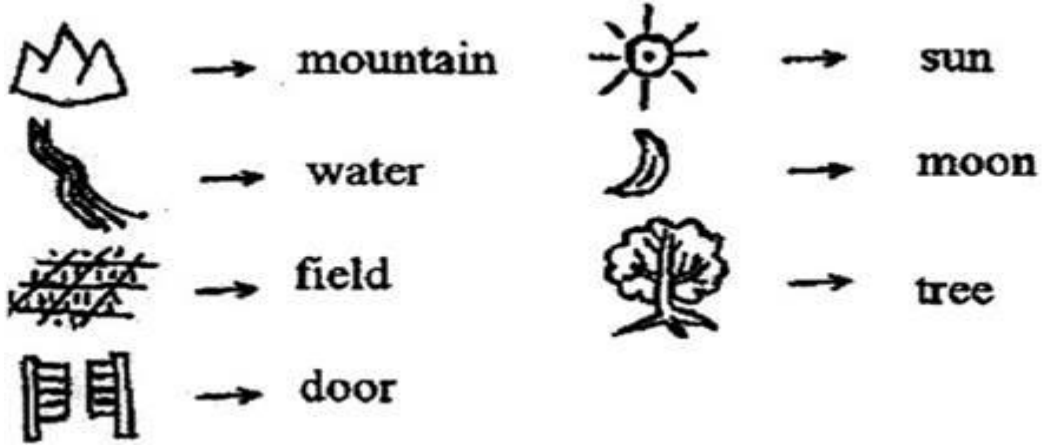
Mağara duvarlarına yapılan bu resimler zaman içinde belirli şeyleri tutarlı bir şekilde temsil etmeye başlamış böylece **pictogramlar** ortaya çıkmıştır.

- **Pictograms** (Picture writing ya da pictograph olarak da bilinir). Pictogram bir kavramın, yerin, nesnenin, hareketin resimle anlatıldığı yazı biçimidir. Anlatılacak olan şey ile resim arasında direkt bir ilişki söz konusudur (nonarbitrary). Anlam resmin somut bir nesneye benzemesi yoluyla verilir. Form ve meaning arasında nonarbitrary bir ilişki söz konusu olduğunu unutmamalıyız. Resmi görünce bu budur demeliyiz.

Bu ne? Güneş. Güneş anlam ve resim arasında birebir ilişki var. Anlatmak istediğimiz şeyin resmini çiziyoruz. bütün pictogramlar iconic olmak zorundadır.

Başka bir örnek

Pictogramlar söz konusu olduğunda herkes aynı anlamı ifade etmek için hemen hemen aynı şekli kullanır. Günümüzde pictogramlar özellikle uluslararası yollarda ve havaalanlarında kullanılmaktadır. Çünkü bir turist gittiği ülkenin dilini bilmiyor olabilir. Ancak bir pictogramı anlamak için gittiğimiz ülkenin dilini bilmeye gerek yoktur. Daha önce dediğimiz gibi pictogramlar aynı anlamı hemen hemen aynı şekillerle ifade eder. **Piktogramların oluşturma amacı hiçbir dili, alfabeyi bilmeyene anlatılmak isteneni doğrudan ve en kolay yoldan anlatabilmektir; bu yüzden hepsi iconic'dir.** Bir resim ikimiz için ayrı resimlerin dünyası ise, bu bir piktogram olmaz.

modern pictogramlar

Bir pictogramın bir nesneyi temsil ettiği kabul edildikten sonra ,bu pictogramların anlamları nesne ilgili olduğu düşünülen diğer kavramları da temsil etmek üzere genişletilmiştir. Böylece **ideogram** dediğimiz yazı biçimi ortaya çıkmıştır.

Ideograms (idea pictures veya idea writing olarak da bilinir). Somut objelerden uzaklaşıyoruz burada. Daha önce bir pictogram olarak güneş anlamına gelen bu resim şekil değiştirmiş,

Aşağıdaki şekli almış ve sıcaklık, ısı, ışık, gündüz gibi kavramları ifade etmek için kullanılmaya başlanmış

Sembol güneşi temsil ederken ısıyı temsil etmeye başladığına göre gözle görülür bir şeyden kavramsal bir şeye geçiş söz konusudur. **İdeogramlarda kullanılan resim direkt olarak anlatılmak istenen şeyin resmi olmak zorunda değildir.** Misal pek sık yazışmalarda kullandığımız :) bir ideogram örneğidir çünkü mutluluk, sevinç ifade eder gülmekten öte. İdeogramlar somut nesnelere olaylardan ziyade fikirleri, kavramları resimler aracılığıyla ifade eden yazı biçimidir.

İdeogram örnekleri

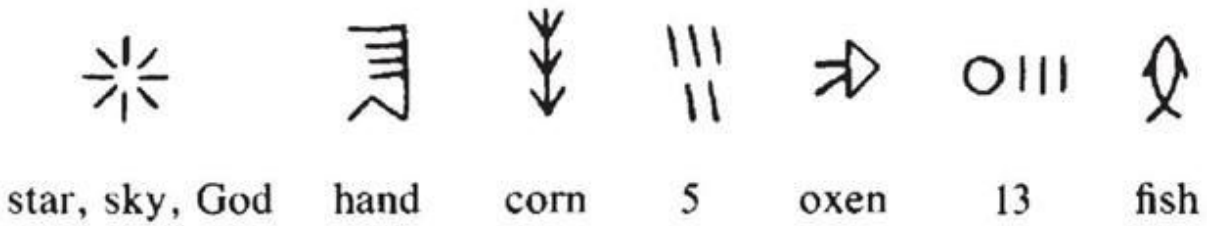
Bazı durumlarda pictogram ve ideogram arasında kesin bir ayırım yapılamıyor. Örneğin köpek giremez işaretinin üzerinde gördüğümüz köpek bir pictogram. Kırmızı daire ve çizgi ile yasak olma anlamı verildiği için bunlar ideogram ama genelde bu resmin tamamı bir ideogram olarak kabul ediliyor. **İdeogramlar da anlam pictogramlara göre daha dolaylı ifade edilir. Bizler bir pictogramı görünce ne olduğu hemen anlayabiliriz, ancak bir ideogramın ne anlama geldiğini öğrenmek gerekebilir.** Barış ve adalet işaretlerinde olduğu gibi. Pek çok ideogramın ve pictogramın daha sonra yazı sistemlerinde kullanılan birer sembol haline geldiği düşünülmektedir.

Bazı trafik işaretleri var. Üzerlerinde bir adam yürüyor duruyor, bekliyor görünüyor. Bunlar pictogram. Renklerin kullanıldığı ise ideogram çünkü en basitinden bu renklerin ne anlama geldiğini öğrenmemiz gerekiyor ve öğrenmemiz gerekiyorsa o ideogramdır.

Pek çok ideogramın ve pictogramın daha sonra yazı sistemlerinde kullanılan birer sembol haline geldiği düşünülmektedir. Örneğin Çin yazısında aşağıdaki karakter nehir anlamına geliyor ve bu karakterin pictogram kaynaklı olduğu düşünülüyor.

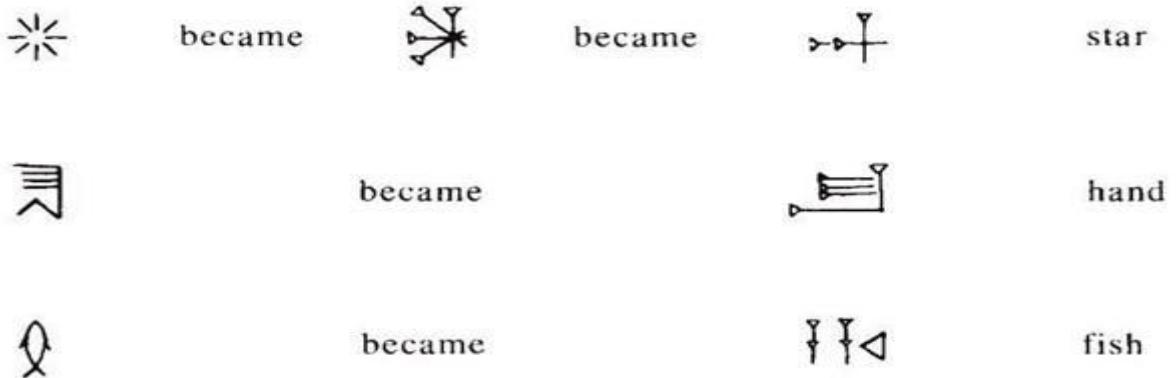
川

Zamanla pictogramlar ve ideogramlar bakılınca anlaşılmaza hale geldiler. Ve daha dile özgü bir hal aldılar. Özellikle bir ideogramın ne anlama geldiğini anlamak için bir dili ve tabii ki ideogramın temsil ettiği kelimeyi öğrenmek gerekli oldu. İdeogramlar dilsel sembollere dönüştü. Sesleri, kelimeleri temsil eder hale geldiler. Yazı hakkında bildiğimiz şeylerin çoğu Sümerlerden kalma kaynaklara dayanıyor. Sümerlerden günümüze üzerlerinde şiirler, iş anlaşmaları, dualar, atasözleri vs. bulunan sayısız tablet kalmıştır. **Sümerlerin yazı sistemi bilenen en eski yazı sistemidir. Yazıyı Sümerler icat etmiştir.**Sümerler yoğun olarak ticaretle uğraşıyorlardı. İş ilişkileri karmaşık hale gelince bunların kayıtlarını tutma zorunluluğu ortaya çıktı. Böylece başlangıçta **pictogram** şeklinde bir yazı geliştirdiler. Sümerlerin kullandığı ilk yazıya örnek verelim.

Sümerler zamanla yazılarını basitleştirip kendilerine özgü bir biçim verdiler. Yazı dillerinde yumuşak tabletlere kazıdıkları çentikli (wedge-shaped) semboller kullanmaya başladılar. Böylece **Cuneiform** denilen yazı biçimi ortaya çıktı. Cuneiform wedge-shaped sembollerin kullanıldığı yazı biçimidir.

Sümer yazısının pictogramdan cuneiforma gelişimini gösteren bir örnek:

Cuneiform yazı sistemi Orta Doğu ve Asya'da yayılmaya başladı. Ancak sistemi Sümerlerden alanlar kendi dillerine göre değişiklikler ve düzenlemeler yaptılar. Böyle Cuneiform yazma sistemi **syllabic writing** 'e dönüştü. (heceye dayalı yazma)

Syllabic Writing sisteminde dildeki her bir hece bir sembol ile temsil edilir.

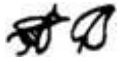
Ancak şunu bilelim Cuneiform syllabic bir yazma sistemi değildir. Çünkü sembol bir heceyi değil bir kelimeyi temsil eder.

Logogram

Logograms (logograph ya da word writing olarak da bilinir). Bir karakterin bir kelimeyi temsil ettiği yazı biçimidir. **Burada sembol tek bir heceyi (syllabic) ya da sesi temsil etmek yerine kelimeyi temsil eder.** Cuneiform yazı sisteminin içinde de örnekleri vardı zaten. Günümüzde de logogramlar kullanılmaktadır. Parabirimi sembolleri gibi. \$ bu sembol dolar kelimesini gösteriyor. **Logogramların en yaygın kullanım alanı matematiktir.** + plus. Matematik işlemlerin tamamı logogram. – minus. = equals. % percent. # number. & and anlamına gelen bu işaret bir logogramdır. @ (at) bir logogramdır. Çin yazısı da bir logogram örneği olabilir, her bir karakter bir sözcüğe denk geliyor.

The Rebus Principle (Rebus Writing)

Bir sembolün artık temsil ettiği kelime ile görsel bir bağlantısı kalmamışsa (yani arbitrary) phonographic symbol halini alır. Yani kelimeyi oluşturan sesleri temsil etmeye başlar. Böylece tek bir sembol aynı sesi içeren bütün kelimelerle kullanılabilir. Görseller üzerinden daha rahat anlaşılacak sanırım.

Resimde bir **arı (bee)** bir de **yaprak(leaf)** var. Ben bu iki resmi **belief** kelimesini oluşturmak için kullanırsam bu rebus writing olur. Burada dikkat ettiyseniz kelimeler kendi başlarına anlamlı ben belief kelimesi için bu anlamlı kelimelerin söylenişinden faydalanıyorum. Özellikle eşsesli kelimelerde uygulanabilir bu ilke.

Bakınız ben aşağıdaki resmi hem eye hem de pronoun olan I için kullanabilirim

Bu sistem yeterli bir sistem olarak görülüyor çünkü pek çok dilde kelimeler kendi başlarına anlam ifade eden seslere bölünemeyebilir. **nd2spk2u2nite: need to speak to you** tonight bu da rebus writing örneğidir.

Hieroglyphic

Hieroglyphic Mısırlılar tarafından kullanılan, bir yazı şeklidir. Bu yazı biçimi de ilk olarak pictogramlar şeklinde ortaya çıkmıştır.

Hieroglyphic örneği

“eye”

“giraffe”

“to rule”²

“fresh” or “cool”

Bu pictogramlar zaman içinde logogramlara daha sonra da rebus principle ile syllabic yazma sistemine dönüşmüştür. Bu yazı resimlerden kurtulamadığı için alfabeğe geçememiştir. Bugünkü Lübnan da yaşamış olan Fenikeliler (Phoenicians) Mısırlıların kullandığı hieroglyphic yazıdan da Sümerlerin kullandığı Cunieformdan da haberdarlardı. Fenikeliler 22 karakterli bir yazma sistemi geliştirdiler. Bu 22 karakter sadece sessiz harflerden oluşuyordu. Okuyucu dil bilgisi sayesinde sesli harfleri kendisi buluyordu. Hangi sesli harfleri seçmesi gerektiğini bağlamdan(contexten) çıkarıyordu. Hppy nw yrs. Cn y rd ths? Bu yazı sistemine **consonantal alphabet** ya da **abjad** adı veriliyor. Günümüzde de Arapça ve İbranice dillerinde görülüyor. Yunanlılar Fenikelilerin geliştirdiği bu alfabeği ödünç almak istediler. Fakat Yunanca da contexte bakıp sesli harflere karar verme gibi bir durum söz konusu değildi. Yani Yunanların içinde sesli harfleri de bulunduran bir sisteme ihtiyaçları vardı. Yunanlar yine de alfabeği aldılar, kendi sessiz harflerine uygun sembolleri seçtiler, geri kalan sessiz harfleri de sesli harf olarak kabul ettiler. Bunun sonucunda ortaya **alphabetic writing** çıktı.

Alphabetic writing her karakterin bir sesi temsil ettiği yazma sistemidir. Günümüzde en yaygın kullanılan, en kolay öğrenilen yazma sistemidir. Hatta alphabet kelimesi yunan alfabesinin ilk iki harfinden ortaya çıkmıştır **alpha** ve **beta**.

Aslında bugün kullandığımız modern yazma sistemleri ne temel oluşturan yazı biçimlerinin hepsini öğrendik. Günümüzde 3 tane modern yazma sistemi var. Bunlar **word writing, syllabic writing, abjad** ve **alphabetic**.

Abjad dan yani consonantal writing den bahsettik sesli harflerin kullanılmadığı yazı biçimi. Günümüzde Arapça ve İbranicede görülüyor.

Word writing logogram kaynaklıdır. Logographic writing sytem olarak da bilinir. Bir karakterin bir kelimeyi temsil ettiği yazma sistemidir. Genellikle bu yazma sistemine sahip dillerin yazılarında binlerce karakter bulunur. Çünkü her bir kelime için bir karakter kullanacağız bu da binlerce karakter anlamına gelir. Karakter sayısının bu kadar fazla olması nedeniyle dünyada çok az dilde bu sistem kullanılıyor. Japonca ve Çince örnek verilebilir. Japonca yarı Word writing. Çince de her bir karakter bir kelimeyi temsil eder. Daha uzun kelimeler elde edebilmek için iki kelime birleştirilir. Çince bir **tone dili** aynı zamanda, aynı karakterler farklı tonlama ile farklı anlamlara gelebiliyor; Çinliler tonlama ile karakterden tasarrufa gidip sorunu böyle çözmüşler. Compound (birleşik sözcük) yapılıdır. Örneğin māimai sözcüğü business anlamına gelir, “buy” ve “sell” kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Bir Çinlilerin bir gazeteyi okuyabilmek için yaklaşık 5000 karakter bilmesi gerekir. Doğal olarak Çinde okuma yazma öğrenmek oldukça zor. Çin

hükümetleri okuma- yazma oranını arttırabilmek amacıyla zaman zaman karakterleri azaltma çabası içine giriyor. Hatta 2008 olimpiyatları için Latin harflerini kullanarak **Pinyin** adıyla bilinen bir alfabe geliştirdiler. Bu alfabe bugün geleneksel çin alfabesi ile birlikte kullanılmaya devam ediliyor. Ancak Çinliler yazıyı hem kültürlerinin bir parçası hem de bir sanat dalı olarak gördükleri için geleneksel yazılarından vazgeçmiyorlar.

Syllabic writing

Her karakterin bir heceyi temsil ettiği yazı sistemidir. Word writing e göre daha kullanışlıdır. Japonca örnek verilebilir. Japon yazısında **cv (consonant ve vowel dan)** oluşan yaklaşık 100 hece kullanılıyor. Bu heceleri kullanılabilmek için Japonca da her biri 46 karakterden oluşan iki farklı alfabe (**syllabary=syllabic writing kullanılan alfabe**) kullanılıyor. Syllabic yazma sisteminde alfabe yerine syllabary kelimesi kullanılıyor. Japonca da her biri 46 karakterden oluşan iki farklı syllabary var dedik. Bu syllabarylerden birinin adı **katakana**; dile dışardan giren kelimeleri ve özel efektlere sahip (italik gibi) kelimeleri yazmak için kullanılıyor. **Hiragana** adı verilen diğer syllabary ise yerli kelimeleri yazmak için kullanılıyor. Hiragana alfabesindeki bazı karakterler Çince'den alınmış ve bunlara **kanji** adı veriliyor. Bu nedenle japonca hem syllabic writing hem de word writing sistemlerini kullanıyor. **Çerokiler (Cherokee)** vatani ABD olan ancak daha sonra beyazlar tarafından vatanlarından sürülen Kızılderili bir halktır. Bu halk da syllabic yazı dili kullanılır.

Çerokilerin yazılarından bir örnek

J	gu
∩	hu
ee	we
w	ta
H	mi

Her karakter bir hece için kullanılmış görüldüğü gibi. Son modern yazma sistemi de alphabetic writing. Hem kullanılması hem de öğrenilmesi en kolay olan yazma sistemidir.

Alphabetic writing bir karakterin bir sesi temsil ettiği yazı sistemidir. Dünyada pek yazı alphabetic sisteme göre yazılıyor. Türkçe İngilizce de dahil. Şöyle bir özetleyecek olursak. Word writingde bir karakter bir kelimeyi temsil ediyor. Abjad da sesli harflerin kullanılmadığı yazı sistemi. Son olarak ortography konusundan bahsedeceğim.

Ortography: Bir dili dilde yürürlükte olan ses, şekil, köken vb. kurallara uygun olarak yazıya geçirme; dildeki sözleri kurallarına uygun olarak yazmadır. İngilizce tanımını da vereyim. ***An orthography is a standardized system for using a particular writing system to write a particular language. It includes rules of spelling. Other elements of written language that are part of orthography include hyphenation, capitalization, word breaks, emphasis, and punctuation.***

Spelling :Bir kelimeyi oluşturan seslerin tek tek söylemesi.

Ortographic Depth

Bir ortografinin ses-harf eşleşmesinden ne derece uzaklaştığını belirtmeye yarayan bir kavram. Bir kelimeyi gördüğümüzde telaffuzunu kolayca tahmin edip tahmin edememize dayanıyor. *Shallow orthography* ve *deep orthography* olarak ikiye ayrılıyor.

Shallow orthography (transparent orthography-phonemic orthography) de ses-harf eşleşmesi direktir. Dilin telaffuz kurallarını bilen biri kelimeyi doğru olarak söyleyebilir. Yani her harf bir sese denk gelir. ***(say sözcüğünde olduğu gibi say sözcüğündeki bütün harflere karşılık gelen bir ses var)***. Araba sözcüğünü telaffuz ederken hiç bir sesi atlamıyoruz. Her harf için bir ses kullanıyoruz. Türkçe shallow orthography kullanıyor.

Deep orthographyler de ses ve harf arasındaki ilişki shallow orthographye göre daha dolaylıdır. Ses ve harf arasında birebir örtüşme yoktur. Yani kelimedeki bazı sesler telaffuz edilmeden atlanabilir. **Beaucoup**. Bu kelimeyi nasıl telaffuz ederdiniz ? Bizler shallow orthography bir dile sahip olduğumuz için muhtemelen bütün harfleri okumaya çalışırdık. Ancak bu kelime Fransızca ve **boku (merci beaucoup = mersi boku)** şeklinde telaffuz ediliyor. Beaucoup kelimesinde tam 8 harfi sadece 4 ses çıkarmak için kullanıyoruz. Fransızca deep orthography e sahip bir dil. İngilizce shallow- deep ayrımı konusunda düzensiz bir dil olarak kabul ediliyor (deep yönü ağır basıyor). Say kelimesinde her harf için bir ses varken have kelimesinin sonunda e harfini telaffuz etmiyoruz.